

Ба 44 496

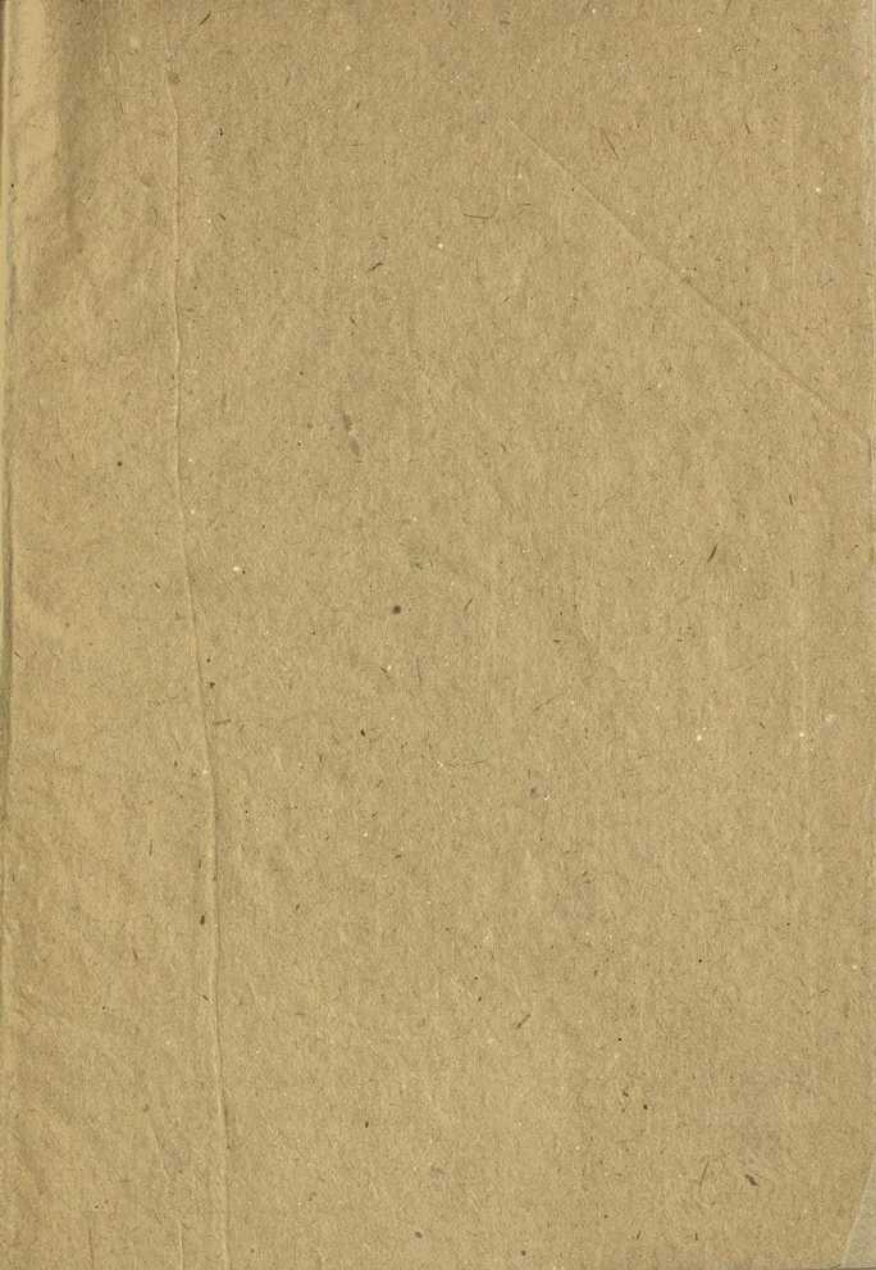
Я. С К Р Ы Г А Н

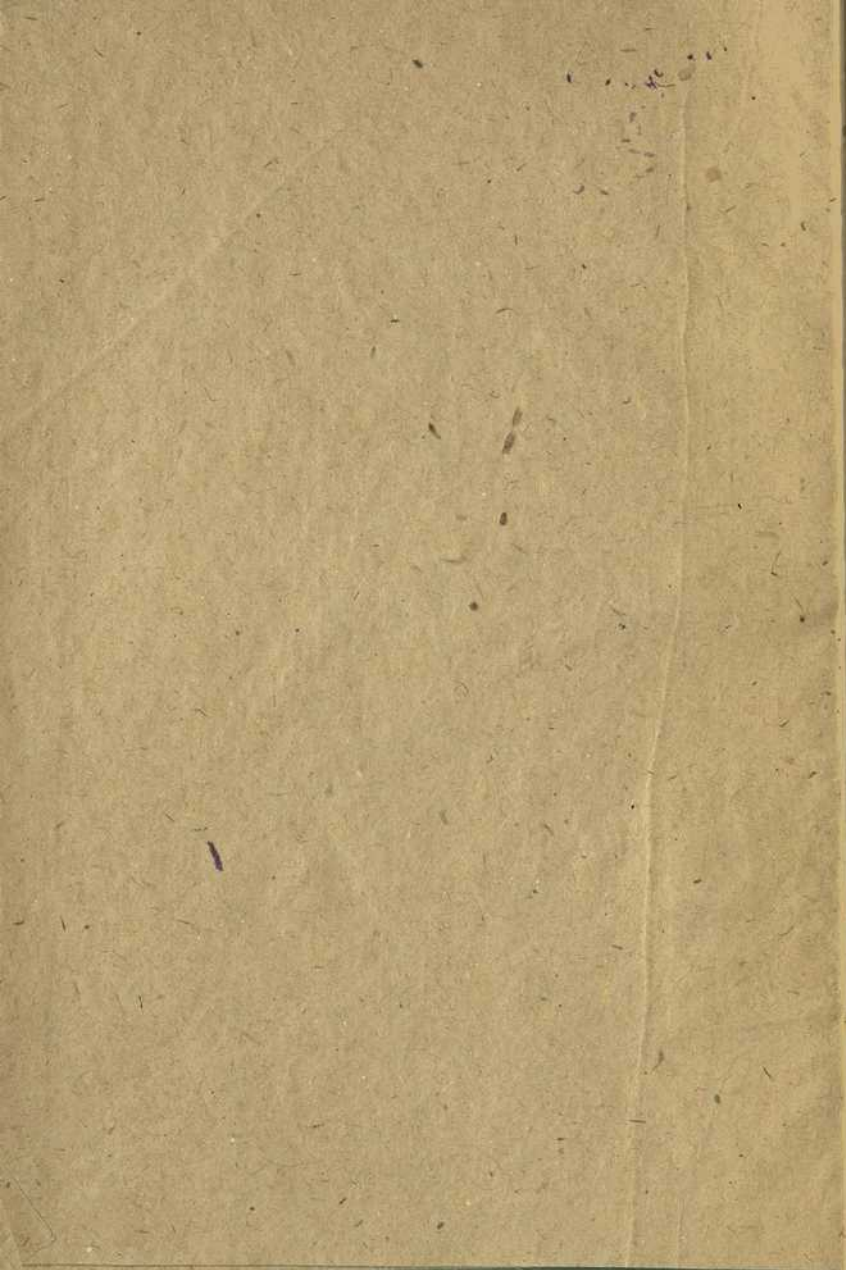

Н Е Д А Л І С А Н Д І
П Р О Ф І Л Ь

К І М Д В Г 1 9 3

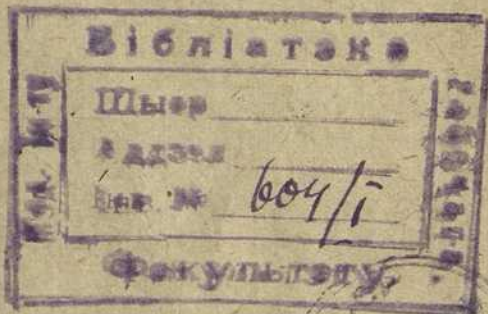
Б244496

ЯНКА СКРЫГАН

НЕДАПІСАНЫ ПРОФІЛЬ

Б244496
а

Бел. выданні
1994 г.

Дзяржаўнае выдавецтва Беларусі

ЛІМ

Менск - 1932

3010

Б2 25046

Рэдактар БУГУКЛЬ
Тэхрэдактар Х. АБРАМАВА

Здана ў друкарню 20|VI—32 г.
Падпісана да друку 20|VII—32 г.

25. 11. 2009

Уп. Галоўлітбелу №А 423
Зак. № 2370—3000 экз.
«Палесдрук», Гомель

НЕ ХАПАЕ ЧАСУ

Шырокім рыўком адчыніліся дзьверы, і ў канторку зборачнага цэху нэрвова ўскочыў высокі, танклявы чалавек. Тым-жа самым нэрвовым рыўком ён зачыніў дзьверы, прыглушыўшы гуд матораў выпрабавальнае станцыі, што густа быў уварваўся разам з чалавекам. Зачыніўшы дзьверы, чалавек на трошкі суняўся і абвёў галавою канторку. На кашчавым яго твары вочы забегалі горача, рыўкамі, таксама, як рыўкамі ўздрыгвалі губы, гарэлі шчокі, як увесь ён сам—высокі, наспрунжынены—быў рыўком.

Абвёўшы канторку, чалавек суняўся на рагавым століку і шырокаю буславатаю хадою пайшоў на яго.

— Таварыш Санаторскі, вы ведаеце, што робіцца ў цэсе?—апускаячыся на крэсла, раптам аглушыў чалавек начальніка цэху.

Санаторскі падняў голаў ад раскладзенага рысунку, і на рысунак пальцы паклалі нажавую падкладку—ён зьвяраў падкладку з рысункам.

— А што такое, таварыш Белабжэцкі? ¹⁾

¹⁾ Белабжэцкі—перш тэхнік, а далё майстра і ўрэшце начальнік зборачнага цэху.

— А тое самае, што і ўчора, і заўчора, і тыдзень і месяц таму назад. Прарыў!

Санаторскі глядзіць на Белабжэцкага, і яму неяк нязручна. Ён яшчэ нават добра не разумее Белабжэцкага.

— Вы гаварэце толкам, таварыш Белабжэцкі.

— Вось я толкам і гавару. Я пытаюся, ці ведаеце вы, як начальнік, што робіцца ў цэсе?

— Я-ж толькі што прышоў,—пробуе апраўдацца Санаторскі,—і наогул, вы-ж самі ведаеце, што я рэдка бываю...

— Вось пра гэта я і прышоў гаварыць, у цэсе прарыў. Не хапае дэталей. З трыццаціх прысланых рам дванаццаць адпраўлена назад. Бакавіны не прасьвідраваны. Кранштэйны з косымі пальцамі. А вы ведаеце, што гэтак і ўчора, і заўчора і штодня?

У Санаторскага чыста выгалены даўгаваты твар, і на твары пачынае тузацца шчака. Шэрыя, крыху пудкія вочы падаюць на стол і пачынаюць нечага шукаць. Нажавая падкладка. Пальцы бяруць і адсоўваюць падкладку далей, а пасля пальцам няма чаго рабіць, і яны кіпцямі ўядаюцца адзін у адзін.

— Дык у чым рэч, таварыш Белабжэцкі? То вінаваты-ж мэханічны...

Белабжэцкі налягае грудзьмі на стол, шырока за край бяручыся рукамі, і ўпіраецца вачыма ў Санаторскага.

— Вінаваты мэханічны... Але вы калі-небудзь былі ў мэханічным, каб дамовіцца, каб пера-

сьцерагчы? Можа ў механічным няма рабочае сілы, і нам трэба памагчы—перакінуць сваіх? А ў нас прарыў. Тузаніна, недахваткі, гарачка. Вы ня ведаеце, чым жыве цэх, а павінны-б былі і ведаць, і адказаць за гэта, як начальнік. А вы нават ні разу не паклапаціліся, каб запытацца ў мяне як выконваецца заданьне, што перашкаджае ў рабоце. Гэта нармальна, што я пускаю Каганаву брыгаду дахаты, і вы нават ня ведаеце, чаму я яе пускаю?

— Так, гэта не нармальна,—ціхім голасам згаджаецца Санаторскі.

— Але я не магу быць у цэсе, таварыш Белабжэцкі, фізычна не магу. Загружаны. Ведаю сам, што ня добра, а—загружаны... Вось мае пасады: начальнік зборачнага цэху—раз, намесьнік загадчыка вытворчасьці—два, інжынэр па падрыхтоўцы новых машын—тры, інжынэр тэхнічнага аддзелу— чатыры. Цяпер вы бачыце, што мне цяжка ўсюды бываць, усюды ўсё ведаць?

Белабжэцкі выпускае стол. Рукі зьбягаюцца, сьціскаюцца ў пальцах, і ён доўга думае. Адале ён гаворыць, і голасам такім, у якім перагарэла злосьць.

— Але ў цэсе трэба бываць хоць-бы ў вызначаныя гадзіны, каб цэх ведаў, што над ім ёсьць кантроль ды кіраўніцтва. Другое—я хачу, каб вы ў мяне пыталіся, як ідзе выкананьне пляну—каб патрабавалі з мяне. І трэцяе—я хачу ведаць пра свае абавязкі і права майстра цэху. Катора

пара, як я майстра, а я ня ведаю, чым я магу распараджацца, што ўваходзіць у межы маіх абавязкаў, і якія мае адміністрацыйныя функцыі.

Санаторскі паскубвае губу і гаворыць голасам ціхім, але такім, у якім была трывога. Вядома, гэта ня добра. Але-ж яму нельга цэлы дзень быць у цэсе. Работы ўсюды гібель, і нідзе яе не пакінеш. Вось у яго нажавая падкладка. Яна няправільная. На цэлых чатыры міліметры таўсьцейшая пятка. І ў гэтым вінаваты ня цэх, а канструкцыя, мадэлі. Значыць, трэба глядзець ня толькі цэху. Але ладна. З сёньняшняга дня пару гадзін льга будзе выгадаць, каб быць у цэсе.

— Ад гадзіны да трох, добра?... Ну, от і ладна. Так і дамовімся, што ў цэсе я ад гадзіны да трох штодня.

Санаторскі яшчэ пра нешта гаворыць, але Бэлабжэцкі, яго ўжо ня слухае. Нехта ўвайшоў у канторку, і па голасе матораў выпрабавальнае станцыі, што ўварваўся праз зачыненыя дзьверы. Бэлабжэцкі пазнае, што цэнтрабежная сіла матораў зьменшана, што паток не падае машын.

Ён порстка выходзіць з канторкі і, абыходзячы парваны паток, ідзе ў другую брыгаду. Брыгадзір Лейкін, нагнуўшыся над рамаю, сам аглядае брак штангелем, вымервае ступень недакладнасьці. Дзіркі з боку. Бакавіны ня прыпадаюць. І ўсё-ж такі лепшых няма, ня выкінеш—трэба падпілоўваць.

— Падпілоўваць!—гаворыць ён да рабочага.

Напільнік зашоргаў, і Лейкін ужо ідзе на другі працэс. На хад у яго наганяе Белабжэцкі. На моцны ўдар па плячы Лейкін азіраецца.

— Ну, што?

— А вось бачыш, кешкаемся. Сёньня нейкі вар'яцкі дзень. Забіраеш з-пад рук у мэханічнага, і ўсёроўна—няма. Ане—спрэс брак. Вось бач, селі,—і Лейкін паказвае на брыгаду, на няроўны шар патоку, на тузаніну сарваных працэсаў.

— Трэба падагнаць,—кажа Белабжэцкі,—трэба выпрастаць лінію—стачыць паток! Дзе Каган?

Ён шукае вачыма Кагана там, дзе павінна быць яго брыгада, але паток Каганавае брыгады пусты. Каган паказваецца на канцы цэху, каля выпрабавальнае станцыі. Белабжэцкі кліча яго махам рукі, і гэтую руку перабівае рабочы.

Таварыш Белабжэцкі, няма вінтоў.—На зашмальцованай далоні ён трымае вінт і паказвае:—Далі вось якіх, а яны зусім кароткія. Дзе ўзяць вінтоў?

— Найдзеце з старых, з браку, хоць крыху. Пратрымайцеся пакуль дамо. Вінты зараз будуць... Таварыш Каган!—ён ужо гаворыць да чалавека з тонкім энэргічным тварам—да брыгадзіра апошняе брыгады на патоку зборкі сіласарэзак.

— Таварыш Каган, брыгаду пакінуць! Пяцёх чалавек давай Лейкіну на падгонку дэталей. Трох стаў на ручныя плашкі—нарэзваць вінты. Трох у мэханічны—няхай буксуюць, няхай падганяюць, няхай, калі трэба, точаць самі! Рэшту—на свой працэс. Стачыць паток!

З канторы выходзіць Санаторскі. Выгалены твар яго ў цэсе здаецца бледным, і на хаду ён гаворыць нешта Сімховічу ¹⁾. Сімховіч паціскае плячыма, відаць не разумее ці не згаджаецца, адале махае рукою і ідзе на паток. На патоку стаіць Белабжэцкі і яшчэ нешта думае. Ён прывярае, ці добра аддаў загад, ці правільна расставіў сілу. Думку перабівае Сімховіч. Тады Сімховічу ён перадае загад, а сам порстка ідзе ў мэханічны, каб самому прысьпешыць падачу дэталей.

---

¹⁾ Сімховіч—перш сакратар парт'яэйкі, а пасьяля майстра цэху—памочнік Белабжэцкага.

ГЭТА НЕЙКАЕ ЗАЧАРОВАНАЕ КОЛА

1

Доўгаю заляю цягнецца зборачны цэх. Зборка дзе паступовым рушлівым патокам. Канец зборкі ўпіраецца ў выпрабавальную станцыю. На станцыі, загадам чалавечае волі, роўным гудам цэнтрабежнае сілы гудуць маторы. Удоўж цэху шарам становяцца выпрабаваныя машыны з нумарам, пастаўленым чалавекам—як з пашпартам на права бытнасьці. Машынам трэба толькі ўяшчэ апрануць вопратку ў дарогу—афарбоўку—і тады ісьці на службу чалавеку, на службу сацыялістычнае гаспадаркі.

Машыны жывуць жыцьцём службы. Цэхі жывуць жыцьцём руху, дынамікі, жыцьцём чалавечае волі. Па зборачных, бесперабойных патоках павінны ісьці машыны да выпрабавальнае станцыі, каб там атрымаць пашпарт на бытнасьць—права на службу чалавеку. Але зноў маторы пачынаюць сьціхаць. Цэнтрабежная сіла падпарадкуецца волі выключальніка, і далёкі канец цэху—выпрабавальная станцыя—замірае. Зборка не падае машын.

9

Вачыма па цэсе Белабжэцкі шукае РБ¹⁾.

— Дзе Перцын?

Накаса цэхам—між машын, між варштатаў, прагалінамі парванага патоку—ідзе невялікі чалавек. Хада яго порсткая, жвавая. Доўгія рукі цяжкімі ўзмахамі ў хадзе адкідаюцца далёка назад, і ўвесь ён прудка выпрастаны кароткаю фігураю. Прабіваючыся прагалінамі парванага патоку, чалавек накаса ідзе ў цэхавую канторку.

— Перцын!

Чалавек сунімаецца. На велічы цэху ён здаецца маленькім. Белабжэцкі ідзе да яго, і яшчэ здалёк відаць, што ён узрушаны.

— Таварыш Перцын, ты што робіш? Учора далі дванаццаць забракаваных валікаў. Сёння цялую партыю пакошаных бакавін. Ні зорачак, ні канічных шасьцёрак няма ніяк. Якога-ж ты чорта робіш, таварыш Перцын!

У Перцына тонкія хітрыя разрэзы воч і шырокая неахайная складка губ. Водзячы галавою па цэсе, ён спакойна гаворыць Белабжэцкаму:

— Я іду да Мацьвеенкі²⁾, учора ён ня даў разнарадкі.

— Але дзе-ж зорачкі? Ты бачыш—людзі робяць прастой!

Я-ж кажу, што няма і зорачак. Чорт яго ведае што робіць гэты Дрыц. І наогул, я ня ведаю, што ён робіць, гэты мэханічны,—Перцын разводзіць

1) РБ—разьмеркавальнае бюро. Цэхавы плянавік.

2) Мацьвеенка—плянавік мэханічнага цэху.

рукамі, і яны цяжка спадаюць уніз. Пасьля ён прыжмурвае вочы, становіцца блізка бокам да Белабжэцкага і кажа:—Гэта яшчэ добра, што я зрабіў запас шарнірных валікаў, а то сёньня зусім селі-б,—і, зрабіўшы жулікаватую ўсьмешку, ідзе ў канторку да Мацьвеенкі. Перцын заўсёды зьяўляецца жулікаватаю ціхаю вадою. Ён заўсёды здаецца спакойным, бяз панікі, але за гэтую спакойнасьцю ляжыць вялізная напружанасьць барацьбы за дзённы графік, за гонар заводу. І ён здаецца жартаваў, гаворачы з Белабжэпкім, але ішоў да Мацьвеенкі, ужо ведаючы яго віну. І ён гаварыцьме з Мацьвеенкам так, каб таму ня было чым адпірацца.

2

Начальнік мэханічнага Дрыц—тоўсты, здаравенны мужчына—з цэху ідзе ў сваю кантору, а за ім сямяніць мэханік Рыжыкаў. На хадзе Дрыц, часта адварочваючыся назад, энэргічна гаворыць нешта Рыжыкаву. Рыжыкаў разводзіць рукамі. Рыжыкаў не разумее. Гэта ніяк не ўкладзецца ў яго ўяўленьні. Яму загадана адрамантаваць шпонкапрацяжны варштат, і на гэта дадзена зусім мала часу. Дзе-ж ты ў гэтую норму ўкладзешся ды яшчэ з такою невялічкаю брыгадаю? Можа каб хіба наладзіць спэборніцт... дый на гэта трэба час і ўмельства. А яму трэба-ж яшчэ глядзець і за пасамаі, бо пасы чорт ведае як хутка ірвуцца...
— Гэтага-ж ніяк нельга зрабіць, таварыш Дрыц.

Дрыц на хадзе перабівае Рыжкава. Трэба, зрабіць. Шпонкапрацяжны, што ў рабоце не пасьпявае. Работа ня чыстая. Трэба зараз-жа адрамантаваць другі варштат...

— Таварыш Дрыц!

Белабжэцкі ідзе буславатаю хадюю, шпарка, так, што на кожным кроку галава падаецца наперад. Дрыц крыху чакае на Белабжэцкага і адчыняе дзверы канторкі. У канторцы гуд матораў крыху прыглушаецца. Дрыц садзіцца за столік. У руках у яго выпаканья ў мазуту, пажмаканья шматкі паперы. Заявы. Рабочы Мігай просіць падвысіць разрад, бо ён такі самы сьлесар, як і Дробыш, а разрад мае меншы. Чорнарабочы Доська просіць перавесці яго ў токары, бо ён даўно быў прымацаваны да гэтага працэсу і два месяцы як працуе на такарнай рабоце...

Дрыц мэханічна глядзіць на заявы, перагортвае і кладзе на стол. Рукамі ён нечага шукае ў століку, а вочы глядзяць недзе ў бок, у куток канторкі. У яго занята галава. У галаве шныпарыцца нейкая мысль, прынесена адтуль, з цэху, і яе трэба зараз-жа разьвязаць.

— Таварыш Дрыц!—Белабжэцкі ўжо тут, у канторцы. Ён перабівае мысль, прынесеную з цэху, і, прычыняючы дзверы канторкі, разрывае гуд матораў, аддаляючы цэх недзе за сьцены.—Зноў сьвінства, таварыш Дрыц! Я адаслаў назад партыю забракованых бакавін, а цяпер прастой праз шасьцёркі ды зорачкі.

— Праз шасьцёркі? —пераказвае Дрыц, і на ілбе робяцца складкі здзіўленьня.—Гэта ня можа быць. Учора Мацьвеенка заданьне давёў да варштату, і я ведаю, што шасьцёркі зроблены.

— А чаму іх няма ў кладоўцы, і ў нас праз гэта зрываецца работа?

— Я ня ведаю. Гэта нейкая недарэчнасьць. Шасьцёркі зроблены, і я ня ведаю, чаму іх у вас няма.—На стале ляжаць мэталёвыя мадэлі, зразы забракаваных дэталей, патроны да сьвідровачных варштатаў, струмант. Дрыцавы пальцы яшчэ усё нечага шукаюць у шуфлядзе і раптам яны бяруць са стала мадэль. Дрыц выпроставаецца і глядзіць на Белабжэцкага.— Ты вось так крычыш... усе вы крычыце і толькі падымаеце паніку. Учора на мяне напалі, што ня было шарнірных валікаў, а пасья ў вас валікі нашліся. Перцын нахаваў валікаў, а сам падняў гвалт, што няма! Жулік ён твой гэты Перцын, вось што я табе скажу.

— Гэта быў ранейшы запас, таварыш Дрыц, насядае Белабжэцкі, а ў вас валікаў усёроўна ня было, і пэўна, што каб ня гэты запас, дык мы-б селі. Але-ж у нас прастой і сёньня. Рам замест трыццацёх вы далі дваццать чатыры. Рамы прасьвідраваны коса. І гэта з дня на дзень. Трэба-ж неяк паправіцца, а іначай мы ўгробім увесь завод, таварыш Дрыц.

Дрыц апускае голаву. Ён сам ведае, што гэта ненармальна, і—ня можа паправіць. Дзе прычына гэтаму? Рвецца, папраўляеш—зноў рвецца ў другім

месцы, і так ашалееш цэлы дзень у бегатні, у тузаніне. Гэта нейкае зачараванае кола—гэта чорт ведае што такое!

— Я ня ведаю... Але чаму вы б'яце тады, калі ўжо позна? Чаму вы не гаворыце загадзя, чаго ў вас не хапае, каб я загадзя мог перасьцерагчы? Ато вось вы крычыце праз шасьцёркі, а я ведаю, што іх рабілі, і што яны зроблены... Хадзем у цэх, хадзем я табе пакажу... Мы высветлім, што гэта такое,—раптам ажыўляецца Дрыц і ўжо па да-розе, перасільваючы гуд цэху, гаворыць:

—... Бо вы мяне б'еце за тое, што трэба, дзе я вінаваты. Але-ж тут, дык я табе пакажу, што я шасьцёркі зрабіў.

Пераступаючы груды дэталей, яны ідуць да рэвальвэрнага варштату № 34. Дрыц падб'ягае раней і становіцца, паказваючы пальцам у кучу канічных шасьцёрак. Ён нават падымае адну шасьцёрку і ўрачыста тыкае ў яе пальцам.

— Ну, што я табе казаў! Бачыш?—шасьцёркі ляжаць з учарашняга, а вы падымаеце паніку... Я-ж кажу, што ў нас ёсьць багата недахваткаў, нас трэба біць, але-ж вы часта ні за вошта падымаеце паніку. Я вам даўно гаварыў, б'еце нас там дзе трэба, памагайце нам, але-ж ня так, бо так вы горш зьбіваеце з толку.

Белабжэцкі здзіўлена глядзіць, і ў яго ў самога няўцямнасьць.

— Дык чаму-ж яны тады не ў кладоўні? Мы ж дэталі павінны браць з кладоўні, і мы ня ведаем

што ў вас робіцца ў цэсе. Яны могуць ляжаць у вас цэлы год, і нам ад гэтага ніяк не палепшае.

— Вось, бачыш, я-ж і кажу,—апраўдваецца Дрыц,—я-ж і кажу, што ў нас нікуды ня варта работа кантрольнага аддзелу. Піліпёнак іх павінен быў прыняць яшчэ ўчора, а яны вось так ляжаць: і тут замінаюць і вам зрываюць работу. Я-ж кажу, таварыш Белабжэцкі, што гэта вялікая хвароба нашага заводу,—гэты кантрольны аддзел. Дэталі ляжаць з учарашняга, а хто можа паручыцца, што Пятрок ці Сьцяпан, сёньня запраоў сваю работу і свае бракоўныя шасьцёркі пакладзе сюды, а сабе возьме добрыя, здасьць кантрольнаму аддзелу, як поўную норму свайго заданья, а гэтая куча ў кладоўню пойдзе з бракам? І дзе ты тады знойдзеш вінаватага? Тады зноў і ты, і твой Перцын, і Сімховіч і ўсе вы падымеце гвалт на мэханічны, а Піліпёнак хоць-бы што. Я кажу, што нам заўсёды гадзіць кантрольны аддзел.

Белабжэцкі адрываецца ад шасьцёрак і глухімі вачыма глядзіць праз вароты на двор. Нарадзілася нейкая думка, можа здагадка, але Дрыц кідае дэталі назад у кучу і тузае за рукаў.

— Хадзем я табе пакажу яшчэ і зорачкі. Я ведаю, што зорачкі таксама павінны рабіцца, і вы толькі прыбягаеце, каб крычаць. Гэты кантрольны аддзел...

Дрыц цягне Белабжэцкага за рукаў, на хадзе гаворыць пра нядбайнасьць, і з заду на шыі ў яго

зьбіраюцца складкі. Пераступаючы дэталі, ён забягае наперад і ўжо стаіць каля варштату, разводзячы рукамі.

— Ну?—пытаецца Белабжэцкі.

— Я нічога не разумею,—астые Дрыц.—Ты бачыш?—дэталі ляжаць каля варштату, і яны не аброблены.

Дрыц бярэ за плячо токара.

— Слухай, дык чаму ты робіш зубчаткі?

— Зубчаткі тут ляжалі, дык я і раблю. Ня бегаць-жа мне па адміністрацыі, каб стаяў варштат.

Дрыц у замяшаньні. Разводзіць рукамі і глядзіць на Белабжэцкага.

— О, гэта ў нас сьвінства. Больш таго—гэта ў нас галавацяпства.

...Ну, ты разумееш, Белабжэцкі, што гэта такое? Заданьне даведзена да варштату так, што рабочы ня ведае, што яму рабіць! Не, я гэтага так не пакіну...

Дрыц бяжыць высьветліць справу. У канторцы пападаецца толькі Мацьвеенка. Ён разгублена адрываецца ад нарадаў. Хіба ён вінаваты? Ён-жа ня можа быць у цэсе ўсе тры зьмены. Вінаваты майстра зьмены.

— І наогул я прашу зьняць мяне з гэтае пасады, таварыш Дрыц. Я не магу тут працаваць, не магу я разарвацца на дванаццаць столак,—канчае Мацьвеенка. Шчуплы, танканосы, ён пакрыўджана моргае вачыма, і ў яго доўга трасуцца пальцы, нязграбна, непатрэбна перакладаючы на сталі паперы.

— Але-ж майстру трэба перадаць!—гарачыцца
Дрыц.

На круглым твары яго тоўстыя адтатурчаныя
губы дрыжаць.—Хіба можна, каб рабочы прыхо-
дзіў на работу і ня ведаў, што яму рабіць? А вы
ведаеце, што вы цэлы тыдзень рабілі тыя дэталі,
якіх гібель у кладоўні, і ніводнае тае, якіх не
хапае? Такім самацёкам можна дайсьці чорт ведае
да чаго!

Ад Мацьвеевкі Дрыц ідзе раззлаваным. Вось
такая-ж тузаніна ў мэханічным бадай штодня.
Гэта проста цэлая сьстэма. Куды ні ткнуся—усюды
трашчыць галава ад гэтых няўвязак. І такая блы-
таніна, што нідзе не знайсьці канцоў. Ніколі ня
знойдзеш вінаватага. Абязьлічка... Падаваў даклад-
ную Фялкіну, гаварыў Фэльдману, і—нідзе нічога.
Гэта называецца—дырэкцыя.

Пабыўшы ў цэсе і ідучы назад у канторку,
Дрыцава мысьль зноў шныпарыцца і зьліваецца
з тэю, якую быў перабіў Белабжэцкі. Так, трэба
рацыяналізацыя, трэба гаспадарчы разрахунак,
трэба нешта такое, што яшчэ невядома самому
Дрыцу, але што павінна памагчы цэху. І ўдарніц-
тва, і спэборніцтва будзе на месцы толькі тады,
калі ёсьць лінія, яснасьць. Трэба нейкі іншы
парадак, трэба нейкая іншая сьстэма, і гэтае
сьстэмы Дрыц ня можа асіліць, ня можа прама-
цаць да канца.

Па дарозе, на сваім варштаце абточвае шарошкі
сакратар парт'ячэйкі Кесьляр. Ён гаворыць Дрыцу,

што сёння будзе сход ячэйкі, што будзе стаяць пытаньне пра барацьбу камуністаў за прамфінплян, пра чыстату камуністычнага прыкладу на вытворчасці, але Дрыц ня чуе. Ён адчыняе дзверы канторкі і—на сьцяне, проста перад ім, вялізная чарапаха. І цяпер, больш як калі, выпукліўся на ёй надпіс: я ня выду з мэханічнага да таго часу, пакуль цэх ня выканае прамфінплян“. Гэтая чарапаха вісіць ўжо катора пара. „Прэмія“ ў першамайскія сьвяты. Дрыц скоранька адрывае ад яе вочы. Для маленькага аконца канторніца пералічвае рабочыя маркі. На стале ляжаць забытыя і не прачытаныя заявы. Дрыц глядзіць на іх, нешта ўспамінае і зноў ідзе ў цэх...

ПЫЛЬ, ВІНТАРЭЗКА І ДЗІ- КУНСКАЕ ПРАВА СКІФАЎ

1

Абмінаючы арматуру для механізацыі ліцейнага, накаса праз двор інжынэр Фэльдман ідзе ў механічны. Не дайшоўшы да паўдарогі, ён сунімаецца, і, прыгнуўшы голаў, скубе пальцамі губу. Там зноў будуць гаварыць пра вінтарэзку. Гэтая вінтарэзка села яму ўпоперак горла. Яна проста не дае яму быту.

Рвануўшы губу, ён паварочвае і ідзе ў кавальскі.

Кавальскі цэх—прасторны будынак, і прасторным ён здаецца таму, што варштаты стаяць па бакох. Гораны ў шар стаяць каля папярочнае сьцяны, а па сярэдзіне цэху высокая, парожняя гала, закіданая кучамі жалеза. І на гэтай гале стаіць толькі адзін асілак—паравы молат.

Начальнік кавальскага цэху, майстра Гаранін, з закручанымі вусамі, у пэнснэ і з чырвонаю, мабыць некалькі прыпечанаю, плямаю на барадзе, нешта памагае рабочаму каля штампавачнага варштату. Машына працуе добра. Гаранін на крок

адступае назад, хвілінку чакае яшчэ, моўчкі—чаканьнем—правяраючы патрэбную дакладнасьць, а тады паварочваецца і ідзе наўкос, на другі канец цэху. Пераступаючы пласты [жалеза, ён паволі папраўляе пэнснэ і сустракае Фэльдмана. Яны кіўком галавы здароваюцца. І тады Фэльдман разгублена водзіць вачыма па цэсе, а Гаранін затыкае руку за пояс. У Фэльдмана востры, клінаваты ў барадзе твар, востры гарбаваты нос і вялікія, з высокімі павекамі, вочы. Вочы шырокія, шэрыя і яны здаюцца пудкімі ды халоднымі. Яны то ўпіраюцца надоўга ў адно месца, то пачынаюць скоранька бегаць, як-бы хочуць недзе схвацца, і, здаецца, жывуць самі па сабе, аддзельна ад чалавека. На тонкай шыі ў Фэльдмана паморшчыўшыся слабка аб'ехаў каўнерык. Гальштук схваўся ў разрэзе сіняе, наверх надзетае кашулі. Кашуля не падпяразаная, вісіць складкамі, і здаецца, Фэльдман надзеўся сьпяшаючыся, на хаду, так сама, як сьпяшаючыся галузяць і яго неспакойныя вочы.

Фэльдман нічога ня пытаецца ў Гараніна, бо ведае, што і тут, як і ўсюды, будуць пытацца ў яго, і ён ўжо чакае, суняўшы вочы на Гаранінавай барадзе. Але вочы раптам саскокваюць з барады і ўпіраюцца ў калясьнікоў. Малатам калясьнікі гахаюць па чыгуннай утулцы, разьбіваючы яе, каб выняць сьпіцы.

— У чым рэч, таварыш Гаранін, што гэта такое?— парушае чаканьне Фэльдман.

— Няма сьпіц, таварыш Фэльдман, і мы разьбіваем брак, каб выняць сьпіцы. Вышла паласавое жалеза, а калёсы трэба рабіць,—спакойна адказвае Гаранін і паварачвае, каб ісьці да калясьнікоў.

— Чаму-ж вы мне не сказалі, таварыш Гаранін, я-ж ня ведаю ў чым рэч?—дапытваецца Фэльдман.

— Я-ж кажу, таварыш Фэльдман, у нас выйшла сьпіцавое жалеза, і мы разьбіваем брак. Іначай мы можам астацца без калёс. Сіласарэзкі ў патоку ідуць на шківах—ужо стала затрымка. Тут заходзіў таварыш Генкін, і ён даў распараджэньне.

— Так, так, вядома, гэта добра, трэба рабіць—раптам згаджаецца Фэльдман і сьпяшаецца выйсьці. Гаранін сунімае яго.

— Але гэта, таварыш Фэльдман, ня спосаб. Паласавога 35×5 няма, і яно не занараджана. Зусім выходзіць і 55×10 , мы можам астацца бяз шын. Тут трэба падумаць, што зрабіць, таварыш Фэльдман. Сёньня выходзіць апошні запас.

— Як няма жалеза? Чаму-ж мне ніхто не сказаў, і што робіць гэты Міхайлаў? Я проста не разумею, што гэта робіцца, я...

Фэльдман прыгорбіўшыся выбягае з цэху—у мэханічны. Гаранін паціскае плячыма і ідзе да нітароў. У яго вельмі халоднае пэнснэ і халодная хада. І нават да нітароў ён гаворыць халодным сухім голасам.

— Што, ня ідзе? Сьсядаецца? Канешня: гэтыя ніты ня варты. У нас так заўсёды—сабак карміць, калі на паляваньне ісьці.

...Успомніўшы пра вінтарэзку, Фэльдман зноў варочаецца назад па дарозе ў механічны і хоча ісьці ў габінэт. Ён лепш пагаворыць пра гэта з Фалкіным. Няхай займаецца гэтым сам дырэктар. Ато хіба ён вінаваты, што „Рухавік рэвалюцыі“ не дае вінтарэзкі? У чым рэч—ды ня езьдзіць-жа яму па яе самому. Вось толькі ня добра, што зьнялі сваю з мацунку тады, калі можна было аддаць запасную, а гэта ўсё-ж хай-бы працавала. Але, гэта ён быў не абдумаў. Каб стаяла, то хоць крыху, а ўсё-ж нельга было-б рабіць вінты. Вядома, гэта...

— Таварыш Фэльдман!

Думка палахліва перарываецца, і Фэльдман падымае голаў. Каля кавальскага цэху, між куч жалезнага лому, перапаленага вугалю ды жужлы нешта выбіраюць Дрыц з Піліпёнкам¹⁾. Круглы ўважысты Піліпёнак між узгоркаў адкідаў ледзь відзен. Ён на цэлую галаву ніжэй за Дрыца, і калі глядзець Дрыцу на яго, то трэба глядзець ўніз.

— У чым рэч? Чаго вы шукаеце?

Піліпёнак вымервае штангелем таўшчыню бракоўнага валу. Дрыц арудуе мэтраю. Мэтраю ня зручна, і, пакуль Піліпёнак выцягвае новы, Дрыц бярэ ў яго штангель.

1) Піліпёнак—начальнік кантрольнага аддзелу

— Трэба крыху выбраць, таварыш Фэльдман, бо пакуль разгрузаць вагон ды нярэжуць, дык трэба ў варштаты. Я толькі баюся за разцы,— кажа Дрыц.— Гэта ўсё выкінута, як брак—то сталістыя, то з храпавінамі, а разцы ў нас ня надта добрыя... Самакалак-жа, самі ведаеце, кот наплакаў.

— Яны ўсе бадай не гадзяцца. Вось гэты здаецца і добры, а шчыліна ўдоўж пайшла,—гаворыць Піліпёнак павольным разьмераным і, здаецца, далёкім голасам. Ён яшчэ доўга варочае вал у руках, па-знатоцкі аглядаючы шчыліну, і яшчэ раз мерае штангелем,

— І ператочана,—дадае ён, і тады ўжо бяспрэчна адкідае ў безнадзейны брак.

Фэльдман нешта згадвае, прыставіўшы палец да губ. Ён нешта сам сабе шэпча, і губы над пальцам варушацца.

— Так, так, трэба выбраць... А заўтра я думаю пачнем разгрузаць?—ужо ў голас пытаецца ён у Дрыца, перакідаючыся на яго вачыма.

— Абавязкова, таварыш Фэльдман, а то будзе застой—няма-ж восяй.

...І вось што, таварыш Фэльдман,—нам трэба склікаць нараду. Інжынэрна-тэхнічную нараду. Усе нападаюць на мэханічны. Вядома, мы вінаваты, але-ж гэта ня ўсё. Тут цэлая сыстэма. Нам ня ў час даюць дэталі, і яны бываюць таксама не дакладныя, а тады ўся віна на нас. Канструктарскаму аддзелу трэба праверыць мадэлі, бо мы

часта змянялі канструкцыі дэталей, пакідаючы канструкцыю цэлае машыны, і ў нас цяпер няўвязкі, і наогул трэба пагаварыць пра ўвесь завод. Мы-ж сыстэматычна ня выконваем свайго пляну, і я ўпэўнены, што плян зрываецца толькі таму, што мы ня ўмеем працаваць.

У Фэльдмана зноў неспакойна бегаюць, як-бы хочуць недзе схавацца, вочы. Зноў інжынерна-тэхнічная нарада і зноў плян. Хіба мала гаварылі пра гэта? Трэба было зразу прадбачыць цяжкасьці і ня рызыкаваць, выстаўляючы сустрэчны. А цяпер вось адна тузаніна. Энтузіязм, брыгады, спаборніцтва, ударніцтва... Але-ж гэта ня вечна. Гэта толькі як мэтад часовых штурмаў. Чалавек зрабіў машыну, але-ж сам чалавек ніколі ня можа падмяніць машыны. Толькі фанатыкі свае сілы могуць ігнараваць здаровы сэнс рэальнасьці... Але, праўда, „мы ня ўмеем працаваць“...

— Я-ж заўсёды казаў, што...

Але Фэльдман не канчае. З-заду, чапляючыся за жалеза, пачуліся крокі. Фэльдман азіраецца, і вочы пачынаюць жыць аддзельна ад чалавека. Пераступаючы абрэзкі ад штампоўкі шайб, [абгінаючы кучу забракаваных дыскаў, ідзе сакратар парткалектыву Генкін. За ім, таксама абыходзячы дыскі, заўзята канчаючы нешта гаварыць, сьпяшае Перцын.

— На восі выбіраеш?—гаворыць Генкін да Дрыца.—Але, трэба, браце, таварыш Дрыц, як-небудзь памаленьку гэта перабраць. Усё што можна

трэба пусьціць у работу... І наогул трэба прыбраць наш двор,—кажа ён ужо да Фэльдмана. Аднёю рукою ён крыху дакранаецца да яго рукава, а другою паказвае—колькі добра. Тут-жа можна гібель навывіраць яшчэ матарыяў: што паправіць, што выгнуць, падтачыць—гэта-ж золата валяецца! А што робіцца каля ліцейнага, каля мэханічнага—на ўсім двары? Трэба сабраць, таварыш Фэльдман, я-ж вам пра гэта даўно гаварыў. Вы аддайце загад—паставяць двух-трох чалавек чорнарабочых—і праз тыдзень будзе парадак.

Фэльдман лезе ў кішэню сinyaблюзнае кашулі. У кішэні пальцы знаходзяць шплінт, і кіпцямі залазяць у расколінку. Шплінт вышчоўкваецца, пальцы нэрвова хапаюць яго зноў і ўсё такі хочучь раздвоіць упартую жалезіну.

— Сталісты!—гаворыць Піліпёнак, адкідваючы вал, і гэтам перабівае Фэльдманавы пальцы.

— Ага, Дрыц!—Генкін бярэ ў Дрыца мэтру. У цябе ўжо два дні стаіць трыццаць першы такарны варштат. Ты пасылаў дазнацца, чаму ня прыходзіць токар? Прагульнік? Ну, вось, бач, а варштат стаіць. Ты пастаў на яго месца гэтага новага, практыканта Доньку. Трэба даць яму самастойную работу, няхай удасканальвае кваліфікацыю. І вось што—дай вінты! Пастаў двух—трох чалавек на ручныя плашкі, няхай робяць хоць уручную—ня зрывавай работы. Пастаў чорнарабочых—яны з гэтым справяцца.

— А як з вінтарэзкаю будзе, таварыш Генкін?

— Не даюць. Я-ж вась толькі назад з хурманкаю вярнуўся,— ставячы наперад ногу ўмешваецца Перцын, і яго лоб жмурыцца складкамі.— Яны ўжо патрабуюць, каб мы ім далі яшчэ адну сваю. Гэта рвальства, гэта толькі каб валаводзіць,— канчае Перцын і ў яго ўжо няма ні хітрых губ, ні жулькавых вачэй, а вялікія пакрыўленыя складкі абурэння.

— Адададуць,— супакойвае Генкін,— толькі ня трэба крычаць ды злавацца. Проста, Сідарэнка лепшы гаспадар за нас, і ён можа лепш шкадаваць свайго заводу.

Фэльдман паварочваецца, каб ісьці... Ну, вась і добра, што адададуць вінтарэзку. Ато ўсё вінаваты ён ды ён. А што яго тут за віна? Проста, яны ня могуць зразумець, што такое завод, і што такое быць загадчыкам вытворчасці ў такіх напружаных абставінах.

Бліскаючы халодным пэнснэ, у кавальскі ідзе Гаранін. Яго сустракае Нітар з пробаю знітова-нага каляса. Гаранін глядзіць і— з тым холадам, што ў яго ў пэнснэ, з тэю павольнасьцю, што ў голасе, адкідае калясо і безнадзейна махае рукою.

Генкін аддае Дрыцу мэтру і ідзе ў кавальскі. Падышоўшы да Гараніна, ён сунімаецца і, нічога не разумеючы, глядзіць на адкінутае калясо.

— Што такое, Гаранін?

— Ды ніты,— гаворыць Гаранін, зноў махаючы рукою, і голасам разьмераным, халодным, але

такім ужо, якім гавораць скаргу. Няма нітоў на калібру, а ёсяць ды танчэйшыя і нітаваць няма як—сьсядаюцца. А які з іх тады мацунак?—расслабляцца.

Генкін нічога не гаворыць. Ён бярэ калясо, клямар і стаўляе на штамп у кавадле.

— Смалі!—гаворыць ён да рабочага.

Нітар не зразумеючы глядзіць на Генкіна.

— Смалі, чаго думаеш, забівай добра!—і крышачку ўсьміхаецца, хаваючы гэтую ўсьмешку ў сябе.

— А цяпер бяры зубіла ды разьбівай. Чаго зноў глядзіш?—разьбівай назад!—і ўжо выдае сваю ўсьмешку.

— Вось так, а цяпер глядзець будам,—Геркін бяре выбіты клямар і паказвае Гараніну. Ён ніяк не сагнуўся. Толькі ад сьплескваньня чутачку падаўся ў бакі і так шчыльна прыстаў да крайкоў дзіркі, што, выцягваючы назад, на ім нават папрадзіраліся палоскі.

— Ну, добра? А ты ныеш. Трэба зьбіваць і ня ныць, а мець здаровую душу, хаця такую, як будзе здаровы гэты клямар.

Генкін выцірае рукі. У цэхавыя вароты падзімае здаровы вецер.

У канцы двара да праходнае будкі аддаляецца Фэльдман, і яго сіняблужная кашуля на ветры трапечацца.

Мэханічны сыстэматычна зрывае работу зборачнікаў зусім, здавалася-б, нікчэмнаю дэталю—він-том. Няма вінтоў. Не хапае вінтоў. У мэханічным стаіць адэская вінтарэзка, але яна можа забясьпечыць толькі эгіпэцкія тэмпы. Маленькі, няглы варштацік, як стары, зьедзены маршчынамі ліліпут. Самакалак няма, плашкі—як трухлявыя зубы, вінтарэзка ня вінты нарэзвае, а жуе, шамкаючы зьездзенымі шчэляпамі. Трэба ўважліва стаяць і ціха, паволі, гледзячы на заўтра—можа, нават, пасьвістваючы—тыцкаць насечанымі прэнцікамі ў бяззубыя плашкі. Не варштат, а—гора. Мал. Не забясьпечвае сельмашаўскае патрэбы. Трэба шукаць спосабу, і спосаб нашлі такі:

На „Рухавіку Рэвалюцыі“ ёсьць амэрыканская вінтарэзка вялікае прадукцыйнасьці. Здалі туды заказ.

Але гэта было добра, калі Сельмаш быў малы, калі льга было жыць добраю суседзкаю ласкаю. Калі-ж Сельмаш падрас, калі падвысілася яго праграма, вінты пачалі заядаць. Заіграла бюракратычная шарманка скрыпам „суседзкіх“ дзьвярэй, і Сельмаш на заказ стаў у чаргу. Зарэз.

Але аднойчы нехта ўспомніў пра тое, што гэта вінтарэзка сельмашаўская. Так яшчэ ў першыя дні свае бытнасьці Сельмаш купіў амэрыканскую вінтарэзку. Вялікая. Багата траціць непрадукцыйна, часу. Гуляе. Знайшоўся прэтэндэнт—

„Рухавік Рэвалюцыі“. Давайце зробім абмен. Вам хопіць маленькае адэскае, а нам амэрыканскае якраз акурат. А калі што якое, калі ў вас ня хопіць вінтоў, дадамо мы...

Пра гэта цяпер нехта ўспомніў.

Але ня права ўласнасьці загаварыла ў сельмашаўцаў. Загаварыла права на рост заводу, права на прамфінплян. Пайшлі да Сідарэнкі. Так і так патрэбна вінтарэзка. Не хапае вінтоў, заказы нявыгадныя і ў сэнсе заводзкае патрэбны, і ў сэнсе стандарту і—ў сэнсе цяганіны. Вы—рамонтны завод. Вінтоў багата вам не патрэбна. Робіце на спажыўца. Прымаеце заказы. Хопіць з вас адэскае. А нам на нутрызаводзкія патрэбы яна якраз Сідарэнка згаджаецца.

— Ладна. Прывозьце сваю. Памірымся.

Але Сідарэнку ўзяло ў работу „Рухавікоўскае“ заводакіраўніцтва. Аддаеш, моў, вінтарэзку, збіваеш заказы, мяняеш быка на індыка.

І назаўтра на Сельмаш тэлефонам навіна:

— Вінтарэзкі не аддамо!

Як-жа? Дык мы-ж сваю ўжо паслалі вам...

— Давайце, калі хочаце, дзьве—тады будзе гандаль.

У „гандаль“ умешваецца гарком партыі, Бел-мэталё абяднаньне. Пастанова: аддаць Сельмашу вінтарэзку. Але „Рухавік рэвалюцыі“ ўпіраецца. Няма як—у нас заказы... А сельмашаўская вінтарэзка даўно зьнята з мацунку, адаслана

— Сельмаш бяз вінтоў.

Зноў ідзе дэлегацыя на „Рухавік рэвалюцыі“. Сідарэнка дыплёматычна зьнікае, пакінуўшы намесьніка Зубарава.

— Вінтарэзкі не аддамо. У нас заказы. Трэба выканаць умову з портам. Ня выканаем—сарвом партавое будаўніцтва. А калі вам трэба вінты—бярэце ў нас. У нас ёсьць вашы калібры.

Але Зубараву няма як спрацацца. Ёсьць паста нова, і яе трэба выканаць. Тады Зубараў абяцае праз дзень аддаць, каб закончыць хоць адзін заказ, і абяцае прыслаць вінтоў.

Але Зубараў прысылае другія калібры. Два разы зноў адсылае назад сельмашаўскія хурманкі.

Трашчаць тэлефонныя званкі—гарком парты.— Сідарэнка. — Генкін. — Гомсельмаш. — Зубараў. — Мэтал-аб'яднаньне. — Дрыц. — Белабжэцкі. — Вінты. — Прарыў і—

урэшце вінтарэзка перавезена. Назаўтра на Сельмаш прыходзіць сам Сідарэнка. Высокі, пляскаты, з рабаціньнем і з шчарбатымі зубамі—дырэктар „Рухавіка Рэвалюцыі“. Ён лёгка ўсьміхаецца, і ўсьмешка гаворыць: „хоць аддаў, але паваяваў. І ніякіх заказаў у мяне ня было, а проста не хацелася аддаць добрае рэчы“.

— Ну, ладна, толькі вы мне дайце запасных пасаў,—ужо ўголос гаворыць Сідарэнка.—За гэта, я думаю, варта. Та-ак. А нагрэлі вы нас—здорава.

Ідучы па мэханічным, ён здароваецца з Дрыцам, але Дрыц сьпяшаецца аддаць загад, каб устанавілі вінтарэзку, і яму няма калі злавацца на Сідарэнку

Фалкін сядзіць у сябе ў габінэце. На шырокім палітурованым стале вялікая мармуровая чарніліца, графін з вадою, каля сьцяны некалькі разграфлёных, абыяк пакладзеных аркушоў паперы і прэспап'е. Між вілачак у чарніліцы фотакартка з вітрыны браку. На бакавой сьцяне, на сіняй паперы плян заводу, лініямі, контурамі, квадратамі—у будучыні.

У Фалкіна голеная круглая галава, круглы твар, круглыя губы і толькі крыху парушае гэтую наспрэс кругласьць крыху гастраваты нос. Галава сядзіць на кароткай шыі, і ўвесь ён здаецца кароткім і за вялізным сталом—маленкім. Кароткаю-ж пухлаю рукою ён макае асадку і падпісвае прынесеныя бухгалтарам канторскія паперы.

Ззаду на вуліцу ў яго адчынена вакно. З вуліцы чуён сюды грукат хурманак, рэдкая грузавая аўтамабільная гудня, перабіўчатыя галасы рабочых і—чыгунка. І на вуліцы яшчэ падымаецца пыл. Пыл падымаецца нават сюды, на другі паверх, у габінэт дырэктара і тонка, украдліва кладзецца на стале. Вось ён ужо асеў на палітурованы дуб з краю.

Фалкін канчае падпісавачь і водзіць пальцам па стале. Пылок сьціраецца, палітурованы дуб блішчыць выцртаю разоркаю, і пылок астаецца на пальцы. Фалкін глядзіць на палец, на пылок і ўспамінае, што ўчора на пленуме заўкома—у садзе,

на стале — быў таксама пыл, і той пыл быў пабраўся яму на локаць. Ад гэтага ўспамінаецца ўвесь пленум. Паставілі ягоны даклад пра стан заводу і пра выкананьне прамфінпляну ў другім квартале. Завод выканаў толькі 58 процантаў заданья і мае каля паўтарых мільёнаў запазычанасьці Гэта ставяць яму ў віну. А хіба ён вінаваты, што тады, прымаючы праграму, яго не паслухалі, калі ён гаварыў, што сустрэчныя пляны не рэальныя? Тады сьмяліся. Гэта, моў, апартунізм. А цяпер вінаваты дырэктар... Ніколі ня бываю ў цэхах... Ня ведаю заводу... Ём трэба, каб над імі стаяў начальнік... Ём трэба...

У дзьверы прасоўваецца чалавек з чарняваю галавою і бярэмам спраў.

— Можна?

— Зайдзеце, таварыш Міхайлаў¹⁾.

— Добрага дня, таварыш Фалкін.

— Што скажаце?

— Ды тут, таварыш Фалкін, проста глупства — трэба ўзгадніць...

І чалавек разгортвае справы, прысядаючы на крэсьле, і пальцамі порстка перабіраючы лісты. Пальцы доўгія вузлаватыя ў костачках, і ў іхняй беганіне нэрвовасьць, дасьціпнасьць. І чалавек сам увесь дасьціпны. Ён чыста паголены, пастрыжаны, прычэсаны, і ў яго вельмі цёпла глядзяць чарнявыя вочы. У яго невялікі твар. Нават твар вастраваты,

---

1) Міхайлаў — загадчык аддзелу забесьпячэньня.

енэргічны з тонкімі сківіцамі і з невялікімі складкамі на ілбе. І яму вельмі ідзе, што на скронях—між чорных цвёрдых валасоў—густа праскакваюць срэбрыстыя нітачкі. Гэта да яго выклікае пашану. І, калі яго не паважаюць, як загадчыка аддзелу забесьпячэньня, дык гэта памылка.

— Тут проста глупства, таварыш Фалкін. Трэба ўзгадніць некаторыя рэчы. Вось хоць-бы,—Міхайлаў вымае разграфаваныя, сколаныя іголачкаю лісты і кладзе на стол перад Фалкіным:—хоць-бы; скажам, пра нажы. Дыскавыя нажы нам дае Украіна. На другое паўгодзьдзе ў нас не закуплена, і нам трэба паслаць нарад. 10800—гэта паўгадовая патрэба на вытворчасць. Прыблізна 30 процантаў—запас на брак, на паломку і на спажыўца, бо ў нас-жа бяруць і калгасы. Тут мною пастаўлена 3200.

— А 1. 500?

— Гэта астача, таварыш Фалкін. У нас праграма ня выканана, нажы не скарыстаны, але, я думаю, яны будуць скарыстаны...

Фалкін бярэ асадку і падпісвае.

— А вось тут яшчэ пра жалеза, таварыш Фалкін. Я думаю даць тэрміновую тэлеграму Алчэўскаму заводу, каб зрабіць занарадку. У нас за раз выдзе паласавое 55×10 і 35×5 , і можа стацца затрымка ў калёсах.

— Да мяне прыходзіў Гаранін і казаў, што гэтага жалеза ў іх ужо няма. А Белабжэцкі прыбгаў нават з гвалтам: калёс няма, кавальскі сточвае канцы, і сіласарэзкі ідуць ужо на шкiвах.

Як жа яно так выходзіць, таварыш Міхайлаў: вы кажаце ёсьць, а яны—няма?

— Привыклі крычаць, таварыш Фалкін. Хіба вы ня ведаеце, што яны привыклі крычаць? Гэта-ж іхная работа. Трэба-ж, каб на каго-небудзь была звалена віна за дзірку—вось і крычаць. Калі і ёсьць сурэзныя перашкоды, дык гэта толькі з нітамі. Але і гэта ўладжана, бо таварыш Генкін распарадзіўся нітаваць другімі калібрамі. У мяне вось справы, дакуманты. А яны, вядома, будуць крычаць—угэтым жа ўвесь эквівалент іхнае работы...

Міхайлаў яшчэ багата гаворыць упэўняючы, што ўсё ў парадку, а калі не, то будзе ў парадку, бо ў яго на гэта цэлая перапіска, куча тэлеграм, адносьнікі, спецыфікацыя. Ды чаго яны хочуць, калі нават з вінта...

— Нават з вінтамі справа ўладжана, таварыш Фалкін. Заўчора перавезьлі вінтарэзку, ужо здаецца паставілі чалавека, і ў іх ёсьць свае вінты. І наогул, я-ж кажу, яны бяз гэтага ня могуць. Нават з нажамі і то вось я загадзя...

— Так, вядома...

Міхайлаў устае. Аўдыенцыя скончана. Доўгія вузлаватыя ў костачках пальцы зьбіраюць паперы, загортваюць справы, і ў іх няма ўжо нэрвовае дасьціпнасьці—яны спакойны. Яны нават спакойна кладуць у папялоўку пажмаканую, згрызеную папюросу, і адгрызены кавалак, што быў астаўся на губе, таксама сьціраюць. Ён крышку даўгавата глядзіць яшчэ на Фалкіна і ідзе. На патыліцы, як

і на скронях, з дасьціпна пастрыжанае „полькі“ пабліскваюць срэбрыстыя нітачкі.

...Ну, што-ж, вось усё і ў парадку. Крыху ёсьць перабоі, дык гэта заўсёды будзе, заўсёды бывае на заводах, асабліва ў нас, дзе кожны хоча быць гаспадаром. І навошта тут крык? Навошта гармідар, калі можна зусім спакойна знайсці ўсяму прычыны?

На рагу стала зноў пыл. Заплыла сьцёртая пальцам дарожка, і крайкі яе яшчэ больш пагусьцелі.

...Але тлумачаць прарыў нават тым, што дырэктар закапаўся ў габінэце, што Фалкіна ніколі няма на заводзе. Можа Фалкіну трэба стаць каля варштату, і ў гэтым будзе здаровае кіраўніцтва? Здрава! А ня ўвесь фокус у праграме? Ну, от-жа: дваццацёх пяцёх сіласарэзак мала—трэба ўзяць трыццаць, адзінаццацёх сячкарань мала—трэба ўзяць сямнаццаць ¹⁾. І пасьля гэтага вінаваты Фалкін, няздарнае кіраўніцтва, апартуністычны букет. Але я ня звышчалавек, каб захапляцца гульнёю ў энтузіязм. Я бачыў жыцьцё і верыць у сны, у міт свае ўласнае фантазіі не магу. Вядома—увесь завод можна загнаць у казіны рог, калі кожнаму пачаць гаспадарыць. Толькі скіфы мелі такое дзікунскае права. І прычына ня ў тым, як я кірую, ці бываю я ўцэхах, а ў фанатызьме свае сілы—гэта добра сказаў быў інжынэр Фэльдман.

Фалкін з размаху выцірае пыл рукавом, порстка надзяе шапку і ўсхватваецца з крэсла. Што-ж,

¹⁾ Крыху пазней сельмашаўцы намнога пабольшылі сустрэчныя пляны.

ён пайдзе ў цэх. Ён пакажацца на заводзе. Няхай бачаць, што дырэктар вучыцца кіраваць—толькі шкода, што няма рабочага гарнітура...

Фалкін спушчаецца ўніз і ідзе на завод не агульным праходам, а сутарэньнем, праз вадацэнтраль. Вось ён ужо перасякае да ліцейнага. Невялікая фігура кароткімі крокамі ідзе порстка. Рукі закладзены назад, і пальцы выбіваюць хаду нейкае напружанае мыслі.

У абсечным—пыл. Едкі, задушлівы. Фалкін сьпярга лякаецца. Але яму трэба прайсьці праз увесь цэх—прайсьці праз усе цэхі, каб ведалі, што хадзіў дырэктар. Ён праходзіць мадэльнае, фармовачнае, залівачнае, шышальнае і ідзе ў кавальскі. Гаранін хоча яму нешта сказаць (мабыць пра жалеза), але Фалкін сьпяшае і з закладзенымі назад рукамі ідзе ў мэханічны.

У мэханічным стаіць матарава гудня. У гудні плешчуцца трансмісіі. Варштаты са скрыгатам точаць чугуныя дэталі. І ўсюды камандаю стаіць чалавек, каб перадаваць машыне кожную драбніцу свае волі.

У цэсе—Дрыц. Ён сустракае Фалкіна і цісьне руку. У яго перамога, і яму хочацца пагаварыць.

— Сёньня лепей. Наладзілі ўлік браку, падцягнулі ліцейны, і куды спраўней пайшлі дэталі. Мы думаем склікаць міжцэхавую вытворчую нараду ліцейнага з мэханічным—у нас з ім таксама багата няўвязак. Мы павінны будзем падцягнуцца ў трэцім квартале так, каб усё гэта зьнішчыць.

— Гэта тая самая?—перабівае яго Фалкін, глядзячы на вінтарэзку.

— Але, мы ўжо працуем,—і Дрыц ідзе да вінтарэзкі, каб паказаць якасьць вінтоў. Ён бярэ з скрыначкі нарэзаны прэнт і разьбу разглядае кіпцем. —Добра працуе. Толькі першыя дні было крыху браку, пакуль злаўчыўся рабочы. Працуе на два шпіндэлі. Гэта для нас цяпер—золата.

Між іншых варштатаў вінтарэзка здаецца нізкаю. Калёсікамі, рэгулятарамі яна сьціпла вытыркае ў прахоне. Круцяцца самакальныя плашкі. Па плашках сьцякае белая мыльная вадкасьць. Рэгулятары сьціскаюць жалезны пруток і—аўтаматычна нясуць у плашкі, у мыльную вадкасьць. Стукам даецца сыгнал—гатова! Сыгналамі прастукваюцца дзьве пары плашак. І вінтарэзьнік уважлива сочыць за гэтаю аўтаматычнаю хадюю, падаючы ўсе новыя і новыя прэнцікі.

Дрыц кідае ў скрынку вінт, і яны адыходзяць.

— Бачылі вінтарэзьніка?—дакучае Фалкіну Дрыц.—І ён вось так працуе скрозь. Гэта нейкая машына, а не чалавек. У нас няма другога чалавека, дык ён, каб ня зрываць работы, вызваўся працаваць на дзьве зьмены. Вось так от стаіць, прысядзе, перакусіць і зноў за работу. Дарагі чалавек. І нават ня пытаецца пра свае расцэнкі...

Фалькін ужо далёка папярэдзіў Дрыца і сьпяшае ў лёгка кацельны. Ён зноў закладае назад рўкі і думае:

— Якія яны ўсе фанатыкі. І яны ўсе знаюць адзін аднаму цану...

АГРАНАТ ШЫХТУ ІДЗЕ РАБІЦЬ САМ

1

У сябе ў канторцы Агранат зайшоў, каб яшчэ раз праверыць учарашнюю шыхту. Можа ён няправільна ўчора даў пісульку? Можа сам дзе памыліўся?

Нагнуўшыся над сталом, Агранат старанна ўзіраецца ў свой-жа почырк. Літары крывыя, няроўныя, як параскіданыя з пярэпалаху. Можа адтаго, што яму цяжка было вывадзіць іх, ён даў памылку? Але Агранат добра разьбірае свае кривулькі, і бачыць—шихта складзена так, як ён складаў заўсёды, другая рэч—можа яна заўсёды складаецца ня добра, ці можа на гэты раз папаліся іншыя чушкі? Напаяць без лябараторыі, без аналізу хіба льга рэгуляваць шыхту? Практыка, навук—добрая рэч, але-ж імі не праверыш прысланых чушак, каб ведаць, які процант да іх трэба дадаць коксу, лому ці фэрасэліцы.

Агранатавы пальцы выпускаюць паперыну, пасьяля цяжка падаюць на яе і прыціскаюць да стала. А далё пальцы цягнуцца па сталю, цягнучы за сабой і паперыну, і ўжо, калі паперына калы-

ваючыся падала на падлогу, Агранатавы плечы хаваліся за дзвьярыма канторкі.

Загнуўшы каля вагранак, пераступаючы цераз апокі і асьцярожна мінаючыся з ваграннікамі, каб не парашкаджаць іхнай рабоце, Агранат перасякае фармовачную. Пахне распаранаю ліцьцём зямлёю. У чорнай зямлі шавеляцца людзі—фармуюць апокі. Апокі становяцца шарамі на доле з невялікімі праходамі для заліўнікаў. Удоўж залі з зямлі пабліскваюць невялічкія рэйкі для падачы дэталей у абсечнае. Агранат ідзе па рэйках, і ў руках у яго пабітыя кавалкі чыгуну.

На рэйках пападаецца Бабічаў і, ашчэрыўшы белыя зубы, застаўляе праход.

— Пераганяю, брат Агранат! Дзевяноста восем процантаў годнага, а зараз і ў сто стукну!

Агранат, заняты сваёю думкаю і мэханічна кіўнуўшы галавою Бабічаву, хоча разьмінуцца. Але той стаіць і, паказваючы рукою на сагнутага ў апоках чалавека, яшчэ больш ашчэрвае зубы.

— А ён хоча цягацца са мною. Ды дзе табе мець такую брыгаду,—кажа ён ўжо да сагнутага над апокаю чалавека.—Адна мая Лапянкова чаго варта! А мо яшчэ перагнаць думаеш, а? Пераплётчык! ¹⁾ цвельць ён чалавека, растапырваючыся і папраўляючы казырок шапкі.

Пераплётчык памагае вучню ў фармоўцы. Ён паказвае, як паволі трэба накладаць верхнюю

---

¹⁾ Бабіч і Пераплётчык—брыгадзіры-фармоўнікі.

апоку, каб не здрыганулася зямля, і, нагнуўшыся, недзе з-пад рук, крычыць.

— Пацягаемся! А перагнаць вядома думаю!

— Давай! Ты-ж-от адстаеш...

Пераплётчык наважыў апоку, асьцярожна зачыкаваў вушкі і ўстаў, выгінаючы назад занямедую сьліну.

— А што ты скажаш тады, калі я з сваёю брыгадаю цябе выпераджу?

— Во-во хлопцы—ану-тка схапецца, хто каго возьме?—умешваецца Агранат.

— Ну; давай!—Пераплётчык раскарачыстаю хадою падыходзіць да мужчын:—ну, давай! Я даю слова—ня толькі наганю, а пераганю цябе. Ты рызыкуеш, што ўзяў дзевяноста восем? А ўмова-ж на сто з гакам! Дык я табе кажу, што я і гак вазьму.

— Давай!

— Давай!

— Давай лапу!—і два брыгадзіры, моцна размахнуўшыся, сьціснулі тоўстыя далоні. Прапала недзе Агранатава маўклівасьць і рупесак. Ажыўлена ён падняў кавалкі чыгуну.

—А гэта? А пра брак вы і не гаворыце? Вось што даканайце. Зрабеце, каб у нас было чыста з бракам.

— Ясна. На што была-б і гаворка.

— Ну смалеце,—і Агранат зноў бярэцца за Бабічаву крысу, каб разьмінуцца.

— Агранат!

Ад вагранак, тымі-ж самымі рэйкамі, ідзе Дрыц. Яшчэ эдалёк ён падымае руку, даючы знаць, каб Агранат пачакаў. Агранат назад выпускае Бабічаву крысу і па гэтай паднятай Дрыцавай руцэ пазнае, што хоча сказаць начальнік механічнага цэху.

— Ты пра ліцьцё?—пытаецца ён, калі Дрыц ужо падыходзіць блізка.

— Пра ліцьцё... Ты нешта начынаеш псавацца, Агранат. Даеш цвёрды чыгун. От глядзі,—ён трымае ў руцэ сьвідро і яго паказвае мужчынам,—ломяцца, не бяруць. Дай мякчэй. Цвёрды добра на тонкія дэталі. Там гэта добра. Але-ж на дыскі гэта нельга. А паглядзеў-бы ты, як стогнуць варштаты. Проста мука. Не абтачыць. Разцы ня хочуць браць ні дыскаў, ні шківаў. Дай мякчэй, Агранат. Ты ведаеш, што гэтым мы трацім добрых трыццаць процантаў прадукцыйнасьці? А колькі браку на бандажы, на прыгонцы нажоў? Гахнеш молатам, а чыгун у дрызг і пасыпаўся.

— Я ведаю,—перабівае Агранат,—думаеш, я ня ведаю, і я табе зраблю гэта. Зраблю, што ня ганіць, а хваліць будзеш, але мне трэба набіць руку. От бач,—ён паказвае кавалкі чыгуну,—іду праверыць на цвёрдасьць, і тады відаць будзе, як рэгуляваць. Можна зразу і ня ўдасца, бо, сам ведаеш, няма аналізаў. Але я дамагаўся, што чыгун будзе на яць. Раз табе кажа Агранат, то ён зробіць. А вось і хлопцы заеліся на спабор-

ніцтве,—ён паказвае на брыгадзіраў,—усе мы хочам, каб ліцейны вам нос падтёр і—зробім, я табе кажу.

Дрыц яшчэ хоча нешта сказаць, але Агранат ужо разьмінуўся з хлопцамі, адышоўшы крычыць:

— Хадзем!

Фармовачнае шавеліцца панагінатымі над апокамі людзьмі. У залі пахне распаранаю ліцьцём зямлёю. Брыгадзіры разыходзяцца да брыгад, а пара плеч—нізкія карчукаватыя і шырокія і грузныя—хаваюцца ўжо ў абсечным.

2

Ён прышоў на Сельмаш з „Пралетара“, мабілізаваны на прарыў. І тады, першы раз, прыгледзеўшыся да цэху, падпісаў загад, ставячы вялізнае „А“ з хвосьцікам, бо цяжка пісаць поўнае прозьвішча, нядаўна ліквідаваўшы няпісьменнасьць

І тады-ж пайшлі да Аграната групы рабочых, што прывыклі працаваць пасьвістваючы, са скаргамі, што, моў, так нельга, што разваліцца ўвесь цэх, што рабочыя паўцякаюць, бо ім трэба даць перш пад'есьці і хоцьбы асьмак махоркі, а тады патрабаваць дысцыпліны ды сумленнасьці. Агранат моўчкі выслухваў. Пасьля простаю няскладнаю гаворкаю расказаў становішча цэху. Трэба вырваць цэх з прарыву. Трэба змагацца, грызьціся

зубамі, а хто ня хоча—ідзі. Ідзі, каб не перашкаджаць другім, каб не мяняць заводу на махорку.

Ныцкі пайшлі, а з сумленнымі Агранат разгарнуў спаборніцтва, штурмануў ударнымі бригадамі, да кожнага рабочага давёў заданьне, і кожны чалавек стаў відзён у рабоце, і стала відна работа кожнага чалавека. Улік. На бок абязьлічку, і—дакладная распрацоўка заданья на кожнага з пэрсанальнаю адказнасьцю.

— Ты-ж сам ведаеш, што тут было,—кажа Агранат ужо на дварэ да Дрыца.—І я табе кажу—ня ный. Думаеш мне добра, калі бывае няўдача? І лёгка думаеш рабіць, калі ня то што абсталяваньне, а нават і цэх яшчэ не закончаны? Але я дамагуся. А калі вышла няўдача, то думаеш, што мне гэта не баліць?

Дрыц згаждаецца, але скубе бараду, і яму хочацца давесьці, што яго заядае чыгун. Ломяцца разцы, варштаты аж храпуць, ледзь гладаючы цвёрдыя дэталі. А гэта аддасца на ўсім заводзе, паклаўшы на яго, на Дрыца, віну за недавыпрацоўку...

Якая складаная сыстэма гэты завод! Усё павінна быць дакладна, адно да аднаго—вылічана правэрана, як гадзіннікавы мэханізм. Сыстэма. І калі дзе парушыцца гэты мэханізм, перабой пачуе ўся сыстэма, тарганецца ўвесь арганізм заводу.

У Аграната не ўдалася шыхта. Вышаў цьвярдзей чыгун. І от ужо заводзкі арганізм таргануўся.

мускул тэмнаў напяўся—завод пачуў перабой. Трывога разьбягаецца па цэхах. Даходзіць да зборнага. Зборка пачынае напружана змагацца за графік дзённага заданья, і графік пакажа любы малюсенькі перабой аграмаднага заводзкага пульсу.

3

Зрабіўшы пробу на цьвёрдасьць, Агранат сыходзіць з другога паверху заводакіраўніцтва. Ён ужо вышаў у невялікі калідорчык да вуліцы, Але адумаўся і павярнуў назад, напраўляючыся да дзвярэй парткалектыву.

Генкін сядзіць за невялікім сталом, абпёршыся на локці і абэруч трымаючы нейкія паперы. У габінэце дымна ад курэньня. Пара чалавек стаяць каля сьцяны і спрачаюцца. На стол да Генкіна налягло некалькі чалавек. Яны таксама спрачаюцца, даводзячы сакратару, што ў ячэйцы работа ня дрэнная, але пападаюцца асобныя камуністы, што ігнаруюць усялякую дысцыпліну і займаюцца рвацтвам. Генкін слухае. Ён ведае завод, і ведае гэтага ліпавага камуніста з мэханічнага. І яшчэ ведае, што ячэйка мэханічнага цэху сама вельмі інэртная. А не паваротлівасьць на такой адказнай дзялянцы—фактычна таксама праўд.

— Ну, дык вось,—перабіў ён, даўно сфармаваўшы думку,—зробім таварыскі суд. Там відзен будзе і ён, відна будзе і ячэйка, відна будзе

і ўся ваша работа. Чаго-ж хаваць балячкі? І трэба паказваць усяму заводу, і паказваць, што рвачы і прагульнікі з рабочымі ня маюць нічога агульнага.

Агранат недзе знайшоў гуляшчае крэсла і, калі адышлі мужчыны, бліжэй прасунуўся да стала цягнучы за сабой і крэсла.

— І я, браце, з музыкай,—гаворыць Агранат узьлягаючы на стол і адсоўваючы на патыліцу шапку.

— І ты пад суд?—сьмяецца Генкін, кладучы ў шуфлядку паперы. Яго фігура варочаецца, на крэсьле грузна, і, кладучы ўжо на стол локаць рука глыбока западае ў густую кучаравую чупрыну, засланяючы сабою яшчэ ня кончаную добрадушную ўсьмешку.

— Не, я яшчэ пачакаю з гэтым—Агранат зноў папраўляе шапку.—У мяне ня ўсё ў парадку—от што. Я думаю, трэба нам перагледзець наш колектыўны дагавор па ліцейным. Бо так—дрэнь. У мяне самая цяжкая работа—заліўнікі і выбарнікі. Ходзяць па жалезе, па гарачых лістках, і ў іх удрызг ляціць абутак. Паводле дагавору ім выпадае на год па пары. Мала. На такой рабоце пара ня дзержыць. Вунь ужо багата ў каго пааставаліся астокі, ад гэтага недалёка і да калецтва. Гэта не нармальна. З босымі нагамі на работу не паставіш.

У Генкіна даўно застыла ў чупрыне рука, і па тым, што ён ўпёрся вачыма ў чарнільніцу і прыкусвае ніжнюю губу, відаць, што нешта думае.

— Я чуў, што ты нават зьнімаеш з работы?— гаворыць Генкін, не адрываючыся ад чарнільніцы.

— Бо іначай не магу. Дапусьціць, каб чалавек скалечыўся ў растопленым чыгуне, не магу. Я-ж і кажу, што ў мяне ня ўсё ў парадку. Адсюль і цякучасьць. І трэба яшчэ, каб начная зьмена таксама была забяспечана хоць-бы самым не абходным. Выбарнікі выдуць пасьля такога работы распаранья, і ім нават няма чым прагнаць смагі, ня то каб падмацавацца. А гэта ўсё аддаецца на цэсе. Я не кажу ўжо, што ў мяне наогул яшчэ багата ўсялякае работы. Але ўпершую...

Генкін адрываецца ад чарнільніцы і варочае пакладзеныя Агранатам на сталю кавалкі чыгуна.

— Дык вось—давай паставім на заводакіраўніцтве. Паправіць памылку, вядома, трэба. А пра начную зьмену скажу Трахімаву—проста хай дадуць адміністрацыйны загад. Правільна. Трэба.

У абсечным грукат, гул ветрагонаў, скогат тачылаў. Агранат ідзе, пераступаючы груды абчышчаных дэталей, абыходзячы панагінатых над фармоўкаю людзей. Роўна шарамі на доле становяцца апокі. Распараная ліцьцём пахне зямля. Над гэтымі панагінатымі людзьмі, праходзячы, Агранатава фігура здаецца вялізная. Суняўшыся на крыху, каб з нейкім пагаманіць, гэтая фігура гарбаціцца, адале хаваецца ўжо за вагранкамі і ідзе ў канторку.

Увайшоў невялікі барадаты чалавек і паклаў перад Агранатам паперку. Агранат узяў паперку, а чалавек стаў каля сьцяны, трымаючы ў руках зубіла і малаток. На валасох у яго трымаўся пыл, і, мабыць, ад таго, што чалавек быў выцер твар потнаю рукою, на шчацэ засталася шырокая пляма мокрае сажы.

— Дык чаго ты хочаш?—пытаецца Агранат у чалавека, паклаўшы паперу ў руку. На паперы таксама відзён быў сьлед затлушчаных пальцаў.

— Або зволіць, або перавесьці на іншую работу.

— Чаму?

— Ды сам-жа бачыш—не магу. Заядаюць. Гэтыя два чалавекі мне не даюць быту. Я вызваўся падвысіць норму, зьнізіць сабекошт, дык яны мяне завуць рвалём, дапікаюць, што я прагну выціснуць лішні рубель. Добра, каб гэта было раз, жартам, а то мне штодня ад іх няма спакою, і я не магу так працаваць. Рад,—кажа, чалавек—што на здзельшчыну перайшлі, ды от здохне, рублі выганяючы. А я не магу, бо, ня рублі ганю, а працаваць абы як ня ўмею... От што.

І табе ня брыдка пісаць такія заявы?—кажа, згадзіўшы, Агранат, глядзячы на рабочага і крывачы адзін край губ.

— Бо я кажу, што не магу.

— Дурань ты,—проста, пасвойску зноў агарошвае Агранат барадатага чалавека.—А я кажу—хіба такую заяву трэба пісаць? Гэта так мы будам змагацца з наплюйствам? Цябе цкуюць, дык ты з работы? То з работы-ж трэба гнаць тых, хто цкуе, хто зрывае работу! А гэта ты так змагаешся? Эх, галава садовая... Ну, ды от,—Агранат ссоўвае шапку на лоб і гладзіць патыліцу, аддаючы назад заяву,—з работы я цябе ня зніму і нікуды не перавяду, а склічам сход, пагаворым і такіх работнікаў, як гэтыя твае апякуны, пакажам усяму цэху, праўда? А такое змаганьне, як тваё, гэта, брат, глупства. Так за завод ня б'юцца. Ідзі, працуй і ніякіх гваздоў.

Чалавек яшчэ хоча нешта сказаць, але махае рукою і забірае заяву. У канторку заходзяць новыя рабочыя, і, каб слухаць іх, Агранат зноў адкідае на патыліцу шапку...

— Вось да чаго даводзіць цякучасьць,—думае Агранат пра барадатага чалавека з абсечнага, астаўшыся адзін.—Абсечнае—гэта ў мяне, бадай, самая адсталая дзялянка. Работа такая, што не дае кваліфікацыі. Чалавек праробіць два, самая вялікае, тры месяцы, і ідзе шукаць другою работы. Людзі скрозь мяняюцца, цякуць. Ня згрупуеш здаровага ядра. Заводзіцца гніль. Ні спарорніцтва, ні ўдарніцтва з імі як сьлед не наладзіш. А ў выніку—грызьня, балота. Вось над чым яшчэ давядзецца ламаць голаў.

Думкі перарывае ваграньнік, увайшоўшы, каб
узяць піскульку на шыхту.

— Шыхту?—перапытвае Агранат.—А от зараз
дам,—ён шукае чыстага лістка паперы. Але пасья
сунімаецца, на крышку задумваецца і, зачыняючы
высунутую ў стале шуфляду, гаворыць:

— Хадзем!

Глыбока затыкаючы рукі ў кішэні шкуранкі, ён
шихту ідзе рабіць сам.

На дварэ каля кавальскага Белабжэцкі наганяе Сімховіча.

— Ну, як у ячэйцы, гаварылі?

— Гаварылі. Трэба зрабіць.

— Дык давай тады сёння.

— Давай.

— Ладна. Тады ты смалі ў цэх, а я да Генкіна. Пагавару з ім. Скажы ўсім хлопцам, што зразу пасьяла работы. Каб не расходзіліся. Широкаму скажы, каб затрымаў усю брыгаду... А ім дамо Лейкіна. Хлопец—во!—выцягне. Смалі!

Высокімі плячыма Белабжэцкі зьнікае за заводзкаю брамаю. Сімховіч яшчэ доўга стаіць сярод двара, варочаючы ў руках штангель. І толькі тады, калі штангель зьнячэўку ўшчыквае палец,—адумляецца і ідзе ў цэх. У цэсе перадае нешта брыгадзірам, рабочым, і кіўком галавы тых даюць знаць, што пачулі. Доўга талкуе Сімховіч з Шырокім. Тузаючы ў руках молат, Шырокі спрачаецца, але пасьяла молат супакойваецца, і Сімховіч адыходзіць, кладучы ў кішэню штангель.

Цэхавая сырэна прагула канец рабочага дня.
Цэх сьціхае грукатам і ажывае чалавечым
рухам. Рабочыя зьбіраюцца ў дыскавы куток цэху.
Брыгада Широкага абростае натаўпам людзей
у чорных гарнітурах.

— А ты стой, не ўцякай, пасьпееш!—цягне за
руку малады зьборачнік грузнага шырокаўца.

— Хлопцы, стой! Сур'ёзная рэч, а вы як мышы,—
крычыць нехта з натаўпу.—Таварыш Широкі,
брыгада ўся?

— Уся.

— Пачынаем!

Да варштату каля сьцяны сьпінаю прыпіраецца
Белабжэцкі. Зачыняючы казырком твар, блішчыць
шкурная шапка. Ад матавага бляску запаленых
вокан сківіцаю вытыркае шчака, і слабымі кон-
турамі вырысоўваецца край губ.

— Гаворка будзе кароткая. Пра наш прамфін-
плян. Заданьне—дваццаць пяць сіласарэзак. Мы
далі сустрэчнае трыццаць, а ня выконваем і два-
цацёх. У чым прычына?

Белабжэцкі на трошкі сунімаецца, і па казырку
шапкі, па ценю на сківіцы відаць, што ён глядзіць
на натаўп. Калі-ж цені на шчацэ застылі, зноў
пачуўся голас.

— Прычына ў самых нас. Узяць брыгаду Шы-
рокага. Зборка дыскаў. Сорак чалавек у брыгадзе
і даюць толькі дзевятнаццаць дыскаў за зьмену.
А нам-жа патрэбна трыццаць! Гэта нармальна?
Вы кажаце, лопаецца—крохкі чыгун? Багата браку

Але брак-жа робім мы! Я сёння спэцыяльна зрабіў пробу. Дыскі ідуць ужо нармальнае цвёрдасьці, і брак гэта—наш. Але будам гаварыць пра брыгаду. Дзе прападае рабочы час?

Яго зьядае наплюйства, безадказнасьць, абязлічка, падзёншчына. Доўга гаварыць ня трэба. Брыгаду трэба паставіць па-новаму.

Белабжэцкі зноў перадахнуў. На шчацэ забегаў матавы цень.

— Зрабіць так: брыгаду Широкага скараціць па палову. Падвысіць пэрсанальную адказнасьць кожнага за свой працёс. Падняць дысцыпліну Дакладна давесьці да варштату нормы. Кожнага прымацаваць да свае дэталі.

— Брыгада не спраўляецца, дык яе скараціць?

— Гэта ня возьме!

— Ня выпаліць!

— Вышэй пупа не падскочыш!—паднімаецца з дыскі даўгалыгі шырокавец і глыбока засоўвае рукі ў кішэню шырокіх нагавіц.

— А як-жа?

— Ды так як ёсьць. З прарыву людзей ня зьнімаюць, а даюць на прарыў. Але-е...

Белабжэцкі адыходзіць ад варштату. Цьмяны бляск сьлізгае па патыліцы шкуранае шапкі. Перабіўчатымі галасамі шырокаўцы заяўляюць пратэст. Старшыня цэхкамітэту грукае жалезінаю па варштаце.

— Парадак!

— Што парадак?—зноў падымаецца з дыскі карчукаваты рабочы.—Гэта ня возьме! Ня можам нормы—значыць бяз сілы. Што, мы гуляем? Не машыны мы, каб рабіць бяз меры, а робім мы тое, што можам.

— На вуліцу выкінуць хочаш? Пама-алу. Ды гэта і ня страшна. Работы ўсюды—уг-га!

— Такого прагоняць!

Сход шуміць перабойнымі галасамі. Широкаў-пам ня хочацца распускаць брыгады. Старшыня цэхкамітэту кліча да парадку, і ён ужо трымае прамову. На дысках гнілая атмасфэра. Хіба ня з іхнае брыгады на днях цэхкамітэт абгаворваў прагульнікаў? Хіба ня з дыскаў вечна сядзяць ля варот, пракурваючы гадзіны, пакідаючы горы недакуркаў?

— Трэба новыя формы, новыя мэтады,—канчае старшыня, і натоўп зноў гудзе.

На шырокаўцаў напор здаровы. Увесь цэх вінаваціць іх у прарыве.

— Лодыраў багата ў вас—во!

— Адзін аднаго прыкрываеце!

Белабжэцкі сядзіць на раме ходу. Казырок шапкі нагнуты ўніз, і па ім відаць, што Белабжэцкі глядзіць у землю. Прэнцікам ён варочае па падлозе нажавую падкладку. Такая-ж самая, як была ў Санаторскага на сталі. На чатыры міліметры ў яе вышэйшая пятка. А брыгада зьбівала, стаўляла няправільна нажы—і ёй хоць-бы што. А пасья дэфэкт у гатовай машыне—на выпраба-

вальной станцыі. Няправільная зборка праходзіць праз увесь паток, даючы сыстэматычныя зрывы.

— Ды ня можна-ж рабіць так!—недзе з кутка, з-пад вакна гудзе здаравенны голас.—Прарыў, а вы пыл у вочы сыплеце. Дыскі... А дыскі то што, нам падаюць з неба? На зубы трэба браць мэханічны, а вы—скарачаць... Што-ж, тады не дамо нават гэтае нормы. Ясна.

— Ого!

— Рапартуй, рапартуй.

Масавая воля разьбівае шырокаўцаў. Што і гаварыць, у іх ёсьць гніль, і пра гэтую гніль гаворыць ужо сам шырокавец.

— Чаго прыкідвацца—блытаніны ў нас багата. Два чалавекі на дыску—грэх. Гэта горш чарапахі.

— Ёсьць грашкі, верна...

Масавая воля разьбівае шырокаўцаў, і ў разьбітае палавіны нарастае большая злосьць. Здаравенны голас з кутка расьце сілаю. Яго падтрымліваюць другія. І тады чалавек, аддзяліўшыся ад сыцяны, апускае кулак па струмантальнай шафцы.

— Гэтага так ня будзе! Разгром!

Да варштату, дзе прыпёршыся стаяў Белабжэцкі, выходзіць Генкін. Дасюль яго нават ніхто быў не заўважыў. „Галоўны інжынэр“—гаворыць нехта з натоўпу, і натоўп пачынае згущацца.

— Што-ж, будам гуляць у жмуркі? Можа возьмам яшчэ мячык ды будам качаць па цэсе? Куды ты хаваеш нож? Ты нож пакажы ўсім!—Генкін глядзіць на струмантальную шафку. Здаравенная

фігура няспрытна згінаецца, блытаючыся рукамі ў падоле кашулі.—Вось бачыце, а вы гаворыце, што ў вас усё добра. Тое, што на дысках балота, відаць нават з гэтага сходу...

І Генкін гаворыць фактамі, фактамі чалавека, які бачыць завод навывлет. З фактаў нікуды на выскачыш. Бригада жыве, як на паншчыне. Няма зацікаўленасці. Дзе прапановы па рацыяналізацыі, зьніжэньне сабекошту, ударніцтва ды спаборніцтва? Бригада загінула, і яе трэба аздаравіць. Бой прагулам, гультайству, неахайнасці абвясціць новымі формамі работы. Прапановы Белабжэцкага ажыццёвіць. Гэта патрабаваньні ўсяго цэху.

І вось нехта ўжо зноў выступае і, трымаючы ў руках пакамечаны ліст, чытае. Трохкутнік выпрацаваў мерапрыемствы:

— бригаду скараціць—пакінуць дваццаць два чалавекі...

— прымацаваць да працэсу, зрабіць новыя расцэнкі...

— падняць дыцыпліну, ускласьці пэрсанальную адказнасць...

— лепшых работнікаў даць мэханічнаму цэху...

— выклікаць на спаборніцтва, бригаду ўзяць на буксір...

— зьняць Шырокага— бригадзірам паставіць Лейкіна...

І—зноў нехта чытае, і ўжо новы ліст—умова сацыялістычнага спаборніцтва.

... Па цэсе плавае матавы бляск. У матавым бляску разыходзіцца натаўп. Адышоўшы, Белабжэцкі сунімаецца, каб у кішэньку пакласьці лісты. Нехта з разгону шарахае яго ў бок порстка прабягаючы міма. Шырокімі, ненатуральна згорбленымі плячыма ён ужо мільгнуў у цэлавых варотах, і, гледзячы ўслед, Белабжэцкі прыгадвае: грузны граміла, якога за руку цягне на сход зборачнік; здаравенны голас з кутка ад шафкі; нож, і нехта няспрытна блытаецца ў падоле кашулі...

„Як на 401 вярсьце“—думае Белабжэцкі, кладучы ў верхнюю кішэньку палітона лісты і зашпільваючы на ёй гузік.

2

401 вярста асталася ў памяці Белабжэцкага рэвалюцыяй.

1917 год. Зямля ў агні. Людзі ў тузаніне, у сумяціцы, у нэрвах, у рэвалюцыі. Дзьве рэвалюцыі. Людзі, франты, кулямёты, атрады, страляніна. І недзе напіраюць немцы. І недзе зьбіраюцца банды. І загад—адступаць!

401 вярсьце трэба тэрмінова эвакуявацца. Разгружаюцца ваенна-інтэнданцкія склады. Снуюць хворымі трыбухамі паравозы. Бегаюць людзі з кацялкамі, з бомбамі, з вінтоўкамі, з мацюгамі, з песьнямі, з недаедзенымі скарынкамі хлеба. І Белабжэцкі ў людзях, у нэрвах, у сьпешцы, у тэрміновай эвакуацыі. Трэба хутчэй разгружаць

склады—быць грузчыкам, пакатнікам, стрэлачнікам—вагоны, вагоны—адпраўляць вагоны!

Гэта кавалак—401 вярста—у нэрвах, у бяссонніцы, у мацюгі, у тлуме—у памяці.

Пасьля: Смальляны, нарабраз, Брыгневіч, валвыканком, камісіі, камітэты, хлебанарыхтоўкі, царкоўныя каштоўнасьці, банды, кулакі. Трэба быць асьцярожна. Трэба зноў быць на нэрвах, на сходах, на мітынгах, трэба...трэба даставіць краіне хлеб! Гразкія, доўгія, лясістыя дарогі па сёлах. Напружана, пільна трэба трымацца на мітынгах. А пасьля—трэба ведаць дарогі, трэба ведаць, дзе спаць, і сьціскаць увесь час у руках наган. За хлеб сурова разьлічваюцца кулацкія банды...

Гэта зноў кавалак—у нэрвах, у напружанасьці, у штурме—у памяці.

Пасьля вінтоўку Белабжэцкі здаў, пайшоў на вучобу. У дваццаць восьмым годзе камандыруецца на Сельмаш.

Сельмаш яшчэ толькі будуюцца. Стаяць рыштаваньні, растуць карпусы, але трэба рабіць падрыхтоўку. У кутку пабудованага корпусу—маленкі цэх. У цэсе пятнаццаць чалавек рабочых: такароў, фьлесароў, мэханікаў, інжынэраў, практыкантаў—разам. Мізэрна туляцца збоку пара варштатаў. Сырасьцю дыхае цэх. Вільгацьцю пахне з-пад дошак зямля. Людзі ходзяць па дошках, па падвалінах, канструючы цэла будучых машын.

...Пробныя машыны гатовы. На заводзе ўжо чалавек трыста рабочых. Але машыны ідуць туга. Няма ні ўмельства, ні практыкі. Паток заядае, зрываецца. Блытаніна ў дэталях. Значыць, вінаваты рысункі. Значыць, памылкі трэба папраўляць на хаду.

— Трэба пачынаць з самага пачатку. Трэба нанавя канструяваць,—гаворыць сакратар парт'ячэйкі Сімховіч.

Але Гейхман¹⁾ пярэчыць. Нанавя канструяваць—значыць спыніць зборку. Гэтага нельга зрабіць. Мы выпускаем дваццать машын, і хопіць.

Але Сімховіч з Белабжэцкім ідуць у заводакіраўніцтва. Гэтых машын пускаць нельга. Няма стандарту. Дэталі з аднае машыны не прыпадаюць да другога. Няма як даваць запасных частак. Трэба зрабіць новую канструкцыю.

Загадчык вытворчасці Фэльдман ня хоча. Заводакіраўніцтва дазволу не дае. Іхную руку трымае адзін толькі Генкін.

І раптам—выпадак: няма чыгуну, завод сунімаецца на два тыдні.

Сімховіч зьбірае партыйную ячэйку. Знаёміць з праектам.

— Важнае тое, каб у нас была яснасьць. Гэтую яснасьць мы павінны зрабіць за перапынак, каб

---

¹⁾ Гейхман—майстра зборачнага цэху ў пачатку арганізацыі заводу.

заваяваць пералом. Я думаю, што камуністы ганарова возьмуць на сябе гэты абавязак.

— Ясна. Давайце створым брыгаду.

— У дабраахвотным парадку. Бальшавікі заўсёды заваёўваюць сілаю.

— Не чакаць-жа загадаў начальства.

Верна. У пралетарыята свая нутраная воля. Самая вялікая сіла.

Камуністы наважылі скарыстаць перапынак.

Пад сваю адказнасць Белабжэцкі з Сімховічам пакідаюць у цэсе трыццаць чалавек рабочых. Разьбіваюць работу: Белабжэцкі па зборцы, на падрыхтоўцы новых дэталей; Сімховіч на кантрольных прыладах. Напал разьбіваюць рабочую сілу. Бяруцца за работу. І—зноў ідуць ночы бяз сну, ночы ў цэсе, ночы за работаю новых машын. Трэба сьпяшацца. Трэба выкарыстаць перапынак, каб сабраць новую канструкцыю. І два чалавекі ня могуць пакінуць заводу—астаюцца ў цэсе спаць...

Канструкцыі гатовы. Машыны правераны. Паток паправіўся, і сельмашаўскія энтузіясты даюць сустрэчную праграму.

Цяпер патрэбна каманда. Галоўнае—правільна расставіць рабочую сілу. Галоўнае—замацаваць бесьперабойны паток. Жыць цэхам, заводам, каб манэўраваць, як на фронце.

І каманда такая: брыгады, саборніцтва, буксір, апэрацыйныя манэўры.

Энтузіястам на штурм зьбірацца ня доўга!

Мэханічны заліты электрычным бляскам. У бляску палощчуца трансмісіі. Варштаты жывуць прыгожаю сілаю матэматычна дакладнага руху.

Белабжэцкі стаіць з майстрам Станковічам. Яму няма калі ісьці да хаты разам са зборкаю. Трэба астацца тут, каб бачыць самому, ці добра ў мэханічным разьмяркованы дэталі, прасачыць, ці зроблены будуць дэталі на заўтра—умяшацца ў мэханічны патрэбамі зборкі. Рукамі ён мацае яшчэ цёплую дэталь, адале нешта ўспамінае і праз увесь цэх ідзе на другі канец.

Паток зборкі застыў адпачынкам. Каля канторкі з ручнымі электралямпамі яшчэ ваююць за норму пару энтузіястаў, камсамольцаў выпрабавальнае станцыі. Яны асталіся пасьяла работы. Трэба кончыць апошнюю машыну. Недзе ў перадачы дае перабой, і яе трэба лаправіць.

Белабжэцкі кладзе Купрыянчыку на плячо руку.

— Ня злуешся?

Купрыянчык глядзіць на Белабжэцкага маладым круглявым тварам. Зьнізу на твар адсьвечвае электрычная лямпа, і ў гэтым косым сьвятле цепліцца ўсьмешка.

— Кінь, што ты.

— А чорт яго, браце, гаворыць Белабжэцкі, таксама хаваючы недзе ў сябе такую-ж усьмешку і скубучы каля вуха рукою,—згарача я гэта

накрычаў. Сам знаеш—натузаешся так от за дзень, нанэрвуешся—ну і перагнеш бывае. Так і з табою.

— Кінь, што я ня знаю?

Белабжэцкі яшчэ раз кладзе Купрыянчыку руку на плячо, сьціскае.

І ў гэтай руце Купрыянчык чуе добрую, харошую цяплынь начальніка. Купрыянчык глядзіць яму ўсьлед, а Белабжэцкі ўжо адчыняе дзьверы канторкі і там, за столікам, застае Сімховіча.

— Накрычаў быў у дзень на хлопцаў за затор машын, а сам вінаваты... Ну, што ў цябе?—ужо пытаецца ён, гледзячы на разьметкі, і цяжка апускаецца на крэсла.

За вокнамі ноч. Недзе з канца цэху, глуха па сьценах чуцён гуд мэханічнага. Па канторцы расплываецца бляск адзінотнае лямпкі, і Сімховіч неяк грузна падымае голаў.

— На заўтра ня будзе ўсіх рам. Ня ў час падалі, і Саранчук ня змог зашабраваць. Трэба другую брыгаду паставіць на гадзіну пазьней.

— Давай-тка дамо дакладную нарадку на ўсе дэталі ўсім цэхам. Дамо пад нос, усё як на далоні, і няхай папробуюць тады сказаць, што яны ня ведаюць, чаго ў нас няма.

Сьцены гудуць далёкім гудам мэханічнага. За вокнамі ноч. Над столікам нагінаюцца дзьве фігуры. Заўтрашні дзень трэба вымацаць шчыльна. Вымацаць лічбамі, дэталямі, працэсамі, патокам—графікам заданья. Увесь завод трэба бачыць вось так—на далоні.

За шырокімі вокнамі ноч. Глуха па сьценах чуцён далёкі гуд мэханічнага. Дзьве фігуры ў канторцы нагнуты над столікам, і коса па канторцы кладуцца іхнія цені. Ноч сьпіць. Цені згінаюцца, іх варушыць дрымотная цяжкая ўтома.

Пасьля цені ўстаюць. Рука датыкаецца да выключальніка, і ў канторцы тухне сьвятло.

Каля цэлавых варот фігуры разьвітваюцца. Высокая варочаецца назад і ўжо шкураною шапкаю відна ў мэханічным. Трэба яшчэ раз паглядзець на праекцыю заўтрашняга дня. Трэба майстру перадаць нарадку, паходзіць каля варштатаў, памацаць, праверыць дэталі, а тады—можна пайсьці.

На вуліцы Вароўскага сонная ціш. Вуліца сьпіць прыгараднаю муравою, застыўшым на платох вільняком, выдыхаючы ў ноч лёгкі, сагрэты пах зеляніны. Па мураве ногі ступаюць мякка. І ўдыхаючы гэтую мяккасьць і ціш, па целе разьліваецца прыемная лёгкасьць. Белабжэцкі шукае нечага згубленага ў памяці і здагадваецца: гэта грузам зваліўся сёньняшні дзень.

ЧАЛАВЕК З ТРЭСТУ

Аднойчы каля заводу сунялася каламажка. З каламажкі саскочыў танклявы, сярэдняга росту чалавек, і за чалавекам вывалакся шырокі, чырвоны дубальтовы партфэль. Чалавек расплаціўся з рамізьнікам, а тады паправіў тоўстыя рагавыя акуляры і зірнуў на завод. Корпус заводакіраўніцтва падымаўся шырокімі вокнамі ў чырвоных сьценах. На будынак зьлівалася сонца, і чалавек прымушаны быў пад акулярамі прыжмурыць вочы. Ужо прыжмурыўшыся, ён павярнуўся ад заводу і павадзіў акулярамі па мясцовасьці. Праз брукаваную вуліцу, за мосьцікам, буфэрамі пазвоньвала чыгунку. Нездзе чутны былі паравозныя сьвісткі, сыгналы. На земляной пляцформе, да якога надбягалі рэйкі, стаялі сіласарэзкі, сячкальні, бульбасартоўкі, бульбамыйкі, гуляючы на сонцы сьвежаю афарбоўкай. Сельмашаўскія машыны чакалі вагонаў, каб, упакаваўшыся ў іх, ехаць паводле пашпарту на службу чалавеку—на службу сацыялістычных палёў.

Сонца. Кругом сонца. І такое плаўкае, што яго сплавам трымціць перасохлае паветра. Чалавек зноў павярнуў акуляры, і акуляры папалі ў мяце-

ліцу пылу, што падняўся на бруку ад праеханага грузавіка. Партфель тузануўся і пабег за чалавекам пад будынак заводакіраўніцтва. У сонцы, каля будынку праходзілі рабочыя; крокі ў іх былі занятыя, таропкія, але чалавек суняў іх, нечага запытаўся і, бліснуўшы чырвоным бокам шырокага партфэлю, нырнуў у ганак будынку.

Камароў¹⁾ пачуў палёгку. Гэта на заводз Менску, з трэсту, прыехаў спецыяліст бухгалтар, каб памагчы перайсьці на гаспадарчы разрахунак. Скінуўшы лёгкае паліто, гэты бухгалтар сядзіць ужо каля Камарова, і Камароў, устаўшы з крэсла, раскладае на стале справы. Гартае іх, роўным голасам тлумачыць пазьбіраныя ў справах лічбы. І там, дзе лічбы разьбягаюцца ў ня сыстэматызаваным танцы, Камароў крыху заікаецца і драбней бегает пальцамі.

Пасьля спецыяліст просіць у Камарова, што ён будзе знаёміцца з справамі адзін. Камароў, лёгка аддыхнуўшы, садзіцца. У канцылярыі бразгаюць галушачкамі лічыльнікаў, шаптаюць аркушы спецыфікацыі ў пальцах канцылярыстаў, у кожнае паперы танцуюць лічбы—дзе свавольствам, дзе матэматычна дакладнаю праекцыяй заводзкага профілю. Спецыяліст сядзіць на рагу Камаровага стала, і па справах нырцаюць яго акуляры, то бегваючы, то на доўга сунімаючыся недзе ў самых глухіх закавулках папяровае мудрасьці.

¹⁾ Камароў—галоўны бухгалтар.

Пасьля чалавека ў акулерах бычылі ў цэхах. У цэховых канторках чалавек таксама шворыў у паперах, лазіў у справах. Яму трэба было знайсці ў цэховых дакумантах тыя лічбы, якія зьвязвалі-б увесь агульны матарыял, прывялі-б у парадак Камаровыя самавольныя лічбы каб мець увесь лічбовы горад-завод, з ягонымі вышкамі, вуліцамі, завулкамі гаспадарчае сыстэмы— на далоні. А праз пару дзён старшыня мясцкому службоўцаў, пад канец работы дзінкаў тэлефонам, выклікаючы цэхі.

— Мэханічны? Кантора? На пасяджэньне. У заводакіраўніцтве, але... Дайце зборачны.

— Зборачны? На пасяджэньне... Левін? Абавязкова. Важнае пытаньне.

— Лёгкакацельны?

— Дрэваапрацоўчы?

— Абавязкова... Важныя пытаньні... Уся кантора.

Даскрыпваюць апошнія аркушы, ставяць апошнія лічбы, у кутку рэдка даляпваюць на лічыльніку галушачкі нейкі апошні падрахунак. Прысядаючы на караткаватую нагу, мясцом ходзіць па канцылярыі і скубе бараду. Яму трэба адчыняць нараду. Яму мабыць трэба сказаць уступнае слова, каб падкрэсьліць важнасць і сур'ёзнасьць пытаньня. І трэба як мага лепш прыдумаць гэтае слова... Але што гэта ня зьбіраюцца людзі? Я-ж званіў і начальнікам цэхаў. Пара збірацца... Мясцом зноў звоніць, зноў гойдаецца на кароткай назе

па канцылярыі, але дзверы пачынаюць рыпаць, і хадзіць робіцца цесна.

Трэба пачынаць.

— Таварышы!—мясцком усьпіраецца рукамі на стол,—сёньняшняе наша паседжаньне лічу, але нашы задачы...

Прамова ня вышла, і мясцком дае слова Камарову. Пасьля ён адумваецца, што не сказаў, пра што мае быць нарада. І ён пераняў ужо нарыхтаванага бухгалтара:

— Будам абгаварваць гаспадарчы разрахунак. Я прашу вельмі сур'ёзна...

Камарову зноў цяжка гаварыць. Становішча з пераходам на гаспадарчы разрахунак такое, што патрабуе яшчэ багата работы. Работа на пераход пачалася даўно. Некаторым цэхам перададзены ўжо каштарысы. Некаторыя брыгады ўжо разглядалі і абгаварвалі пляны. Пляны зацьверджаны, і трэба завязваць умовы. Фармальна цэхі перайшлі на гаспадарчы разрахунак, але гэта яшчэ не дасканала асвоена, бо нова, і...

Камарову цяжка гаварыць. На нарадзе стала поўна народу. Прышлі цэхі, брыгады, і вунь нехта нават ківае галавою. Мабыць не згаджаецца. Ну, вядома—новае пытаньне не асвоена, і шмат хто яшчэ не разумее сутнасьці... Камарову душна, і, загладжваючы валасы, за адно ён выцірае і распараны лоб.

Чалавек у акулерах блізка да акулераў падносіць пальцы і трэсачкаю ад запалак калупае кіпці

Гойдаюцца адна на адну пакладзеныя ногі. Трэсачка зламалася, і, паглядзеўшы на яе, чалавек дастае папяросы. Добра пахне дым сталічнага „Норду“. Завітушкі падымаюцца, расьсьцілаюцца перад Камаровым, і Камароў гаворыць праз дым. У дыме, у завітушках хаваецца тая непадатлівая, што ківалася, галава, і словы ў Камарова таксама выходзяць завітушкамі. Добра пахне дым сталічнага „Норду“. Чалавек у акулерах не зацягваецца, а надзьмуўшыся доўга трымае дым за шчакамі і выпускае яго завітушкамі, паволі.

Апошняя зацяжка прападае дарам. Камароў канчае, і акулеры заторгаліся, шукаючы недзе згубленых на сталі нататкаў.

— Я лічу,—у бухгалтара з трэсту голас ціхі, сьціплы,—я лічу, што становішча абмалёвана ня правільна. Таварыш Камароў сказаў, што некаторыя цэхі ўжо перайшлі на гаспадарчы разрахунак. Гэта няверна. Я нічога гэтага ня бачыў. Работа па пераводзе заводу на гаспадарчы разрахунак яшчэ нават не пачата. Я сам правяраў па цэхах. Цэхам дадзены не праграмы, а толькі праекты. Перайсьці-ж на гаспадарчы разрахунак гэта значыць—трэба мець стала і дакладна распрацаваныя праграмы, каштарысы і балянсы цэхаў з тым, каб цэхі і брыгады маглі завязваць умовы і паміж сабою і з заводакіраўніцтвам. Уся работа яшчэ наперадзе,—чалавек з трэсту дастае „Норд“, але, памяўшы яго ў руках, зноў хавае ў кішэню.— Гаспадарчы разрахунак—гэта значыць, што кожны

цэх, кожная брыгада—асобная гаспадарчая адзінка. І гэтая адзінка звязана з усім заводам поўнаю сыстэмаю свае вытворчае праграмы. На гэта патрэбен максымальны ўлік, максымальная дакладнасьць. На гэта патрэбна дакладная распрацоўка заданьняў у цэхах, бо гаспадарчы разрахунак гэта перш за ўсё ўлік. На Сельмашы гэтага нічога ня зроблена. У праграмах-праектах я знайшоў багата памылак. Ударна трэба мабілізавацца, каб скласьці дакладныя пляны, работу перанесьці ў цэхі, каб у ёй прымаў удзел увесь завод, і толькі тады, калі завод запрацуе на новай сыстэме, пазавязваўшы дагавары, калі паасобныя гаспадарчыя адзінкі адчуюць на сабе адказнасьць і залежнасьць сваю ад усяе сыстэмы, калі кожная капейка, кожная дэталі стане на яе балянсе, паказваючы гэтым яе паваротлівасьць і сілу—тады льга будзе сказаць, што завод перайшоў на гаспадарчы разрахунак.

Чалавек з трэсту ўсё такі дастае папяросы, і ўсё-такі закурвае. Часта нагінаючыся над сталом, каб паглядзець у нататкі, ён пускае дым так, што дым зноў ідзе на Камарова. Пасьля чалавек ілюструе лічбамі, і Камарову здаецца, што лічбы блытаюцца ў дыме, прападаюць так сама, як праз дым прападаюць і людзі, што сабраліся вось тут на нараду. І яшчэ здаецца Камарову, што чалавек з трэсту таксама блытаецца, бо іначай ня трэсьліся-б у яго пальцы, трымаючы нягеглыя нататкі. Але чалавек ня блытаецца. Гэта бачыць Камароў, калі расплываецца дым, па натаўпе. Каля дзвярэй

паселі на сталы. У кутку—паўзлазілі на вокны—цесна сядзець. А чалавек ужо рысуе завод пэрспэктываю. Пераключыцца на ўдарную работу... Давесьці да варштату... Дакладнейшы ўлік і ліквідацыя абязьлічкі. Работу зараз-жа ў цэхі...

Дым. Зноў дым і духата, і Камароў ужо не памятае, як перайшлі да спрэчак. Галава... Шуміць галава—мабыць разбалелася ад гэтае дурнае духаты і ад дыму... Навошта так многа курыць?

Але нехта ўжо гаворыць з нарады і нават упамінае Камарова. Агранат. Ну, вядома, гэты будзе гаварыць, бо ён у сваім цэсе нічога не зрабіў, а толькі наблытаў. І цяпер ён дае парады...

— ...работа ні к чорту ня варта,—гэта гаворыць ужо камсамалец выпрабавальнае станцыі Купрыянчык.—Мы самі—наша брыгада—перайшлі на гаспадарчы разрахунак. Мы так лічымся. А што толку? Тое самае, што было і раней. Фармальна перайшлі.. а я кажу, што і фармальна не перайшлі, і нічога не зрабілі. Мы ня маем нават нашых дакладных ні нормаў, ні расцэнак, ня кажучы ўжо пра агульныя пляны. А ў іншых цэхах ды брыгадах? Ды там яшчэ патрэбна вялізная работа хранамэтражу. Вось так і топчамся... Наша камсамольская брыгада ўдарная—давайце работу, давайце не гаварыць, а рабіць—і мы ўдарна бярэмся перавесьці сваю брыгаду на гаспадарчы разрахунак. Толькі давайце матар'ялы, каб не таптацца так, як...

Камароў не дачуў апошняга слова. Ён бачыў толькі, як пасья гаварыў Дрыц, Сімховіч, Гара-

нін, Белабжэцкі, Піліпёнак—ды дзе пералічыш? Пасьля запалілі сьвятло, і тады стала яшчэ больш душна і яшчэ больш разбалелася галава...

Пасьля Генкін склікаў у сябе зноў нараду камуністаў. У цэхах склікаліся цэхкомы. Зьбіраліся брыгады. Ударна штурмавалі камсамольцы. Арганізм заводу |трэба было аднаўляць новымі прыцыпамі апэрацыйна-вытворчых адносін.

...Чалавек з трэсту аброс барадою. Ён курыў без зацяжкі „Норд“ і над сталом, над аркушамі паперы, дзе лічбы станавіліся ў разграфлёных вуліцах колёнамі, гатовымі на каманду „марш“— ён пускаў завітушкамі дым, надзімаючы шчокі і разварушаючы на іх шчотку даўно нябрытай шэрсьці. А аднойчы, ідучы па двары, ён заўважыў, як на ліцейным цэсе рабочыя брыгады перакрывалі страху. На цэх адхона ляжалі дашчаныя шырознаыя ўсходы. На цэсе людзі перасушвалі пілавіньне, намазвалі тлушчам пласты бляхі, вазілі тачкі, грукалі, снаваліся ў хадзе, у рабоце, і здаваліся маленькімі. На людзей плашмя падала сонца. І можа ад таго, што тады, калі ён быў прыехаў, на вуліцы каля заводу таксама было многа сонца,— успомнілася, што ён даўно ўжо ня быў у Менску. Чамусьці падумалася, што там, калі ён ішоў з жонкаю на „Пуцеўку ў жыцьцё“—вось так-жа плашмя на вуліцы на іх падала электрычнасьць. Успомніўшы пра гэта, чалавек сам сабе ўсьміхнуўся і дастаў „Норд“.

У ГАРАНІНА НЯДОБРЫ ГАДЗІНЬНІК

1

За сьцяг тады біўся ўвесь завод. Мэханічны браў на ўсе лапаткі. Зборачны штурмамі выраўноўваў паток. Ліцейны наганяў, выкарабкваючыся з глыбокага прарыву, што астаўся па спадчыне ад бывалешняга начальніка Жарскага. Грушын бегаў на лёгкакацельным. У руках у яго насіўся даўно сьпісаны аловак, і тупым сваім канцом аловак быў падобны на свайго гаспадара—на начальніка цэху—Грушына. Ён часта тузаўся ў пальцах, так сама, як Грушын тузаўся паміж цэхам і канторкаю, ня ведаючы, чаму яго цэх ня можа выпрастацца. Гаранін часта хадзіў у заводакіраўніцтва да Фэльдмана, і ішоў назад у кавальскі. Пэнснэ яго паблісквала холадна, шнурок ад пэнснэ чапляўся за тонкі вус, і таму што голас яго быў халодным, здавалася, што гаварыў ён таксама праз пэнснэ.

— Падцягнемся—добра, а не падцягнемся—значыць ня можна было. Добры гадзіньнік і ў гарачыню і ў холад павінен паказваць аднакава правільны час.

Але Гаранінаў холад у гарачыні ня чуцён быў. Завод натузваўся, каб выцягнуць ногі, што

засмоктваліся прарывам. Цэхі спаборнічалі, брыгадыбіліся за графік, і ў Гаранінава пэнснэ ўсёроўна ўдараўся бляск ад разагрэтага ў горнах металю.

Завод за сьцяг змагаўся ўпарта. Але ў першамайскае сьвята, на дэманстрацыі гэты сьцяг нясла камсамольская ўдарная брыгада выпрабавальнае станцыі. А з гэтага-ж самага дня ў мэханічны ўпаўзла чарапаха, тая, якую ўпяршыню так выразна ўгледзеў Дрыц, калі мэханічны зноў пачаў торгоцца ў зрывах,

Выпрабавальная станцыя—апошні працэс машыны, праходзячы праз які, яна набывае права на бытнасьць. Тут трэба добра праслухаць машыну. Трэба дакладна праверыць кожны куток, кожны падшыпнік, шасьцёрку, перадачу, злучэньне і, калі машына здаровая паставіць нумар, як пашпарт на права службы чалавеку. І тады машыне трэба ехаць дарогамі, цягнікамі—праз кілёмэтры, праз вакзалы перапынкаў—і недзе, паводле пашпарту, суняцца, каб стаць на гэту чалавечую службу, на службу сацыялістычных палёў. Машына жыве жыцьцём службы. Але чалавеку трэба даць пашпарт машыне на гэтую службу.

2

— Таварыш Каган, гэтакіх машын прапусьціць нельга. Лопнуць. На першым тыдні ў рабоче стануць нягоднымі.

Каган ідзе з Пракопавічам на выпрабавальную Маторы гудуць цэнтрабежнаю сілаю. У гудзе,

у цэнтрабежнай сіле дрыжаць сваім чыгунным целам сіласарэзкі, робячы 1.200 круткаў у хвіліну. З крайняе скінуты пас, матор выключаны і, прыгнуўшыся пад патрубак, чалавек нечага шукае ў раме.

— Нельга пусьціць яе!—кажа Пракаповіч.—А вунь яшчэ чатыры стаяць. Куды гэта варта... якасьць такая. І сёньня дамо толькі дваццаць восем.

З-пад патрубка выпростаеца Купрыянчык. У руцэ ён трымае лупу, і гэтаю-ж рукою за гладжвае скінутыя на лоб валасы.

— На, паглядзі сам.

Па прывычцы Каган вымае штангель, але скоранька адумваеца і бярэ лупу. Але, пад падшыпнікамі на раме малюсенькая шчылінка. Вось яна відна праз лупу—цягнеца ўпоперак танюсенькім валаском.

— Ня ўдала недзе выцялі,—кажа ён.

— Бач, ледзь відна, а ў рабоце—лопне ўся рама, —Купрыянчк зноў прысядае, а Каган ужо чухае лоб.

— Значыць, пяць штук браку?

— Я-ж кажу, дамо толькі дваццаць восем. А ў тых вунь, хадзі паглядзі, брак дала твая брыгада. Трэба нанавя перастаўляць кажухі.

Недзе з надворку вынырае Піліпёнак. Ён ужо нагінаеца над машынамі, засланяючы іх шырокімі плячыма і тлустымі зборкамі на патыліцы.

— Трэба прапусьціць,—гаворыць ён, яшчэ трымаючы руку на машыне. Але сустракаеца з Каганавымі вачыма і скоранька здымае руку, хаваючы яе ў кішэні.

— Нельга, таварыш Піліпёнак. Яны зразу выдуць з работы. Так прапусьціць—значыцца выкінуць машыны на глум.

Піліпёнак гаворыць паволі, голасам роўным, падобным да мэталёвага звону. Машыны трэба прапусьціць. Рама трымацьмецца. Грэюцца падшыпнікі? Б'е ў бакі дыска? Глупства! Пры рабоце стане на месцы. А на падшыпнікі—проста, трэба больш даць заліўкі.

Але камсамольцы спрачаюцца. Выпрабавальная станцыя таксама хоча даць норму, але толькі ня бракам. Купрыянчык дае Піліпёнку лупу. Пракаповіч падымае сіласарэзкавы кажух, каб паказаць, як б'юцца лопасьці аб раму.

— Я адказваю, і я загадваю прапусьціць!— ужо падвышае голас Піліпёнак, і мэталёвы звон пачынае фальшывіць.—Я паказваў іх Фэльдману, тут браку няма.

— Мы таксама адказваем, і мы не прапускаем! Купрыянчык прыкусвае губу і, каб Каган ня бачыў, што ён хвалюецца, зноў папраўляе валасы, закрываючы рукою твар. Пасьля ён паказвае лупаю на сіласарэзкі.

— Нясеце запіску... Давайце камісію ці заводакіуаўніцтва з вашым Фэльдманам і давайце запіску, што вы прапускаеце! Вы ж кажаце, што адказваеце. Давайце дакумант!

У Піліпёнка тузаецца тоўстае плячо. Ён зноў хоча падвысіць голас, але паварочваецца і порстка выбягае з цэху. Каган яшчэ раз нагінаецца

над машинами, каб вивучыць брак і расказаць пра гэта брыгадзе. А калі выпрастаўся, каб запытацца нечага ў Купрыянчыка, хлопцы зноў ужо былі на выпрабавальнай станцыі каля сваіх матораў. Сіласарэзку з лопнутаю рамаю адвозілі ў бок.

Піліпёнак ня прынёс запіскі ні ад сябе, ні ад заводакіраўніцтва. Бяз права на пашпарт, забракованыя машыны сталі ў баку. Гледзячы на іх, здаецца, што сваю пакрыўджанасьць яны адчуваюць. І чалавеку нядобра глядзець на маўклівую горнасьць машыны, на нямую пакрыўджанасьць яе, бо віна за гэта няное бяспраўе кладзецца на чалавека.

Цэх жыве бесьперапынным патокам зборкі. Патокам са зборкі машыны ідуць на выпрабавальную станцыю. Пад маторы становяцца новыя машыны, каб атрымаць пашпарт—права на бытнасьць—кантрольны нумар. Забракованыя машыны стаяць. Яны вышлі з патоку, і нанова ў паток ім уключыцца нельга. Значыць—без права. І графік праз іх апускаецца на пяць градак уніз.

3

Рабочы дзень зборачнікаў кончыўся, і паток без людзей здаецца пустым. У канцы залі гудзе толькі выпрабавальная станцыя. Пад маторы становяцца апошнія машыны.

— Хлопцы, а як з тымі?—Мінін паказвае на бяспраўныя машыны пакляю, аб якую выцірае зашмальцованыя мазутаю рукі.

— А нам што да таго?

— А я думаю—пусьціць,— гаворыць Купрыянчык, укручваючы новую масьлёнку ў верхні падшыпнік.

— Як—з бракам?

— Бяз браку—паправіць.

Гэта ня наша работа, і патаквась такой прадукцыі мы ня будам. Ня прымем—другі раз старацьмуцца самі, каб не даваць такога барахла,—невялікі з голенаю галавою хлапчына зноў хаваецца пад сіласарэзку, адкуль быў высунуўся, каб падаць свой голас.

Мінін доўга выцірае рукі, і па тым, як блытаюцца пальцы ў паклі, відаць, што ён трохі хвалюецца. Купрыянчык глядзіць на адвезеныя ў куток машыны. Рука на масьлёнцы застыла, забылася, але няёмкую напружанасьць перабівае даўгалыгі Стась.

— І праўда—чаго лічыцца. Ня наша работа.. А хіба мы падвярэдзімся, калі на гадзіну затрымаемся? І дамо чатыры машыны. Лопнутая няхай пачакае на аўтаген, а гэтыя чатыры мы можам паправіць сьмела.

— Давай хлопцы!

Недзе з цэху паказваецца з новаю дэталю Пракаповіч. Яго белыя няроўныя зубы скаляцца яшчэ здалёк.

— Стаў пад работу! Правільна! І дамо трыццаць дзьеў!.. Хадзем падкачваць!

— А я не магу. Заняты. Я канчаю,—і чалавек паварочваецца сьпінаю, ідучы да вакна складаць струмант. Голеная галава зноў вылазіць з-пад сіласарэзкі і, грукнуўшы малатком па шківу, таксама ідзе да шафкі.

— Кончана! Гэта работа зборкі, і я не хачу падціраць чужых хвастоў.

— Ты можа глядзіш на мяне?—шырокаплечы хлопец падыходзіць зноў, выціраючы пакляю рукі.—Дык мне патрэбна, а ты мог-бы астацца.

— Сам знаю.

— Ну, ладна, восем чалавек асталося—па два на машыну. Давайце!

Гаранін памыліўся, кажучы пра дакладнасьць мэханізму добрага гадзінніка. Ён ня ведаў, што энтузіязм не тармозіцца заведзенаю стрэлкаю, а стрэлка толькі паказвае тэмп чалавечае волі на цыфэрбляце змаганьня. І калі стрэлка паказвала паўтары лішніх гадзіны, ударнікі-камсамольцы выпрабавальнае станцыі ведалі, што за гэты ўцінак часу яны далі чатыры годных машыны.

4

Камсамольская бригада арганізавалася бадай першаю. Яшчэ доўга да таго, як заваёўвалі сьцяг—бригада заўсёды была застрэльнікам, і вёрткія камсамалыты на заводзе стаялі ў першай хадзе.

Непаладкі з транспартам даводзілі часта да таго, што заводзкі двор застаўляўся машынамі. Машыны забівалі праходы, згруджваліся ў цэхах, перашкаджалі працаваць. Калі бывала, што не хапала жалеза, машыны ішлі без калёс, на шківах, іх нельга было адпраўляць, і яны заміналі пад рукамі. Камсамольцы першымі абвяшчалі суботнікі на штурм гэтых замяткаў. Тады да іх далучаліся іншыя брыгады, каб памагаць маладой, заўзятай сіле.

— Я-б хацеў быць камсамольцам, каб быць у вашай брыгадзе, — здаецца жартам казаў, быў, аднойчы паджылы рабочы, нагнаўшы Купрыянчыка за заводзкімі варотамі. Зьняўшы шапку, ён гладзіў лысуу галаву. На галаву падала сонца, і калі ён сьміяўся, дык Купрыянчыку здавалася, што гэтае сонца цепліцца і ў яго прыжмураных ямках. Яно неяк пералівалася ў мяккай вільготнай балачыне глыбокіх воч, і Купрыянчык тады падумаў, што гэта была сьляза. Ад гэтага стала нялоўка. Хацелася нешта сказаць. Не знайшлося слоў, і Купрыянчык зірнуў на сваю руку.

— Бач не адмываюцца. А здаецца і цёр многа, — толькі пасья, калі прайшла нялоўкасьць, загаварылі.

Але яны таксама перажывалі рост і фармаваньне. Нават тады, калі іх абзывалі застрэльнікамі, у самай брыгадзе адбывалася жорсткая ломка. Ня добра, калі воля тармозіцца бязвольлем!

Тады да Купрыянчыка з Пракаповічам на кватэру прыходзіў Мінін, Мінін з-за дзьвярэй

яшчэ крычаў пытаючыся ці дома, жбурляў на табурэціну шапку і патрэсваў галавою, каб уклалася курчавая смоль валасоў. І тады ўтрох—актыў камсамольскае ячэйкі выпрабавальнае станцыі— праседжвалі цэлыя ночы. Нядобра, што брыгада з надломам. Гатова здаць пяршыньства. І шкодзяць фактычна тры чалавекі. А трэба, каб была найбольшая дружнасьць. Як палячыць такое залазаваньне?

Хлопцы хадзілі да прагульнікаў на кватэры, каб так, па добраму, пагаварыць. Зьбіралі на нараду, каб гуртам абмеркаваць прычыны. Склікалі не аднойчы ячэйку, каб разам вырашыць гэтую цяжкасьць—ня даць апаганіць назвы застрэльнікаў.

І ўсё-ж такі ячэйка перамагла. Падрыўнае ядро раскалолася. Даўгалыгі Стась перад усімі ўстаў і заявіў на ячэйцы:

— Я, таварышы, над сабою проста ня думаў. І ня думаў, чаму сябе проціставіў брыгадзе. Словам, стаяў у баку. Мы трое стаялі. Каб кончыць, абвясчаю сябе ўдарнікам. Думаю, што паможаце, калі... ну.. не змагу яшчэ сам цалкам пераставіцца...

Стась добра стрымаў сваё слова. Ён зразу ўключыўся ў агульную волю. Падрыўнае ядро раскалолася. Ня маючы сілы, галоўны ня мог прымірыцца—пакінуў брыгаду. Трэці астаўся яшчэ, каб варыцца. Цяжка пераставіць нутро. Ня сьмелыя крокі заўсёды мізэрныя. Тады з-пад сіласарэзкі ён высунуў быў голеную галаву, каб не

згадзіцца на штурм, і са штурмам пайшоў. Але пасья, нават гуляючы ў парку Паскевіча, увесь гэты вечар грызла сумленьне—чалавек чуў, што ён астаўся адзін. А аднаму чалавеку быць—ня добра. Гэта самая большая кара, і на заўтра на вытворчасць ён прышоў на гадзіну раней. Муляўся нейкі не аформлены рупесак, як-бы нешта згубіў. І хоць загадзя можна ведаць, што згубы ня знойдзеш, а хочацца пабыць на тым месцы, дзе яна зроблена.

5

У Каганскага няма часу. Яго выклікаюць гарком, і перад тым, як ісьці, яму трэба падрыхтаваць матар'ял. Але прышлі от хлопцы, і дзе ты што зробіш? Кожны па свайму мае нешта сказаць, а Каганскі-ж ня Юлі Цэзар, каб разам і слухаць і рабіць сваю работу.

— Слухай, Каганскі.

— Ну-ну?

— Ды кінь ты нунукаць, дай пагаварыць хоць толкам!

Каганскі перастае поркацца ў паперах, хоць адна рука астаецца яшчэ ў шуфлядзе. Але левым локцем ён ужо ўспёрся на стол, каб слухаць.

— Мы гаварылі ўжо нават з бухгалтарам з трэсту. Ён паможа зрабіць нам усё да канца. Трэба брыгадзе перайсьці на гаспадарчы разрахунак. Толькі ня так, як да гэтага, а сур'ёзна. Няма чаго глядзець на другіх.

— Дык я-ж не пярэчу.

Мінін бярэ са стала канцылярскую шпілку, і пальцы пачынаюць памаленьку шпілку разгінаць.

— Ня ў тым справа. Паўстала сур'ёзнае пытаньне, пад чым ведамам працуе брыгада і ад каго яна больш апэрацыйна залежыць? Пад кантрольным аддзелам, па-мойму, нам нечага быць.

Каганскі вымае з шуфляды рукі, і абодвы локці кладуцца на стол. Цяпер ужо відно, што Каганскі думае гаварыць сур'ёзна. Вядома, гэта трэба прадумаць. Купрыянчык з Пракаповічам падсоўваюць бліжэй крэслы, і ўвесь перапынак на полудзень заняты ў сакратара камсамольскага калектыву.

А ўвечары, пад электрычным сьвятлом, брыгада сабралася на сваёй-жа выпрабавальнай станцыі Чалавек з трэсту на струмантальным століку разлажыў свае праекты. Ён зараз пакажа брыгадзе ўсё яе гаспадарчае аблічча ў лічбах, у плянах— нарысуе брыгаду ў пэраспэктыве агульна-заводзкае сыстэмы так, каб яна была самастойным гаспадарчым камком на фоне плянавае вытворчасьці ўсяго заводу. Але перад гэтым трэба вырашыць тое, пра што гаварылася з Каганскім. Па якой лініі ідзе апэрацыйная сувязь брыгады з заводам? Па лініі кантрольнага аддзелу? Можа быць няўвязка. Кантрольны аддзел ня мае функцыі непасрэднае вытворчасьці—ён носіць функцыі яе праверкі, пачынаючы ад кожнае дэталі і канчаючы гатоваю машынаю. Купрыянчыкавы рукі

аддскаюць кішэні рабочага палітончыка. Кароткая цень ад косае лямпы кладзецца на падлозе каля самых ног.

— Нам пад кантрольным аддзелам быць нязручна. Мы канчаем прадукцыю зборачнага цэху, і нам трэба да яго і перайсьці.

— Кантрольны аддзел ня згодзіцца.

— Піліпёнак ваяваць будзе—не аддасьць.

— Будам хадайнічаць. Пойдам у заводакіраўніцтва.

— Правільна. І пакажам, што іначай ня можа і быць, калі...

— І на буксір калі што дык лягчэй браць будзе...

Чалавек з трэсту разгортвае паперы. Ён раней гаварыў з актывам брыгады, і плян яго складзены з разьлікам гаспадарчае сувязі менавіта па лініі зборачнага цэху. Ён сам раіў такую апэрацыйную сувязь. І вось ён разгортвае паперы, каб лічбамі паказаць усё гаспадарчае аблічча брыгады. Акулярам ён водзіць у паперах, як-бы падаючы лічбам нейкую папярэднюю сваю каманду. Пасьля нечага шукае ў кішэні. Хочацца запусьціць за шчокі дымку. „Норд“ вышаў, і ён пазычае ў камсамольцаў „№ 4“...

Пасьля ў Каганскага зноў зрыпалі дзьверы. Сёньня зьлёт усяго камсамольскага калектыву за горадам, на Мельнікавым лузе, і, каб не рассыпацца, заходзяць да Каганскага. У пакоі дым, галасы, спрэчкі. У кутку на сталі расьсеўся гурт весельчакоў, і праз усю шумлівую гурму чужэн іхні ўзрыўны рогат. Каганскага таксама абступілі.

Камсамалец з ліцейнага нешта расказвае пра Аграната. Сьмяючыся, Каганскі круціць папяроску. Звоніць тэлефон, ён бярэцца за трубку, а папяроса так і астаецца насьліненаю каля губ.

— Што? Алё! Ціха вы, дайце паслухаць! Што? Дзе там пачуеш у такім гармідары. Каганскі вешае трубку і канчае круціць папяросу.

Раз-по-раз скрыпаюць дзьверы. У пакоі робіцца цесна. Галасы мяшаюцца з духатою, з дымам, з тупанінаю.

— А трэба будзе, хлопцы, усыпаць, работу раскрытыкаваць як сьлед.

— Сталінава прмова гаворыць ясна... А гэта— сабатаж. Рэалізавана паўтары рабочых прапановы. Аб'ектыўная кабылка...

— Паслухаем, як закоціць нам дырэктар сваё справаздачнае папурры.

На зьлёце цэнтральнае пытаньне—Сталінава прмова і канкрэтныя задачы заводзкага будаўніцтва ў новых абставінах. От сёньня і рабіцьме даклад дырэктар па рабочых прапановах Лысенка. І ўжо загадзя вядома, што на гэтай дзялянцы нічога ня зроблена. Рабочая думка закопана недзе ў дырэктара ў справах. Дырэктар ня ведае новых абставін на тое, каб у гэтых новых абставінах па-новаму і кіраваць. Прывычная габінэтная павольнасьць і непаваротлівасьць...

І ў цьвілі габінэтаў разам з дырэктарам прэюць і рабочыя прапановы. Гэта ня спадчына, а проста няўмелства, гурайства.

—Будзе сёння гаворкі. А работа яшчэ больш..
Ну, давайце парушым.

На прыстані чакаюць ужо дзеве вялізных маторных баржы. Сож цяжка дыша разагрытымі сонцам грудзьмі. З глухім клокатам баржы адпыхваюць бераг і асядаюць у воду па брыль. На пярэдняй разьліўся на ваду гармонік і паплыў разам з баржаю, пакідаючы ззаду горад. Плаўкае сонца сочыцца ў Сож. І ў сонечнай смазе—за пяскамі, за пляжамі—сінім дубняком стаў паказвацца Мельнікаў луг.

Маросіць невялікі дождж. Асфальт блішчыць ад змытага пылу, і па глянцы людзі праходзяць рэдка. Газэтнікі з ларкоў папрымалі газеты, і газетныя будкі дрэмлюць, паразяўляўшы глухія раты ваконцаў. Панастаўляўшы буды, сяды-тады праяжджаюць рамізьнікі. Змочаны клінкер здаецца яшчэ больш чырвоным, і па ім падковы ўдараюцца глуха.

Генкін выходзіць з будынку гаркому партыі. Марошаю ападае вільготны халадок. На Савецкай Генкін чакае аўтобуса. Аўтобуса няма—вуліца далёка відна апусьцелым рухам—і ён пехатою ідзе да вакзалу, каб там адразу сесці на маршрут на Палескую.

— Так хутчэй будзе, а то не дачакаешся стоячы,—думае сам сабе Генкін, даходзячы ўжо да другога кварталу.

У гаркоме ён затрымаўся з самага раньня. Забавіўся, і цяпер хочацца хутчэй папасьці на завод. Муляецца рупесак: як там, ці ўсё ў парадку? Генкін прывык кожны заводскі дзень прапускаць

праз сябе, а сёння ён ня ведае, як пачаўся гэты дзень, і яму хочацца хутчэй у яго ўключыцца. У гэтай гарачай пасьпешнасьці ён нават не захацеў чакаць на аўтобус.

Няпрыкметна ўрываюцца мысьлі і цякуць у хадзе рушлівым патокам.

— А Міхайлаў зноў падлажыў сьвіньню з чыгуном. Да чаго сьлізкі чалавек. Калі з ім ні гавары— ён упэўніць, што ўсё ў парадку. Чыгуну асталося на 3 дні, а ён упэўняў, што запасу на месяц. Добра, што Агранат дагадаўся праверыць. Цяпер давядзецца пазычаць на „Пралетары“... пакуль прыдзе свой. І трэба праверыць усе заводскія запасы, бо так недалёка і да скандалу...

На вуліцы тоўстымі шынамі прашумеў аўтобус, пераганяючы Генкіна, але Генкін яго не заўважыў.

— Пра больш разгорнутую работу парткалектыву у гаркоме гаварылі правільна. Гэта перадавая дзялянка работы павінна стаць на сапраўднай вышыні, уабраўшы ў дзейнасьць задач увесь завод да малюсенькіх ізьвілін. Пераварыць увесь сьвежы чалавечы матар'ял у катле перадавога пралетарыяту—гэта задача ляжыць на камуністах, і яна ня зьнімецца да таго часу, пакуль у нас будуць яшчэ тыя пласты, з якіх фармуецца пралетарыят. А работа па фармаваньні чалавека—самая цяжкая. Гэта-ж ясна, што стан і ўсялякае арганізацыі, і ўсялякага заводу залежыць ад якасьці чалавечага матар'ялу...

Думаючы, у Генкіна няпрыкметна сьцішылася хада. Ён ужо забыўся, што сьпяшаў на завод, бо завод цёк у мыслях. У мыслях завод маляваўся рэльефна, пуката, так, што здавалася, яго лыга было мацаць. Вось размотваецца ён, як кіно-істужка. Першыя дні, калі ўвесь завод—кучка людзей ды пустыя сьцены. Першыя пробныя машыны. Завод пушчаны, і ўпярышыню на заводзе паяўляюцца людзі, каб арганізаваць цэхі, ажывіць мэханізмы. З дня на дзень завод расьце і з дня на дзень прыходзяць новыя людзі. Прыходзяць кваліфікаваныя рабочыя, мабілізаваныя з іншых заводаў, сяляне, калгасьнікі-цырульнікі, фатографы на работу. На заводзе ў рабоце расьце новы пралетарыят. Пачынаецца тое, што завецца фармоўкаю чалавечага матар'ялу. Пачынаецца вялізная, складаная работа па пера-робцы чалавечага нутра, выхаванага стагодзьдзямі, Вялікі настаўнік пралетарыяту глыбока ўскрыў гэтыя законы, што пралетарыят „заўсёды і ўсюды рэкрутуецца з дробнае буржуазіі, усюды і заўсёды бывае з ёю зьвязаны тысячамі пераходных ступеняў, граняў, водценяў“. На завод прыходзяць сяляне, цырульнікі, фатографы, кожны з грузам свае сацыяльнае бытнасьці—тых пластоў, адкуль фармуецца пралетарыят. І пачынаецца цяжкая работа ломкі нутра, бо гэты новы пралетарыят „ад сваіх уласных дробнабуржуазных забабонаў пазбаўляецца не адразу, ня цудам, не па жаданьні божае маці, не па жаданьні лёзунгу, рэзалюцыі, дэкрэту, а толькі ў доўгай і цяжкай масавай

барацьбе з масавым дробнабуржуазным уплывам". Так. І гэта тым больш складана, што рэканструкцыйны перыод даў масавыя сацыяльныя зрухі. Людзі зрабілі эпоху, і эпоха пачынае ламаць грань, чалавечую псыхіку стагодзьдзяў, новымі нормаі вытворчых адносін. І на Сельмаш прышлі людзі з розных фармацый, каб варыцца ў катле перадавога пралетарыяту. Стан і ўсялякае арганізацыі, ўсялякага заводу залежыць ад якасьці чалавечага матар'ялу. Гэтая якасьць давала адчуваць сябе на працягу ўсяго часу, характарызуючыся станам вытворчасці. Разам з людзьмі, якія навучыліся завод лічыць сваім, ёсьць яшчэ і наплюйства. Вось у габлюшках у дрэваапрацоўчым знайшлі соннага чалавека. Ён пайшоў спаць, і яго нутро ні капелькі не кранулася, што ён пакінуў работу, даўшы перабой на ўсім патоку. Прарывы—гэта таксама сацыяльная зьява. Завод з маладым складам рабочых перажываць патугі свайго фармаваньня. Гэта перажыў Сельмаш. Яшчэ і дасюль ёсьць людзі, якія самі ня бачаць, што яныносяць з сабою груз свае сацыяльнае бытнасьці. І на гэтай дзялянцы яшчэ багата работы.

Мысльі мяняюцца, плывуць кіно-істужкаю, і завод ужо ўстае заўтрашнім днём, будоўляю новых карпусоў, аналізам апэрацыйнасьці заводакіраўніцтва, задачамі новае работы. У мыслях сыцішанаю хадю Генкін падыходзіць да вакзалу і мэханічна становіцца ў чаргу на аўтобус. Неўзабаве за паваротам пачуўся гудок, і чарга ўздрыганулася, заха-

піўшы сабою і Генкіна. Толькі цяпер, калі перарваліся і расьсеяліся думкі, Генкін заўважыў, што ў яго ад марошы прамоклі плечы і па сьпіне ходзіць халаднаватая вільгаць. Заняўшыся думкамі, ён ня чуў гэтага, бо мысль таксама мае свае фізычныя законы: у рабоце, у напружанасьці, яна вылучае сваю ўнутраную цяплынь. Цяпер-жа, калі гэткая цяплынь абарвалася, Генкін пачуў даўно стоены на сьпіне халадок, сьцепануўся і разам з чаргою падаўся ў аўтобус.

2

Фалкіна даўно ўжо няма на заводзе. Ён усётакі не навучыўся быць добрым дырэктарам. Дарма што пачаў быў паказвацца ў цэхах. Энтузіязм гэта ўсётакі ня гульня, так, як думаў Фалкін. І гэта энтузіязм, якога ня змог зразумець Фалкін, пакінуў яго ў баку разам з яго-ж тэорыяй фанатызму. А нядобра, калі камандзіры адстаюць ад масы. Даганючы ззаду і хочучы яшчэ быць на чале гэтых мас, яны толькі блытаюць, падаючы каманду, каб іх пачакалі. І масы пераступілі Фалкіна, ня слухаючы яго каманды пачакаць. Фалкін стаў на заводзе непатрэбным прыдаткам, і завод астаўся бяз дырэктара.

Вось таму так і багата клопату Генкіну. Вось таму такім вялікім рупескам муляецца кожны заводзкі дзень, які трэба прапусьціць праз сябе так, каб увесь завод быў відзён навывлет.

Зайшоўшы на хвіліну да сябе ў габінэт, Генкін сьпяшаецца ў цэхі. Ужо на дварэ чутно, як кожны цэх жыве сваім гукам. Каля кавальскага раз-по-разу нагінаецца Гаранін. Ён вымервае толькі што прывезенае жалеза, і праз шкелка пэнснэ ня відаць, як прыжмурваюцца яго вочы, вылічваючы патрэбныя міліметры.

— Добрага здароўя, — адказвае ён на Генкінава прывітаньне, яшчэ ня кончыўшы свайго вылічэньня. Пасьля вочы пад пэнснэ разжмурваюцца, Гаранін складвае мэтру і гаворыць, гледзячы недзе ў двор:

— Якраз у час пасьпела. Цяпер льга будзе хоць па-людзку працаваць.

— Не па-людзку, Гаранін, а па-ўдарнаму. Бо людзкае ўсяляк можна разумець, а табе трэба нагнаць запазычанасьць — онь, глядзі, колькі машын стаіць неготовых.

— Гэта — была не мая віна, — тым-жа самым голасам, халодным, як праз шкло, гаворыць Гаранін. — Мы-ж, онь, бачыце, як выкруціліся, — пачалі калёсы нітаваць па-новаму: сьпіцы ў адну столку з выгінам каля вобаду. Так думаем нітаваць і надалей. І калёсы куды лягчэйшыя, і моц тая самая.

— А гэтая-ж прапанова ляжала ў цябе каля месяца нерэалізаванаю тады, калі праз калёсы зрывалася зборка. Цябе заядае твой прынып не сьпяшаць, Гаранін. Нядобра, калі ты не натхняеш, а ахалоджваеш.

Гаранін нічога не адказвае. Ён глядзіць недзе на канец двара, і ад хмурнае пагоды бляск на пэнснэ—матавы.

— Як работа будзе, так і пасьпеем. Калі льга будзе, вядома—нагонім, і нават запас дамо,— нанавя гаворыць Гаранін, гладзячы чырвоную некалі апараную пляму на барадзе.

Генкін стаіць, растапырыўшы ногі. Ён глядзіць, як, гладзячы бараду, усё-ж такі нэрвуецца Гаранінава рука. Пасьля ён адыходзіць пад цэх, у вароты, і ўжо адтуль гаворыць, загадзя хаваючы нутраную ўсьмешку:

— А з імі ў цябе ўсё ў парадку? Ня зрываюць? Не прагультваюць?

Цэх грукаціць малаткамі, работаю зваркі, штампоўкі—варштатамі. Ад горнаў агнянымі дугамі на кавадлы кладуцца кавалкі расплаўленага жалеза. Паравы молат грузна бубухае калоцячы ўдарамі земляны дол. Рабочыя ў шкураных хвартухох стаяць на сваіх працэсах, і ў велічы цэху выдаюцца рэльефна. Гаранін таксама глядзіць у вароты і ўжо разумее, пра што пытаецца Генкін.

— Не, з імі то ў мяне ўсё ў парадку. У мяне малайцы.

— Дык вот, я табе кажу, яны гэта зробіць самі,—і ўсё-такі прарываецца Генкінава ўсьмешка. Усё-такі бегае па губах і кладзецца на твар.—Яны самі перагоняць. І табе брыдка будзе, што яны пераступяць начальніка.

Генкін пакідае Гараніна і праз кавальскі ідзе ў іншыя цэхі. Ён пройдзе па ўсіх цэхах, прыслухоўваючыся да кожнага руху. Генкін сам мэталіст, сам кваліфікаваны токар і майстра—ён ведае ўсю вытворчасць на тое, каб пазнаць, якае дзялянка пачынае слабнуць. Праходзячы, ён надоўга сунімаецца там, дзе працуюць камуністы. Падгульвае варштат? Генкін сам устанаўляў не адзін варштат, ведае іх так, як-бы на кожным працуе, і памагае шукаць прычыны. З варштату ён вылазіць замасьлены, выцірае рукі—бачыш, працуе?—і ідзе да другіх.

На зборцы шасьцёрка два рабочых доўга марудзяць, падбіраючы валікі, каб няслабка хадзілі ў шасьцёрцы. Але валікі ходзяць слабка.

— Зноў, чэрці, сапсавалі цэлую партыю.

— А ну іх... нават гэтага ня могуць як сьлед абтачыць.

— Што, хіба трэба, каб сядзела глуха? Гэта на цягу?—пытаецца Генкін

— Не, не на цягу, але-ж от вечна што-небудзь ды стане поперак работы. От і рабі, што хоць.

— Дай сюды. Сам кажаш, што ня трэба, каб сядзела глуха, а і не даразумеешся, што зрабіць. Дай кернар.

Паклаўшы на клешчы, Генкін ударае кернарам дзе павінна сядзець шасьцёрка. Кернар выбівае на валіку ямачку, падымаючы каля яе беражкі.

— Круці. Яшчэ круці.

Накернаваўшы кругом, Генкін узьдзяе на валік шасьцёрку. Шасьцёрка ідзе туга, моцна становячыся на сваё месца.

— Ну, добра?

— Я ня ведаў, што так можна,—гаворыць скан-фужана рабочы за тое, што нядаўна задарма лаяўся!

— Ну дык от і можна. Так і давайце, каб на вас не чакалі...

Угледзеўшы Аграната, Генкін успамінае пра чугун, ідзе ў заводакіраўніцтва, каб застаць Трахімава. Трэба сказаць, каб дамовіліся з „Пралетарам“. Даваць аміністрацыйныя загады, гэта, вядома не яго функцыя, але хіба-ж ён мае права, каб не кіраваць заводам, калі на ім няма дырэктара?

3

На дварэ прывезьлі замежную сіласарэзку. Зноў зьявілася патрэба ўдасканаленьня свае сельмашаўскае машыны, і пасьяя работы кучка рабочых сабралася каля гэтае сіласарэзкі, каб паглядзець, чым адрозьніваецца канструкцыя замежнае, і што льга пераняць ад яе, каб зрабіць сваю, новую канструкцыю. Інжынэр Санаторскі, вывучаючы, паволі разьнімае дэталі. Падгалістая, на тонкіх нагах, стаць сіласарэзка далікатнаю лялькаю.

— От раму сваю нам-бы трэба зьмяніць. Глядзі, як тут—прантамі проста, як струнамі, сьцягнена, а ў нашай спрэс—кавалак жалеза: прасьцей, але праўда, цяжэй. Тут камбінацыю можна зрабіць

будзе,—нагінаючыся і аглядаючы машыну, гаворыць рабочы са зборкі. Пасьля ў яго, мабыць, нарадзілася нейкая творчая ідэя: ён мацае дэталі рукамі, прыкусіўшы губу, вывучае прынцыпы канструкцыі порсткаю беганінаю вачэй.

— Цалкам яна нам не гадзіцца,—гаворыць Санаторскі,—харошая, зграбная, але далікатная залішне. А некаторыя прынцыпы мы можам пераняць. Нам новая машына патрэбна такая, каб яна пры максымальнай прастаце яна мела і максымальную прадукцыйнасьць. І трэба, каб яна магла яшчэ прыстасоўвацца да якасьці работы—каб была унівэрсальнаю, як кажуць. І самае галоўнае—гэта канструкцыя перадачы і дыскі.

У рабочага пад сіласарэзкаю перасталі бегач пальцы. Ён слухае Санаторскага, а калі той скончыў, устаў і задумаўся:

— На калгас не гадзіцца такая. Кулачку добраму—яна якраз.

— Зроблена то мудра, ды толк ці вялікі з яе?—жартуюць рабочыя, аглядаючы прывозную сіласарэзку.

— Вось нам і трэба новую зрабіць. Давайце, мазгуйце, хлопцы, ды разам і адкоцім такую машыну, каб была—во!—усьміхаючыся выстаўляе вялікі палец Санаторскі, падздорваючы рабочых.

Той самы рабочы зноў нагнуўся над сіласарэзкаю, вывучаючы ўжо перадачу. Пасьля локцем ён адкінуў на патыліцу шапку і падняўся.

— А ведаеце, таварыш Санаторскі, я сур'ёзна думаю над гэтым памазгаваць. Калі вы паможаце...

— Ды не паможаце, а давай от разам і возьмамся: ты мне памагаць меш і я табе. Быць ня можа, каб мы ня прыдумалі чаго-небудзь добрага.

Генкін мелькам падышоў быў да гэтага гуртка і цяпер, адыходзячы, панёс з сабою нейкае новае харошае адчуваньне. Ён напаткаў тое, чаго ня мог-бы зразумець у цэхах—нутраны кантакт інжы-нэра з рабочымі. У цэхах, у часе работ гэта было б акрэсьлена вытворчымі абавязкамі, ня мела б сама-стойнае пукатасьці і цяплыні— было б нераз-гадана

— А здрава ён зьмяніўся, гэты Санаторскі. У яго пачынае гарэць душа,—думае сам сабе Ген-кін, і сьлед гэтае прыемнае думкі нясе на твары

4

У пакоі парткалектыву шумна. Сабраўся актыў. Мае адбыцца партыйная нарада, і чакаюць яшчэ на некалькі чалавек, без якіх няварта пачынаць. Генкін локцямі грузна ўзваліўся на стол і ў гаворку ўрываецца нехаця. Пару чалавек ля шафы, трымаючы ў руках „Навуку і тэхніку“, спрачаюцца пра загар-тоўку разцоў. На водшыбе, каля сьцяны, Агранат сабраў каля сябе невялікую групу і расказвае нейкі эпізод з грамадзянскае вайны. Каля вакна смуглявая жанчына даводзіць пра нерацыянальнае скарыста-

ньне свайго варштату і прапануе клямары тачыць ня копусам, а роўна, што дасьць куды большую прадукцыйнасьць.

Шум, гамонка, перабойныя галасы.

Увайшоў Дрыц і яшчэ некалькі чалавек з лёгка-кацельнага, і Генкін прыўзняўся з локцяў.

— Ну, давайце пачном... Агранат, сьціхні! У аснову сёньняшняе нашае нарады лягуць вытворчыя пытаньні. Прамова тав. Сталін выклікала вялізны масавы пад'ём. Апошняя міжцэхавая вытворчая нарада дала цэлы шэраг канкрэтных прапаноў, і нам сёньня трэба праверыць, як гэтыя прапановы мы выканалі.

Генкін на трошкі сьціхае і бярэ аркуш паперы, што даўно ўжо ляжаў няпрыкметна ў баку.

— От тут у мяне пратакол гэтае нарады. Я думаю, што мы проста пачном іх праглядаць. Няхай таварышы, на якіх была ўскладзена гэтая адказнасьць, раскажуць, што імі зроблена.

На некаторы час у пакоі зрабілася ціха. Чутно было, як нехта, прыкурваючы, шаргануў запалкаю. Пасьля цішыня зашавялілася, і нехта падаў голас, каб гаварыў Дрыц.

У кутку Дрыц падняўся голенаю галавою, паклаўшы на крэсла шапку.

— Я, таварышы, чэсна сазнаюся, выканаў ня ўсё. Проста ў мяне не хапіла сілы і не хапіла людзей. Мыбылі спазьніліся ў пераломе, і гэтае спазьненьне выклікала ў нас гарачку. Няглыбокая прапрацоўка

пытатаньня пераходу нагаспадарчы разрахунак дала была блытаніну, і гэтая блытаніна перашкаджала нармальнай рабоце. Наогуль мэханічны цэх...

Дрыц хоча абгрунтаваць нявыкананьне даручаных яму мерапрыемстваў станам цэху, але ў аналізе гэтага стану блытаецца і дастае з кішэні замурзаны пратакол. Ён будзе лепш гаварыць па пунктах. Але вось і пункты падводзяць. Цяжка сказаць, які з іх выкананы. Ну, выканана ўстаноўка шпонкапрацяжнага варштату. Карусельны варштат разгружаны ад дробных дэталей. Зроблена прымацаваньне дэталей да рэвальвэрных. А вось праверка і нарыхтоўка новых шаблёнаў ды кандуктароў не закончана. Незакончаны пуск калаўскага варштату, ад якога залежыць далейшая рацыянальная, разгрузка такарных. Не пачата рэалізацыя рабочых прапаноў па мэханізацыі шабравальных працэсаў. Не распрацавана... і цэлы шэраг пунктаў у пратаколе стаяць незакранутымі, бо для іх ажыццяўленьня патрэбна папярэдняя работа, звязаная з гаспадарчым разрахункам, з пераломам вытворчае і апэрацыйнае сыстэмы. Дрыц садзіцца. Голеная галава ўспацела, распарылася. Выціраючы яе рукавом, Дрыцу здалося, што ён нечага яшчэ не сказаў. Гэта асталася несказаным адчуваньне свае віны, і цяпер вось, сеўшы, Дрыць пачуў, што вялікая доля работы правалена менавіта дзякуючы таму, што ён быў даволі непаваротлівым. Од гэтае несказанае замулелася, і Дрыцу стала неякавата, бо ўсёроўна гэта відно, хоць і ня сказана.

Між галоў яму відзён быў Генкін, але ён паставіў на локаць руку, запусьціўшы пальцы ў валасы, і цэнь ад рукі хаваў Генкінаў твар. Другою рукою ён, здавалася, нешта запісваў, і на гэты кароткі час зноў у пакоі зрабілася ціха. Дрыцу здавалася, што гэтая цішыня стала ад таго, што кожны думаў пра яго справаздачу.

— Кончана?—Генкін адарваўся ад пісаніны. — Я думаю, што мы заслухаем адразу інфармацыю ад усіх цэхаў. Будзе ясьней. А тады, адразу па ўсіх будам і гаварыць. Давай ліцейны.

Агранат адкідае на патыліцу шапку. Ад гэтага яго твар адразу робіцца вялікім, і лоб блішчыць белаю незагарэлаю палосаю.

— У мяне ня кончана яшчэ толькі ўстаноўка наждачных тачылаў абсечным. Наогул у абсечным багата работы, і цяжкасьць ускладняецца капітальным будаўніцтвам, без чаго нельга як сьлед упарадкаваць гэтага аддзяленьня. У ліцейным прароблена дзэве надзвычайна важныя работы. Гэта—перагляд норм і расцэнак, памяншэньне цякучасьці і падвышэньне прадукцыйнасьці, як вынік гэтага, і другое—мы сваімі сіламы, сваю рабочаю ініцыятываю пашырылі фармовачную плошчу, што нам дало магчымасьць куды рацыянальней расставіць рабочую сілу і таксама падвысіць норму выработкі. На гэта мерапрыемства ўвесь цэх сам, добрахвотна, на чале з парт'ячэйкаю, мабілізаваўся на шэсьць гадзін пасья работы. Гэтыя мерапрыемствы ўжо далі свае вынікі, і цяпер перад намі стаіць задача,

да канца перайшоўшы на гаспадарчы разрахунак, падцягнуць такія адсталыя дзялянкі, як абсечнае і выбіральнае.

Нехта падаў рэпліку, пытаючыся, як з бракам, але, варочаючыся і дрогаючы крэслам, Агранат не пачуў. Назад на лоб насунуўшы шапку, ён прыгорбіўся так, што здавалася сядзеў на нечым нізкім.

— Ну, давайце мне цяпер!

Падняўся сакратар ячэйкі лёгка-кацельнага. Ад вакна відно падала яму на патыліцу, і, гаворачы, па патыліцы ён вадзіў рукою. Яшчэ варочаючы згорнуты ў руках пратакол, Дрыц быў задумаўся, але раптам настаражыўся. Сакратар лёгка-кацельнага ўпамянуў яго прозьвішча. Рэалізацыю ўсялякіх прапаноў і ўсялякіх пастаноў зрывае мэханічны, устанавіўшы апошнюю чаргу падачы туды дэталей. Бульбасартоўкі ды бульбамыйкі проста забываюцца і праз гэта ня могуць...

— Гэта гаворка для бедных. Маглі-б штурмануць, калі-б захацелі. Ты лепш скажы, ці скоры вы як сьлед наладзіце зварку?

— Вот—зварку. Міхайлаў ўвесь час упэўняе, што аўтаген выпісаны, што тлён закуплены, але ні таго, ні другога да гэтага часу няма. Тыя прылады, якія ў нас ёсьць, не даюць нам магчымасьці электразваркаю даваць поўнае нормы сітаў,—канчае лёгка-кацельны.

Генкін верна сказаў быў, што калі інфармуюць усе цэхі, то будзе ясьней. І з гэтых інфармацый стала ясна, што кожны цэх мае свае хваробы,

свае зрывы. У лёгка-кацельным разгульвае самацёк, абязьлічка. У кавальскім пануе ўраўнілаўка. Зборачны, прывыкшы ўсё спасылаць на мэханічны, забыўся, што вялікая доля работы па перабудове ляжыць і на ім, як на арганічнай частцы ўсяго заводу.

І тое, што здавалася ў цэхах прывычным, нармальным, тут, на нарадзе, выпуклілася, завастрылася, паказаўшыся новымі, да гэтага нябачанымі, бакамі. І стала ясна, што тое, што рабілася да гэтага часу, гэта яшчэ фактычна не работа, а толькі пачатак—падрыхтоўка да яе. Вось ужо пачалі выказвацца. І менавіта гэтае адчуваньне сур'ёзнасьці абставін робіць спрэчкі важкімі адказнымі, ставячы сур'ёзныя запатрабаваньні і да сябе і да другіх. Новая, дасюль незразуметая некаторымі работнікамі, веліч і складанасьць задачы—пераключкі ў рабоце па-новаму, вымагае жорсткае самакрытыкі і дакладнага і яснага аналізу становішча. Вось пра гэта ўжо гаворыць камуніст з мэханічнага. Сам Дрыц махае голеную галавою, згаджаючыся з тым, што ў мэханічным нікуды няварта работа ўліку, што абязьлічка яшчэ тармозіць увесь цэх, не даючы магчымасьці разпазнаць добрага работніка ад гультая, кваліфікаванага ад невука. І ўжо нятрэба пытацца, хто хоча мець слова, бо кожнаму хочацца сказаць, каб даць свае пажаданьні ды практычныя прапановы. Генкін яшчэ ня браў слова, але і па тым, як уважліва сачыў ён за кожным, як стаўляў запытаньні, рэплікі, як запісваў перад сабою нейкія нататкі,

рабілася ясным, што сур'ёзная работа пачынаецца менавіта з сённяшняга дня, што сапраўдны пералом пачынаецца з гэтае нарады, дзе робіцца пераацэнка вопыту і практыкі, дзе пытаньне перабудовы па-новаму, выцякаючы з саміх абставін, становіцца так шчыльна, як ніколі. І кожная рэч, што дасюль здавалася дробяззю, паказалася новымі бакамі, набыўшы новую мэтазгоднасьць. Вось рабочы са зборкі мелькам упамінае пра нерэалізаваную прапанову мэханізацыі на шаброўцы падшыпнікаў. А гэтая прапанова, калі-б яе рэалізаваць, дасьць вялізную эканомію людзей і часу, зьмяніўшы нават адносіны рабочага ў працэсе вытворчасці.

Слова просіць Сімховіч, але яго перабівае смуглявая жанчына. Яна гаворыць пра сваю брыгаду ў мэханічным. Бригада мае ўсе ўмовы да поўнага пералому, але яна проста няглыбока ўразумела сутнасьць арганізацыйнага прынцыпу. Цэхавы камітэт і партыйная ячэйка аддалі зусім мала сур'ёзнасьці, каб арганізаваць рабочую ініцыятыву.

— Я думаю, сам Кесьлер гэта прызнае, і трэба, каб ён сам сказаў, што яму перашкаджала ў рабоце, чаму ячэйка так слаба разгарнула масавую работу, і чаму такое пытаньне, як гаспадарчы разрахунак, як цэлы шэраг пытаньняў, дадзеных тав. Сталіным на ажыццяўленьне, арганізаваны ячэйкаю нядбайна.

Сьцямнела, і ўжо ня відно ні Дрыцавае голенае галавы, ні Кесьлеравае апушчанае чупрыны, ні цвёрдых воч смуглявае жанчыны. Відно толькі,

як то ўспыхвае, то дугою апускаецца ўніз дзе-ні-дзе аганёк папяросы. Каля вакна толькі цьмяна абрысаваны Генкінаў шырокі нізкі сілуэт і поруч некалькіх расплыўкіх контураў плеч. Нават забыліся запаліць сьвятло. І толькі, калі Генкіну зноў спатрэбілася зрабіць нейкія нататкі, ён падняў руку шукаючы штэпсалья.

Электрычнае сьвятло лінулася ў дым, у чалавечую напружаную духату і гаворку.

Зноў спрэчкі. У кожнага ёсьць свая думка, і гэтую думку хочацца ўліць у агульны струмень, як права кожнага бальшавіка на сваю-ж бальшавіцкую будоўлю. У Сімховіча, як і заўсёды, голас ціхі, здаецца нясмелы, і відно, што ён гаворыць не на паказ, а так, як чалавек, у якога завод даўно стаў сваім, і што кожную яго балячку ён носіць і перажывае так, як носіць і адчувае сваю рану, атрыманую ім у схватцы з басмацкімі бандытамі. Зноў хочацца сказаць Дрыцу, бо новыя бакі, што адкрыліся ў часе спрэчак, нарадзілі ў яго і новыя сур'ёзныя меркаваньні.

Дым, духата, напружаны шум галавы.

Нехта прапанаваў ня курыць, але хіба дагледзіш за сабою, калі ў спрэчках і напружанасьці пальцы самі мэханічна дастаюць папяросу і чыркаюць запалкамі.

У шыбы даўно ўжо ўсмакталася ноч. Праз ноч, праз вакно відаць, як на далёкім канцы заводзкага двара невялікім пузыром паволі віхаецца элек-

трычны ліхтар, а ў нізе, збоку, гараць агні начное змены мэханічнага цэху.

За вокнамі—ноч.

У пакоі—дым, духата, напружаны шум галавы.

Разы два ткнуўшы і разлгядзіўшы рукою туга пасплетаня колцы валасоў, загаварыў Генкін.

— Вы бачыце, як шчыльна пераплецены між сабою пункты, высунутыя тав. Сталіным. Мы сёння знарок узялі толькі некалькі пытанняў, паклаўшы ў аснову апошнюю міжцэхавую вытворчую нараду. Здавалася-б, што ў гэтай нарадзе галоўнае месца займалі прапановы рабочых па рацыяналізатарскіх мерапрыемствах на вытворчасці. Але разглядаючы выкананьне гэтых прыпаноў, мы наткнуліся і на гаспадарчы разрахунак, і на ўраўнілаўку, і на абязьлічку, і на цякучасьць рабочай сілы, і на няроўнасьць зарплаты па кваліфікацыях, і на цэлы шэраг іншых дробных і важных пытанняў параплеценых між сабою, залежных адно ад аднаго. Вы бачыце, якая складаная задача пераключкі на новую работу ў новых абставінах. І вы самі ўпэўніліся, што задарма сябе супакойвалі тымі посьпехамі, якія мае за апошні час завод у выкананьні прамфінплану. Так, завод расьце, завод пэдымаецца, але мы будам не бальшавікамі, калі супакоімся на раз заваяваных дасягненьнях. Калі-б мы расьлі па дваццаць—па сто раз шпарчэй, дык і то ў нас ёсьць куды расьці! А апрача вытворчага росту, на нас ляжыць яшчэ рост ідэолёгічны. Той маладзёж, які прышоў да нас на завод, яшчэ толькі

варыцца, часта кладучы свой сьлед, здавалася-б, і на больш устойлівых людзей. Вось Кесьлер гаварыў пра лятуноў ды прагульнікаў. А ячэйка пастаралася вывучыць прычыны, каб ведаць, як перасьцерагчы надалей такія зьявы і як дамагчыся, каб найхутчэй гэтых людзей перавыхаваць?

Генкін сунімаецца, каб паглядзець у нататкі. Нататкі ён памяў зьнячэўку, усьпёршыся локцем, цяпер доўга іх распровстае, каб знайсці парадак мысьлям. Адсунуўшы іх, ён глядзіць недзе трошкі ў бок, і ад гэтага з-пад рашпіленага каўняра ротфронтаўскае кашулі відаць, як на шыі туга напяўся здаровы мускул.

— Толькі рэалізаваўшы Сталінскія ўмовы, рабочы мецьме магчымасьць пачуць завод кроўным, сваім, бо ён будзе ім зацікаўлены. Гэта толькі пачатак. І перад намі стаіць задача ажыцьцёвіць усе шэсьць умоў, дадзеных тав. Сталіным. Даволі прыгадаць жыльлёвыя ўмовы і стан культурна-пабытовага абслугоўваньня рабочых. Мы нават ня маем яшчэ свайго клюбу. Рабочыя ня маюць магчымасьці свой час скарыстоўваць так, каб спрыяць свайму росту. Ды гэта зьвязана і з жыльлём. Рабочыя жывуць параскідана па ўсім горадзе, а каля паўтысячы ня маюць наогул кватэраў. А хіба гэта не аддаецца на стане заводу? Мы будзем два карпусы, але іх далёка ня хопіць, і трэба разгортваць новае будаўніцтва. Бачыце, якія сур'ёзныя абавязкі на нас ускладаюць новыя абставіны работы. І нядобра калі Агранат і Дрыц пробуюць сябе ашукаць, адзін,—

супакойваючыся на невялічкіх эфектах, а другі,— губляючыся і пасуючы перад ударнымі задачамі...

— Не зразумець іх,—крыху памаўчаўшы, загарварыў Генкін, але цішэй, і ад гэтага голас здаваўся новым, другім, —ня ўключыцца ў вырашэньне гэтых задач, —значыць тармазіць. Сёньня гэта стала ясна кожнаму. Праўда, у нас мала інжынэрна-тэхнічнае сілы. Але да нас прыяжджае брыгада спецыялістаў, якую мы павінны максымальна скарыстаць. Гэта ня значыць, вядома, што мы павінны ёй цалкам даверыцца. Трэба разумець, за якою работаю гэтыя людзі знойдены. Вось таму іхнае скарыстаньне з нашага боку павінна наскрозь быць прасякнута клясаваю пільнасьцю.

Генкін змоўк. Маленькая цішыня зноў зашавялілася галасамі, але ўжо такімі, якія сталі непатрэбнымі і пасьяя якіх павінна быць—работа. І нават дзіўна было, што пасьяя такіх вялікіх гаворак прапанова змясьцілася на невялічкім лісьціку паперы, увабраўшы ў сябе максымальную дакладнасьць, усклаўшы зноў на людзей пэрсанальную адказнасьць, паставіўшы тэрміны лічбы, дзялянкі работы.

У шыбы ўсмоктвалася ноч. У ноч, у надворак выходзілі людзі. І, калі пстрыкнуў выключальнік, гэтая ноч грузна, але бясшумна ўвалілася ў пакой, прыглушаючы яшчэ сьвежы чалавечы сьлед, што астаўся тлець у кутку аганьком недакуранае папярсы.

ГАРЫЦЬ ДУША

1

Бывае, слухаеш чалавека і пачынаеш дзівіцца, што гэты чалавек гаворыць тое, што адчуваеш ты, але чаго сам ня змог бы выказаць. Проста, табе гэта здаецца знаёмым, бо адчута недзе ўнутры, але не прадумана, не сыстэматызавана, і толькі цяпер, дзякуючы гэтаму чалавеку, фармуецца і набывае выразнасць.

Вось так і на заводзе. Прарывы, тузаніна, непаладкі. Недзе не падалі дэталі. Недзе стаяў варштат. Недзе абьяк зрабілі. Ня прышлі на работу... Усё гэта тармозіць выкананьне вытворчых плянаў. Завод адстае. І, на першы погляд здаецца, што завод адстае менавіта праз гэтыя зрывы, але сапраўдныя прычыны ляжалі куды глыбей.

І от з'явілася тое, што зразу дало сыстэму, каб зразумець усю складанасць і прастату гэтага адставаньня. Рабочыя прагна накінуліся на газэту. „Новыя абставіны—новыя задачы гаспадарчага будаўніцтва“. Гэта гаворыць чалавек, слухаючы якога робіцца ясным: ён сыстэматызуе тое, што адчуў

кожны сьвядомы будаўнік недзе ў глыбіні свае практыкі, але чаго сам ня змог выказаць. Бо, каб гаварыць гэта трэба бачыць перад сабою не адзін завод—трэба бачыць увесь Саюз у практыцы будаўніцтва, аналізаваць гэтую практыку, паклаўшы ў аснову перадавыя прадпрыемствы.

Рабочыя прагна накінуліся на газэту. У цэхах яны зьбіраюцца групкамі, і ім хочацца як мага хутчэй праслухаць Сталінаву прамову, каб у ёй—у гэтай прамове—пазнаць і свой завод. З пункту погляду выкананьня пляну прамысловасьць уяўляе даволі стракаты малюнак. Некаторыя галіны прамысловасьці апярэджваюць мінулыя гады. Некаторыя адстаюць.

— „Чым растлумачыць гэту стракатасьць? Дзе прычына адставаньня некаторых галін прамысловасьці?“

— „Прычына хаваецца ў тым, што за апошні час умовы разьвітку прамысловасьці пайначылі ў корані, стварыліся новыя абставіны, якія патрабуюць новых прыёмаў кіраўніцтва, а некаторыя нашы гаспадарнікі, замест таго, каб пераіначыць прыёмы работы, усё яшчэ працуюць па-старому. Рэч, стала быць, у тым што новыя ўмовы разьвітку прамысловасьці патрабуюць работы па-новаму, а некаторыя нашы гаспадарнікі не разумеюць гэтага і ня бачаць таго, што трэба кіраваць цяпер па-новаму“.

Рабочым хочацца хутчэй праслухаць прамову да канца, каб у ёй—у гэтай прамове—пазнаць і свой

завод. І вот завод паказваецца новымі, дасюль не прамананымі да канца прычынамі адставаньня. Дасюль відны былі факты, і гэтыя факты лічыліся за прычыны. А гэта от зразу ўся гісторыя заводзкае барацьбы набывае яснасьць. Гэта-ж праўда, што на заводзе цякучасьць рабочае сілы, а значыць адсутнасьць грунтоўнага кваліфікаванага ядра кадраў? Гэта-ж праўда, што праца арганізавана дрэнна, што рабочая сіла расстаўлена нерацыянальна, нават не скарыстоўваецца паводле свае кваліфікацыі? Гэта-ж праўда, што ў падвышэньні кваліфікацыі зацікаўленасьці няма, бо кваліфікацыя не скарыстоўваецца, бо тарыфы зароботнае платы не даюць да гэтага цягі. Гэта-ж праўда, што абязьлічка, што людзі ні за вошта не нясуць адказнасьці, а ідзе усё так, самацёкам,—на сумленнасьць. Так вось завод ілюструе сабою ўсе гэтыя палажэньні, пачынаючы ад кіраўніцтва і канчаючы дробнымі дэталямі. От мэханічны скрозь ня можа акрыяць, бо ў ім больш, як дзе, перакрываваляліся ўсе гэтыя нарасты старое сістэмы.

Рабочыя абмяркоўваюць Сталінаву прамову і пазнаюць у ёй свой завод. І таму, што і прычыны адставаньня заводу, і шляхі да ліквідацыі гэтага адставаньня сталі яснымі—рабочыя пачулі ў сабе новыя, сьвежыя сілы. Завод рвануўся пад'ёмам масавае актыўнасьці, творчым ідэямі, рабочымі прапановамі—сьвежым здаровым энтузіязмам.

Ён, Крупскі, нават ня мог гаварыць. Тады, калі ў цэхах абгаварвалі Сталінаву прамову, Крупскі ня мог гаварыць. Яму ніколі не даводзілася гаварыць перад такім вялікім зборышчам народу, і ён баяўся, што ня так скажа, як хочацца, што расьсьмяюцца людзі ад нягегла зьвязаных слоў. Але пасля работы Крупскі дахаты ішоў зусім паволі. Ён нават забыўся, што ішоў ня тымі вуліцамі, а недзе забытаўся ў вілаватых завулках. Дома даўно чакала жонка, здзівіўшыся, што ён так позна вярнуўся з заводу і прышоў не з таго канца вуліцы. Палуднаваў Крупскі моўчкі і, толькі ўжо выціраючы рукавом губы, запытаўся,

— Папера ў нас ёсьць?

— Якая папера? — перапытала, не зразумеўшы, жонка.

— Ну, абыякая, каб пісаць, — растлумачыў Крупскі, — сшытак які, ці што.

Жонка зірнула на яго і ўсё яшчэ нічога не магла зразумець.

— Палядзі ў шуфлядцы, здаецца, ляжыць.

Яшчэ ўсё выціраючы губы, Крупскі вышаў у бакоўку і, знайшоўшы у камодзе паперу, сеў за столік пісаць. Лёг спаць Крупскі позна за поўнач. А назаўтра на завод прынёс сшытак з сабою.

Вазьмі прагледзь. Мо што і згодзіцца.

— Што гэта? — запытаўся майстар, бяручы сшытак.

— Вазьмі ды прагледзь. Мо што і згодзіцца, кажу, — адказаў Крупскі і пайшоў на свой працэс.

Піліповіч разгарнуў сшытак. Напісаным Крупскі прынёс тое, чаго ўчора ня мог сказаць у голас.

У сшытку аказалася восемнаццаць рацыяналізатарскіх прапаноў.

Завод рвануўся пад'ёмам масавае актыўнасьці, творчымі ідэямі, рабочымі прапановамі—сьвежым здаровым энтузіязмам. У лёгка-кацельным павіс Эдэльштэйнаў выклік. На сьвідроўцы бакавін верхняга кажуха ён давёў норму з 200 да 300 штук і зьнізіў на 20 процантаў расцэнкі. Гэты выклік павіс у цэсе. А праз тыдзень Эдэльштэйн зноў панёс да Лысенкі заяву пра тое, што ён зьніжае расцэнкі яшчэ на 10.

Эдэльштэйна нагнаў Яфімаў.

— Дай руку, сіваграк.

— Чаму сіваграк?

— А хіба ты ня бачыш, што ты сівы?

— А-а,—усьміхнуўся ў бораду Эдэльштэйн,— а навошта руку?

— Хачу, каб стары за маладым бег, а ні малады за старым.

— Ну?

— А вот і ну. Я зьбіраю з падручным кранштэйны на дваіх у дзень наша норма—васемнаццаць штук. Як ты думаеш, колькі можна сабраць, стаўшы працаваць аднаму?

— Ва ўсякім выпадку нормы не паменшыць.

— Ага! От цяпер ты пабяжыш за мною... А я даю трыццаць шэсьць!

Эдэльштэйн перш змоўчаў, узяўшыся за бараду і нешта прыкідаючы ў галаве. Адале пакруціў галавою.

— Здрава. Малайчына... Н-але-е,—ужо сам сабе загаварыў Эдэльштэйн, зноў задумляючыся і бяручыся за бараду.

2

Зрухі на заводзе паччліся зразу. Гэта была харошая, разумная заўзятасьць. І тады Генкін падмеціў, што ў Санаторскага пачала гарэць душа, адсьвечваючы ў сабе душу заводу.

3

Інжынэр Скаблоў¹⁾ зайшоў у сэктар капітальнага будаўніцтва.

— Калі мы адстанам, мы затармозім рост заводу. Трэба прысьпешыць загатоўку матэрыялаў.

— Для мэханічнага ўсё ўпіраецца толькі ў арматуру. Таварыш Шалаеў паедзе ў Менск, у трэст.

Але завод расьце і патрабуе, каб мэханічны стаў на свае месца, у свой корпус. Трэба будаваць цэнтральную струмантальню. Трэба будаваць новы корпус для складаў... Інжынэры астаюцца, не прыкмячаючы, што іхная гаворка пераростае ў нараду, а калі разыходзяцца, горад пачынае запальваць агні.

---

¹⁾ Загадчык капітальнага будаўніцтва.

Па дарозе інжынер Ікс спрачаецца з прыяцелем. Яны разыходзяцца ў аналізе і ў перспектыве пабудовы сацыялізму.

— Ты думаеш?

— Так. З прамысловасьцю мы справімся, але перабудова і селавое гаспадаркі і самога сялянства—гэта справа нават ня дзэвюх, ня трох пяці-годак. Не забывай, што гэты сацыяльны пласт складае большасьць, а ён яшчэ ня выскачыў з сярэднявечча. Калгасы? Гэта падгонка селавое гаспадаркі да прамысловасьці, і яна будзе штучнаю да таго часу, пакуль гэтае сярэднявечча не пройдзе свайго натуральнага шляху разьвітку.

— Ты хочаш сказаць капіталістычнага? Ха-ха,—Інжынер Ікс настаўляе каўнер плашча.—Значыць рэвалюцыю адставіць? Няхай пачакае, пакуль пройдзе натуральны шлях разьвітку сярэднявечча? Здрава! Няўжо да гэтага часу ты не зразумеў, што гэтае сярэднявечча зьнішчана ўжо самім фактам рэвалюцыі? Ты разумееш сялянства як спрэс ня толькі кансэрватыўную, а нават, рэакцыйную сілу. Ты яго дыфэранцуй і ўбачыш, што яно само пахавала гэтае сярэднявечча, даўшы вялізныя сацыяльныя зрухі. Новая-ж якасьць ніколі не варочаецца назад, каб апрацуца ў сваю першабытнасьць. А факт індустрыялізацыі? Хіба не перакрочыў ён на сотні гадоў твайго сярэднявечча, зьмяняючы ўсё аблічча шостага кавалку сьвету? Так,—інжынер Ікс панізіў голас,—нявер'е заўсёды вядзе да рэстаўрацыі, асабліва

тады, калі гэта нявер'е арганізоўваць. Але арганізаванае нявер'е лопнула з прампартыяй і меншавікамі, даўшы мільёны новае веры, якасна куды мацнейшае.

Прыяцель памаўчаў. Ён загаварыў на другім квартале цішэй.

— Твая жонка і сёння запытаецца, ці зараз ты мецьмеш новую кватэру, і ты яе праканай сваёю вераю.

— Што-ж, мая жонка табе радней, гэта ясна. Але я ей адкажу так, як і заўсёды. Мы будам мець кватэру тады, калі пабудуем, калі ўкантактуем тых паўтысяч рабочых, якія або начуюць па цэхах, або штодня па трыццаць кілёметраў ездзяць да хаты. Ём трэба кватэры не для таго, каб адлежвацца на канапах, а—працаваць. Так.

Пасьля гэтага ішлі моўчкі. Прыяцель глыбей на лоб насунуў шапку. Глухая вуліца адпывала рэдкімі ліхтарамі, і там, дзе ліхтары блізка падалі сваім косым сьвятлом, відно было, як на прыяцельных шчаках, часта сьціскаючы сківіцы, вытыркалі бугаркі мускулаў.

Ужо разьвітваючыся ў засені ліп, усё-ж такі захацелася сказаць.

— Значыць—мы пачынаем разыходзіцца... Ты даўно ўжо зрабіў такі паварот?

Нічога не адказаўшы, інжынэр Ёкс падняўся на ганак.

ЗНОЎ АБАРВАЛАСЯ

З палавіны рабочага дня зноў стала ясна, што будзе прарыў. У механічным здарылася нейкая няўпраўка, дэталі ў зборачны падаліся позна, і праз гэта паток зноў захістаўся.

Сімховіч на патоку стаіць задумаўшыся. Шуміць галава. Цэлую ночь ня спаў. А гэта-зноў колькі клопату. Усё думаецца, што можна паправіць, што можа што-небудзь можна прыдумаць. І ч-чорт яго—як гэта здарылася? Запароць усю дзённую норму рам. А што, каб пагаварыць з хлопцамі? А? Папробуем...

Белабжэцкі прыходзіць з механічнага. Зьбіраюцца брыгадзіры, і нават па тым, як вяла ападаюць іхнія рукі, відаць, што ім нядобра ісьці сёньня з заводу. За адзін дзень не дададзена будзе ажно восем машын.

Якая складаная сыстэма—гэты завод. Усё павінна быць дакладна, адно да аднаго—вылічана, правэрана—як гадзіннікавы механізм. І, калі дзе парушыцца гэты механізм, перабой пачуе ўся сыстэма, тарганецца ўвесь арганізм. Вось недзе ў механічным парушылася гэтая сыстэма, і на зборцы адразу паднялася тэмпература. Спрэс

тузаніна. Трэба брыгады зьнімаць з сваіх месцаў. Трэба тасаваць, перакідаць людзей на чужыя працэсы—падганяць, выроўніваць, сточваваць парваны пэток. А пэток не даецца, тармозіцца не пададзенымі дэталямі, і на выпрабавальнай станцыі пад маторы становяцца апошнія машыны.

— А можа —выцягнем?

Гэта падаў голас Лейкіна¹⁾. Па тым, як скоранька зірнуў на яго Белабэжэцкі, відаць было, што ён адразу дагадаўся, пра што гаворыць Лейкіна. Гэта было адзінае высьце з сёньняшняга дня. Белабэжцкі сам пра гэта думаў, але першым не хацеў сказаць, ня ведаючы, як паглядзяць на гэта брыгады.

— Папраўдзе.

— Нашы брыгады згодны, —падцьвердзілі іншыя брыгадзіры.

— А Саранчук?²⁾

Памаўчалі.

— Папробуем. Можа што і выйдзе,—заклучыў, падумаўшы, Каган, і брыгадзіры разышліся да сваіх брыгад.

Гудок на канец рабочага дня. Тры першых брыгады не скразуліся з месца, стоячы на сваіх працэсах работы. Яны ўсе вырашылі сёньняшні дзень узяць штурмам.

Але Саранчук настарожваецца. Гудок, і ён ведае: яго брыгада можа сарваць. У яго новая брыгада,

¹⁾ Брыгадзір другое брыгады.

²⁾ Саранчук—брыгадзір першае брыгады па зборцы.

людзі яшчэ сьвежыя, і з імі ваяваць будзе цажка. Вось Калацкі падымае ўжо рыжую голаў, заўважае, што ўся зборка не пакідае работы, і гаворыць:

— Дык што гэта—зноў штурмаваць? Даво-олі. Я свае сем адпрацаваў і магу пайсьці,—гаворыць ён так, каб яго пачула ўся брыгада.

Калацкі ўжо складае струмант. На яго глядзіць Фон-Левін і, ня ведаючы, што яму рабіць—пайсьці ці астацца, перапяразвае папругку.

—А ты-ж куды, Гусараў?

Ад гэтага запытання Гусараў як-бы пужаецца, але, забіраючы шабру, гаворыць праз фальшывую ўсьмешку.

— Я? Дахаты. Была-ж сырэна,—падкрэсьлівае ён апошняе слова, каб даць знаць, што ён знарок ня хоча астацца.

Рэшта брыгады астаецца на месцы. Гусараў выцірае рагожынаю рукі, і пальцы ў рагожыне трасуцца.

— А крычаць, што ім дораг завод. Ім даражэй лыжка капусты, —заўважае рабочы з голенаю галавою, бяручы на шаброўку новую раму.

У Гусарава тарганулася рука ў рагожыне. Нашто яму гавораць пра капусту і пра завод? Успыхвае злосьць, але за яго адказвае Калацкі.

— Канешне. Бо мы адпрацавалі свае гадзіны. Кончылі, і няма чаго дапікаць. Пляваць я хачу на ваша...

— Ну, і плюй! Толькі ідзі, каб не замінаць.

Саранчук трывожыцца. Ня добра падымаць спрэчкі на работе.

— Хлопцы! Ніхто нікога не прымушае аставацца. Калі хочаш—памажы, калі хочаш—ідзі і не перашкаджай другім. Давайце, хто хоча, каб не марудзіць.

— Адчальвай на лёгкім кацеры,—крычыць нехта з канца брыгады.

У Гусарава яшчэ больш накіпае злосьць, што яго—за яго-ж права—абсьмейваюць. Адным махам рагожына ляціць у куток, і ён поретка скідае рабочы гарнітур.

— Пайду, і ты мне нічога ня зробіш, бо я сваё адслужыў. Ну, хто хоча, хадзем!.. Я свой сацыялізм яшчэ пабудую,—гаворыць ён ужо каля варот, наганяючы Фон-Левіна і Калацкага.

Брыгады стаяць на сваіх працэсах. Грукаюць малаткі, шоргаюць напільнікі—сточваецца парваны паток. Спрачаючыся, Саранчукова брыгада адстала і заўзята налягла на работу, каб нагнаць парушаны канвэер. Па цэсе маячыць шкураная шапка Белабжэцкага, паказваючыся там, дзе трэба даваць тэхнічную дапамогу.

У канцы цэху гудам матораў зноў ажыла выпрабавальная станцыя. Гэта апошні працэс машыны, прайшоўшы праз які, яна атрымлівае права на бытнасьць. Тут трэба добра праслухаць машыну. Трэба дакладна праверыць кожны куток, кожны падшыпнік, шасьцёрку, перадачу, злучэньне і, калі машына здаровая, паставіць кантрольны нумар, як пашпарт на права службы чалавеку. І тады машыне трэба ехаць дарогамі, цягнікамі— праз кілёметры, праз вакзалы перапынкаў—і недзе,

паводле маршруту, суняцца, каб стаць на гэтую чалавечую службу, на службу сацыялістычных палёў. Машына жыве жыцьцём службы. Але чалавеку трэба яе праверыць, каб даць пашпарт машыне на гэтае права.

...Вышаўшы з заводу, Гусараў зьменшвае крок. Яго сябры адышлі ўжо далёка наперад, і ў Гусарава ўнутры пачынае торгацца нейкая нэрва так, як там, у цэсе, торгаліся ў рагожыне пальцы.. Ён, здаецца, пагарачыўся. Не падумаў. Не астаўся ды яшчэ і накрычаў. Уся зборка глядзела. Як дэзэртыр усёроўна... Нядобра зрабіў...

Гусараў зьменшвае крок. Падымаючы пыл, міма праімчаў грузавы аўтамабіль. За вуліцаю, за мосьцікам буфэрамі пазвоньвае чыгунка. Недзе чутны паравозныя сьвісткі, сыгналы. На земляной пляцформе, да якое падбгаюць рэйкі, стаяць сіласарэзкі, сячкальні, бульбасартоўкі, бульбамыйкі, гуляючы на сонцы сьвежаю афарбоўкаю. Машыны чакаюць вагонаў, каб, упакаваўшыся ў іх, ехаць— праз кілёметры, праз вакзалы перапынкаў— ехаць паводле пашпарту на службу чалавеку, на службу сацыялістычных палёў.

Гусараў сунімаецца, і пальцы пачынаюць нэрвова перабіраць нешта ў кішэні. Скрынка запалак. Скрынка сьціскаецца, патрэскавае, перакошваецца. Вось яна ўжо гатова зламацца, але пальцы зноў яе выпускаюць.

...— „Ч-чорт, пагарачыўся!“ І раптам: пальцы ўядаюцца, скрынка ломіцца з хробустам, і Гусараў

рыўком варочаецца. Напрасьцяк цераз двор ён ідзе назад у цэх.

У гэсе сточваецца парваны паток. Цэх грукаціць гулам работы. Падышоўшы да рабочага, які пытаўся, ці льга паставіць дэталю, бо ў яе на парожнім баку невялікі гарбок, Белабжэцкі памагае яму і сам ставіць раму на сабраны ход. Да Саранчука падыходзіць Сімховіч і таму, што Саранчук рукавом выцірае распараны лоб, Сімховіч ашчэрвае белыя рэдкія зубы і гаворыць:

— А ўсё такі—выцягнем!

А ўвечары дзень здаецца скінутым грузам. Цэх маўчыць кончанаю работаю. На сьцяне Белабжэцкі запісвае графік. Ад адмысловае шпулькі ён адрывае нітку вузенькае, чырвонае паперынкi і наклеівае. Упоперак графіку ідзе таксама чырвоная, але тоўстая лінія—трыццаць. Белабжэцкі пераводзіць гэтую лінію на чатыры квадрацікі, і моцна прыціскае пальцам паперынку.

— Ну, вось і добра. Трыццаць чатыры,—думае Белабжэцкі.—Перавалілі і сустрэчнае. А здорава давялося патузацца! Чаго каштавала скараціць брыгаду Широкага! А вышла эфэктна: скарацілі брыгаду бадай удвая, і ўдвая брыгада падвысіла норму. Дагнала да сараку дыскаў. Любата... Толькі-б наладзіўся яшчэ мэханічны...

Белабжэцкі яшчэ раз прыціскае паперынку, уздыхае, і шырокаю далоньню пацірае лоб так, што шапка зьяжджае на патыліцу.

БРЫГАДА СПЭЦЫЯЛІСТАЎ

1

Той самы шырокі палітурованы Фалкінаў стол, на якім слаўся пыл. Прэспап'е, вялікая мармуровая чарніліца, з фотакарткай браку, заткнёнаю між вілачак. Той самы графін на вадуду—парожні, з пабітаю затычкаю. Відаць, што габінэт ужо даўно пуставаў: невялікім пластом на дне ў графіне паслаўся пылок.

Перад ім кніга—кнігі—па ліцейнай справе. Ён адрываецца ад кнігі і, прыжмурыўшы вока, глядзіць наўкос стала. Яму трэба добра абмазваць прачытанае. Трэба добра прыгадаць, супаставіць навуковыя абгрунтаваньні. Ліцейны ня мае лябараторыі. Цэх—шыхта—жыве Агранатаваю практыкаю, Агранатавым навыкам, але гэта—саматужнасьць. Цэх патрабуе навуковага абгрунтаваньня. Агранатава практыка патрабуе тэхнічных падмацаваньняў. Гэта дубальтуецца яшчэ тым, што ён сам, як інжынэр, як спэцыяліст па ліцейнай справе, узяў на сябе задачу ўдасканаленьня гэтае дзялянкі.

Ён адрываецца ад кнігі і, прыжмурыўшы вока, глядзіць наўкос стала... І трэба шыхту будаваць

так, каб ня толькі дамагчыся дакладнае нормы гэтае шыхты, а каб скарыстаць і ўсе нутраныя рэсурсы. Ён узяў на сябе гэту задачу, бо пасля твар заводу, калі ён стане на ганаровай лініі выканання свайго задання і якасці прадукцыі, дасьць магчымасьць яму паказаць, што ён хоча акупіць сваю віну. І па тым, як доўга ён глядзіць прыжмурыўшы вока, недзе наўкос стала відаць, што гэта працуе мысль. Але неўзаметку вочы пакідаюць сваю кропку, зачыняюцца павекамі, і галава апускаецца на пастаўленую на локаць руку. Прападае шыхта, прападаюць кнігі, і—забыўшыся, неўзаметку—мысль пераключаецца на другую работу, на тую, калі чалавек пачынае думаць сам пра сябе.

Ніколі нельга дазнацца, што думае чалавек сам-на-сам. Чужое мыслі збоку другому чалавеку прасачыць нельга. А яму шмат пра што можна думаць. Яму нельга ня думаць, як нельга ня бачыць, або адмаўляць факту свае прысутнасці вась тут, на заводзе. І ў такой дзіўнай ролі: брыгадзірам брыгады спецыялістаў. Памагаць савецкаму заводу, савецкай рачаіснасці, пасля таго, як рыхтаваўся арганізаваны ўзрыў і гэтага заводу, і гэтае савецкае рачаіснасці—як памылцы гістарычных падзей. Можа дыялектыка таксама памылка? Але-ж яна нават у самым факце ягонае работы, вась тут на гэтым заводзе, у той самай краіне, дзе вялося арганізаванае шкодніцтва, каб гэтую краіну зрабіць пляцдармам інтэрвенцыі. Але—тады была прампартыя, тады была сувязь

з цэнтрам з Рамзінымі, з заможжам, каб хітра, тонка сваею шкодніцкаю работаю ўвіваць увесь Савецкі саюз, каб яго аслабіць, нарадзіць недавер'е ў пабудову сацыялізму, у першую ў гісторыі пралетарскую дзяржаву—каб знішчыць. І добра было быць дырэктарам трэсту, каб ніткамі гэтае шкодніцкае работы аплятаць прамысловасьць. Нават вось тут, на Сельмашы, гэтыя ніткі відны, астаўшыся ў праектах пабудовы заводу. Яны зьменены пралетарскаю пільнасьцю. І гэтым яшчэ больш даюць магчымасьць памятаць пра работу бывалешняга дырэктара трэсту праз гэтую пралетарскую пільнасьць. І цяпер самому трэба памагаць на тых дзялянках, дзе сьвядома рыхтаваўся зрыў. І гэта магчымасьць—гэты нечаканы від тары—дадзены тымі, з кімі вялася арганізаваная, але скрытная барацьба. Дадзена права жыць, працаваць тым, каму рыхтавалася арганізаваная, але скрытая сьмерць. Над гэтым нельга не задумацца. Пра гэта нельга ня думаць. Але думкі перарывае скрып дзвярэй. Ён і забыўся, што прасіў быў зайсьці да сябе Дрыца.

— Я хачу пагаварыць з вамі пра мэханічны. Сядайце. Стан заводу мне вядомы. Мне вядома, што гатрэбна вялізная работа на тое, каб дамагчыся нармальнага бесьперабойнага патоку ўсяго заводу. Чым распалагае мэханічны, каб справіцца з гэтай задачай, каб да чацьвертае квадраты ён ня толькі мог выконваць свой прамфінплян, а і ліквідаваць запазычанасьць, якую завод мае за мінулы час

Дрыц пільна прыслухоўваецца да слоў. Яму хочацца загадзя зразумець, што хоча меркаваць гэта інжынэр Фіш. Памаўчаўшы, Дрыц прысядае.

— У механічным багата лішнія тузаніны, неўпарадкавацьці. Мы цяпер б'ёмся над гэтым.

— Калі гэта ўпарадкаваць, дык па сваёй сіле цэх зможа нармальна выконваць заданьні трэцяе квадры?

— Зможа.

— З тым разьлікам, каб узяцца за ліквідацыю запазычанасьці і рыхтавацца да павялічэньня заданья ў чацьвертай квадры, як пра гэта мяне пазнаёмілі вашы арганізацыі? — прыжмурана глядзячы на Дрыца, дакончыў Фіш сваю думку.

Дрыц памаўчаў. Ён зноў як-бы прыглядаўся да таго, па якой лініі ідзе Фішава думка. Пасьля ён, здаецца, угадаў гэтую лінію.

— Нам цяжкавата справіцца з тымі мерапрыемствамі, якія намі самімі намечаны для ажыццяўленьня. Не хапае тэхнічных вылічэньняў, на аснове якіх мы маглі-б дакладна ўсё гэта ажыццяўляць. Нам не хапае грунтоўнага вывучэньня і ўліку свае сілы. Паводле грубых накідаў, пасьля таго, як будуць праведзены ў жыцьцё мерапрыемствы па рацыянальным ды максімальным скарыстаньні механізмаў—для намечанага павялічэньня заданья, у нас ня хопіць толькі адзінаццаціх варштата-гадзін. Можа, калі-б дакладна вылічыць, то і гэтыя адзінаццаць варштата-гадзін у нас знашліся-б.

Інжынэр Фіш прыкусіў губу, і яго вока зноў прыжмурылася, як-бы правяраючы нейкую думку. Ададе галава рыўком павярнулася, гледзячы гэтым-жа прыжмураным вокам на Дрыца.

— А калі наша брыгада возьмецца вывучыць сілу вашага цэху, зробіць усе тэхнічныя разьлікі і абгрунтаваньні, дык цэх мецьме магчымасьць нормальна выконваць распрацованыя вамі пляны?

— Гэта і ёсьць намечаныя намі мерапрыемствы. Тэхнічная-ж дапамога гэта тое, чаго нам не хапае. Даўшы яе цэху, цэх справіцца са сваім заданьнем.

Інжынэр Фіш апускае галаву, і на ільбе зьбіраюцца складкі. Патрэбна толькі тэхнічная дапамога. Толькі? Ну, ладна. І ўжо голас ніжэйшы, прыцішаны:

— Я загадаў. Інжынэр Шульман робіць каньюнктурны агляд заводу. Ваш цэх патрабуе сур'ёзнае апэрацыі. Вывучыўшы, складом праект самае першачарговае работы. Дзякаваць за дапамогу.

Кароткімі дробнымі крокамі, ідучы неяк бокам, інжынэр Фіш ідзе шукаць Шульмана, каб даведацца, ці зараз будзе гатоў агляд. Дрыц спускаецца ўніз, і ўжо на дварэ ад сонца прыплюшчвае вочы.

„Новая, моцная сіла на заводзе—гэта добра,—думае Дрыц, ідучы,—але таму, што яна моцна, за ёю моцна трэба і глядзець“. І ўсё яшчэ, ідучы проці сонца, Дрыц жмурыцца і, прыгадваючы, нанова правярае ўсю гаворку.

— Бачыў?

— Дзе?

— Ды унь-жа, прайшлі.

— Чорт, не заўважыў.

— Прыкацілі...

— Што-ж, няхай папрацуюць. Можа і папраўдзе намогуць.

— Глядзі, каб ня так, як памагалі да гэтага.

— А не-е. Гэта для іх цяпер нявыгодна. Па-мойму, яны цяпер возьмуцца так, як ніколі. Гэта-ж іхны ордэр на жыццё. Глядзі, як на Іжорскім каля блюмінга стараліся. Ім цяпер трэба сябе апраўдаць. Дзе ўжо ваяваць разьбітым ушчэнт... І от хай заваююць сабе гэтае права. Хай пастараюцца...

— Але-е.

— А ўсё-ж, брат, хто яго ведае, куды воўк глядзіць.

— Ну, а мы-ж хіба не глядзімо? Дагледзілі-ж!

— Пэўна.

— Ну, от. То ніхто-ж табе ня кажа, каб ты ўжо і язык на зубы палажыў. Уся, брат, і задача, каб умець скарыстаць такі фокус.

— Дзіўна...

— То-та-ж. Ня толькі табе, а на ўвесь сьвет дзіва.

І праўда, дзіўна было. Гэтаж от прыехалі людзі—ворагі—працаваць, памагаць на заводзе. І калі гэта дзе было, каб вораг добраахвотна служыў

табе? Гэта значыць, што ён сам пачуў сваё бясь-сільле, як кажуць—лёг на лапаткі.. І гэта ўспрымаецца неяк нязвычайна. Вось іх ужо бачылі пацэхах—знаёміліся з работаю. Бачылі, як паперадзе—кароткімі шажкамі, крыху неяк бокам, мелькам кідаючы вочы на бакі, ішоў інжынер Фіш. Некаторыя яго пазнавалі—ведалі: калі быў дырэктарам трэсту, прыяжджаў на завод. Пазнавалі і шукалі зьмены. Крыху паблажэў. Нялёгка, відаць, далоса крушэньне. Нават каўнерыка не пачапіў, голымі мускуламі вытыркае шыя—неўзаметку для сябе апрасьціўся. А крок усё-ж той самы, энэргічны. Знаёмяцца з заводам, з працэсамі работы. Крыху згаду невялікая кашчавая фігура ў сіняй кашулі, у сандалях з увабранымі ў шкарпэткі порткамі. Выглядае зусім молада, і маладзіць я: о гэтае, на спортыўны манер, убраньне. Нехта называе прозьвішча—Шульман.

Інжэпер Шульман, бывалешні эканаміст ВСНГБ. Інжынер Сульскі—друзны, з абвіслым цэлам, з павешаным на паясок па белаў талстоўцы жыва-том. Лысы. У фігуры, у набутлым твары—інэртнасьць, цяжкаватасьць, непатрэбная старасьць. Зноў дзіўна: такі непаваротлівы, санлівы чалавек, якому трэба спакойна берагчы сваю друзласьць, і—шкоднік. Бываюць сьмешнымі іншы раз сур'ёзныя рэчы..

— Трое?

— Не, ня ўсе. Яшчэ парачка кажуць ёсьць недзе. Можа ў плянавым ці дзе там асталіся—па спецыяльнасьці.

Пасьля часта бачылі новых інжынэраў у цэхах. Генкін рабіў з імі нараду. Генкін сказаў чаго—якое работы, на якіх дзялянках—чакае ад іх завод Інжынэр Фіш разьмеркаваў брыгаду. Шульман засеў недзе на другім паверсе, каб зрабіць каньютурны агляд заводу. Трэба, каб завод намалюваць перш тэарэтычна—лічбамі, формуламі вымацаць сілу заводу, каб пасья гэтым-жа лічбам ды формулам падаваць каманду. Інжынэр Шульман засеў недзе ў габінэце на другім паверсе. Тры дні папярэднія работы з матар'яламі. Іншых інжынэраў з брыгады часта бачылі ў цэхах. Трэба работаю заваяваць права на ордэр савецкага грамадзяніна. Інжынэр Фіш прыходзіў на начныя зьмены. Хто дазнаецца, што думае чалавек сам-на-сам? Але работу чалавечую бачыць можна. І бачылі—як спэцыяліст, як інжынэр Фіш узяў на сябе наладзіць ліцейны самому. Лябараторыі няма. Трэба нанова глатаць тэхнічныя кнігі... Фіш адрываецца ад кнігі, каб думаць. І—ліцейнаму патрэбна рэарганізацыя плошчы. Трэба плян. Лініямі, квадратамі, фарбамі трэба пабудаваць ліцейны на паперы. Вылічыць плошчу, норму, прадукцыю. Так, каб ліцейны ня мог тармазіць заводу. І трэба формуламі вымацаць увесь завод. Інжынэр Шульман сыстэматызуе лічбы, каб пасья гэтым лічбам даваць каманду. Праз людзей—лічбам. Бо інжынэры бачылі: яны прыехалі на завод і зразу заўважылі, што завод жыве воляю чалавечае заўзятасьці тэю, якая была прычынаю іхнае палітычнае сьмерці. Завод жыў, бушаваў

чалавечым энтузіязмам. Гэты энтузіязм патрабуе тэхнічнае дапамогі—сыстэматызаваных формулаў— каб хутчэй ператварацца ў творчасць. Завод жыве воляю чалавечае заўзятасці, і гэтым людзям патрэбна тэхнічная яснасць, каб ёю падаваць каманду.

Інжынер Фіш пакідае кнігі, бо надыходзіць чацьвёртая гадзіна, і зараз пачнуць пускаць вагранку. Ён пакідае габінэт, і кароткімі крокамі, крыху неяк бокам, абгінае ліцейны. Абсечнае жыве жыццём маўклівае чалавечае каманды. З долу па дарозе інжынер Фіш падымае гатовую абчышчаную дэталі і шукае шаблёну, каб праверыць дакладнасць. Шаблёну пад рукамі няма, ён пытаецца нечага ў рабочага і пальцамі пабівае па дэталі.

— Што? Не хапае на абточку? Малавата прыпуску?

Але адказу ён, здаецца, ня слухае, бегае вачыма па абсечным і зноў-жа думаючы пра нешта сваё, гаворыць:

— Так, так. Мы паглядзімо. Паглядзімо,— і, кінуўшы дэталі, ідучы крыху бокам, знікае.

Вагранка рыхтуецца да пуску. Складаецца шыхта. Агранат сам камандуе работаю. Электрычнымі пад'ёмнікамі ўгору падымаюцца мэталі. Да цэху, да пад'ёмніка мэталі падвозяцца тачкамі. Чорны, з шэрым адлівам, грузіцца кокс. Пахне жужлою, жалезам, мэталёвымі сплавамі.

Дробнаю хадю, хрустаючы па грудях закамя-
нелае жужлы, паказваецца Фіш. Стаўшы на бугарку
ўтоптаных адкідаў ён, водзячы галавою, глядзіць
на работу. Адным краем губы сьціснуты шчыльна,
і ад гэтага здаецца, што інжынэр Фіш і работаю
і сабою здаволены.

— Вынікі нядрэнныя?—прыжмурыўшы вока
і гледзячы на Аграната, пытаецца інжынэр Фіш.

Агранат стаіць унізе каля пад'ёмніка. Каб гля-
дзець на Фіша, яму трэба падымаць голаў. Але
ў вочы падае сонца, і, прыплюшчваючы іх, Агранат
на лоб насоўвае шапку так, што вочы хаваюцца.

— Нічога. Блізка да нормы. Толькі буйныя
дэталі крыху зноў цьвердаватыя.

— Ну вот—і падсыпайце больш лому. Каб нам
прыбраць увесь двор. Усё скарыстаць.

— Трэба, інжынэр Фіш, праверыць зразу на
дробных дэталях. Я апасаюся, каб ня даць мяккага
чыгуну.

— Я зраблю,—інжынэр Фіш сыходзіць з бу-
гарка.—Я праверу...

Нават гэта трэба скарыстаць. Вы загадайце,
тав. Агранат. Зрабеце сіты, пастаўце людзей, і—рыд-
л'ёўкамі на сіта—прасеяць. Кучы адкідаў. Бачыце,
колькі ў іх мэталю? Жужла адсеецца, а ўвесь
мэталю у вагранку. Мы з вамі павінны прыбраць
двор, як ляльку. Што?—як-бы пытаецца ён, востра
гледзячы на Аграната і ўсьміхаючыся адным краем
губ, паказвае пачарнелую дзірку ад паломанага зуба.

— Ці тое мы з нашаю сілаю зробім, інжынэр Фіш. Ўг-га.

Раптам зірнуўшы ў ногі, як-бы гледзячы, каб не сашчаўкнуцца па грудях жужлы, Фіш порстка хаваецца ў цэсе. Агранат крыху доўга глядзіць яму ўслед—чаго так раптоўна?—пасля на патыліцу адкідае шапку і памагае рабочым перакуліць у чан вагранку.

3

Генкін сустракае Ёфіна¹⁾.

З тэкаю Ёфін варочаецца з цэху—яму трэ' было праверыць новую мадэль.

— Як твой плянавы?

— Працуем.

— Знаёміліся з работаю брыгады?

— Але, глядзелі.

— Ну?

— Я добра не знаёміўся, ня ведаю.

— А інжынэры праглядалі?

— Ня ведаю.

— Дык хто-ж ведае?

— Па мойму, яны яшчэ не закончаны.

— Яны закончаны. Нават прызначана ўжо нарада для абгаварэння. Вы нават ня ведаеце, што робіцца, апрача вас, па вашай-жа лініі?

Ёфін варочае тэку, і відаць, што яму нешта карціць.

---

¹⁾ Ёфін—загадчык плянавага аддзелу.

— Наогул, вы цікавіцеся іхнаю работаю? Вы ведаеце, што яны робяць? Пагаджаеце, каб ня было дубальтаваньня, паралелі?

Ёфін гаворыць пра тое, што ў іх, у інжынэраў, узнікла нейкае спрэчнае пытаньне, нейкі вопыт, першая спроба, але і да гэтага часу яно ня вырашана. Трэба даведацца можа ў трэсьце, можа трэба зрабіць спецыяльны запыт, і гэта пакуль што тармозіць работу.

— З брыгадаю талкавалі? раіліся? — пытаецца Генкін.

— Не,—і Ёфін зноў варочае тэку. Гэта тое, пра што зразу не хацелася было гаварыць Ёфіну. Блэк невялікае часткі спецыялістаў. Генкін зразу заўважыў быў адсутнасьць кантакту і даўно зьбіраўся пра гэта пагаварыць. Дурная інтэлігенцкая замкнёнасьць. Цяжка зламаць гонар, каб інжынэру пайсьці з парадаю да інжынэра, ды яшчэ да бывалешняга шкодніка.

— Дрэнь справа. У нашай задачы— як мага лепш скарыстаць кожнага спецыяліста, крытычна ставіцца, але не ігнараваць... Перадай і сам не забудзься— я прашу пасьля работы зайсьці да мяне ў парткалектыў.

Ёфін тэку бярэ пад паху і выпярэдзвае Генкіна. Суняўшыся і крыху падумаўшы, Генкін зашпільвае на каўняры ў кашулі гузік і ідзе да інжынэра Скаблова, каб даведацца, як ставіцца да брыгады іншыя інжынэры заводу.

Брыгада закончыла работу па падрыхтоўцы праекцыі. На інжынэрна-тэхнічную нараду сабралася поўна народу. Ня ідучы да хаты, пасьяла работы, пааставаліся рабочыя. Трэба паслухаць, як сыстэматызаваны мерапрыемствы. Трэба паглядзець, як у праекцыях выглядае завод. Дзіўна: людзі—ворагі—будуць памагаць ім шукаць шляхоў да папраўкі. І трэба паслухаць, як будзе пабудаваны гэты шлях. Можа так, па свойму, як некалі? Не, так мабыць не захочуць—бяз толку. А ўсё-ж прыслушацца трэба.

На нараду сабралася поўна народу. Няроўнымі шарамі віхаюцца казыркі, шапкі, на якіх нязьдзьмуўся яшчэ цэхава пыл. У кутку, плячом да сьцяны—сіняблюзнаю кашуляю прыпёрся інжынэр Фэльдман. З боку, ля мадэлі сячкарні—Санаторскі. Нізка, хаваючыся пад шапкаю, каля яго—Агранат. Два сакратары парт'ячэек мэханічнага і ліцейнага—Кесьлер і Белазерскі—яшчэ ня кончылі пра нешта гаворкі. Рабочыя абступілі іх гуртам. Дрыц, нагінаючыся праз голавы, нешта гаворыць Генкіну. Наперадзе, каля сьцяны—з тоўстымі скруткамі ў руках—інжынэр Фіш. Інжынэр Шульман паставіў ногі на дужку суседняга крэсла, і, ад таго, што ўсьпёрся локцем на калені, здаецца яшчэ больш маленькім. Побач два—лысыя з уціснутымі ў карак галовамі. Пятага відзён толькі край рукава: ён, здаецца, усеўся так, каб знарок заславіцца другімі. Некаторыя яшчэ ня бачылі—упыршыню глядзяць на брыгаду. Наўкола гамонка, але

старшыня адчыняе нараду, і Фіш папраўляе ў руках тоўстыя скруткі.

Іх, гэтых першачарговых мерапрыемстваў, толькі два. Брыгадзе было дадзена над імі працаваць. Вось інжынер Фіш ужо пра іх дакладвае.

— Работа праведзена па ліцейным і механічным цэсе. Задача была ў тым, каб іх упарадкаваць, каб даць нармальную прапускную здольнасць. Зроблена спроба дамагчыся тымі-ж самымі сіламі, якія мае завод на сёння, выкананьня прамфінпляну трэйцяе квадры за тым, каб рыхтавацца да павялічэння заданьня ў чацьвертай квадры і пачаць ліквідаваць запазычанасць. Для гэтага па ліцейным у першую чаргу зроблена плянавае разьмеркаваньне і скарыстаньне плошчы, разьлічанае на забесьпячэньне патрэбнае нормы.

Скрутак разгарнуўся і павіс на дошчы. Фарбамі—квадратамі, кружжамі—вылічанаю плошчаю апокамі, праходамі ліцейны стаў на пляне. Інжынер Фіш расказвае лічбамі. Дэталі пасартаваны на залях так, каб імі больш выгодна скарысталася плошча; каб плошча была скарыстана ўся, пры той-жа меры, даўшы прырост апокаў... Шыхта наладжваецца. Вагранкі хопіць, каб даць патрэбную колькасць тон ліцьця.—Інжынер Фіш гаворыць лічбамі. І плян—з фарбаў, з кружжой, з квадрацікаў—робіцца рэальнасьцю. Тэхнічная яснасьць. Гэта тое, што так патрэбна было заводу.

— Па механічным. Я гаварыў папярэднія з майстрамі, з рабочымі, з начальнікам цэху. Механічны

ня ведаў свае сілы. Шмат якія варштаты ня мелі пашпартоў, або мелі няправільныя. Нельга было дакладна скарыстоўваць прадукцыйнасьці мэханізмаў. Была нерацыянальная загрузка. Вывучыўшы брыгада зрабіла так.

Зноў шаргануў скрутак і павіс на дошцы недараскручаным краем. На сіняй паперы—лініямі, контурамі, квадратамі—мэханічны стаў на пляне. Інжынэр Фіш расказвае сыстэму. Паток дэталей па мэханізмах. Нумары дэталей строга прымацаваны да сваіх варштатаў. Варштаты на паперы стаяць у цэховым пляне. Дэталі ператасаваны так, каб кожнаму варштату мець сваю нармальную нагрузку. Маленькія лічбы з краю паказваюць затрату энэргіі на дэталі. Поруч, на водшыбе—у хвілінах, у гадзінах—затрату часу. Заклучнаю лічбаю каля кожнага варштату—норма за зьмену. Прадугледжана павялічэньне ў чацьвертай квадры. Мэханічнага хопіць, каб даць патрэбную колькасьць дэталей. Адзінаццаць варштата-гадзін, якіх не хапала, выгаданы за лік ушчыльненьня на грузкі, Частка на грузкі пераносіцца на калаўскі варштат, які на днях пачынае работу.—Іншыя Фіш гаворыць сыстэмаю. І плян—з лініі, з контураў, з квадратаў—робіцца рэальнасьцю.

— Брыгада працавала разам з некаторымі заводскімі інжынэрамі, якія, удзяляючы ўвагу на гэта, адрываліся ад свае неласрэднае работы. Брыгада дзякуе за дапамогу. Імі зроблена багата паправак і каштоўных дадаткаў. Нанава правэ-

раны некаторыя меркаваньні. Мерапрыемствы на ажыцьцяўленьне патрабуюць шасьціх дзён з тым, каб з першага чысла начаць нармальна выконваць заданьне.

Інжынэр Фіш садзіцца. Крыху памаўчаўшы, нарада пачынае абгаварэньне. Прапушчана мэханізацыя. Ня ўлічаны цэлы шэраг дробязяў, якія ў агульнай сыстэме мерапрыемстваў даюць непрадбачаныя плюсы. Рабочыя гавораць практыкаю. У кемкасьці, у волі, у творчым запале, у пільнасьці—пляны ператвараюцца ў рэальнасьць.

...Тэхнічная яснасьць. Правільнае скарыстаньне сілы.

— Гэта тое, чаго тэхнічна не хапала заводу.

КАЦЯ ЛАПЯНКОВА

1

Вот: паглядзець на іх, і якою метафізычнасьцю робіцца тэорыя зьнявагі асобы. Ён прыгнуўся каля яе—разам з ёю—над апокамі, над люшніцамі, над ланцэткамі—над чорную фармовачную зямлёю. Ён блізка прысеў каля яе, і гэта здаецца лірыкаю. У іх мабыць нейкая цёплая інтымная гаворка—дружба. І яму мабыць нялоўка за сваю гэту няўчасную дружбу; узяўшы ад Каці ланцэтку, ён водзіць ёю па зямлі.

— Ня цяжка?

— Не. Гэта як мне былі далі буйныя дэталі, дык тады цяжкавата было. Зафармуеш, бывала, а апоку ледзьве павернеш. А гэта нічога.

— А з бракам як?

— А з бракам горш.—Каця гаворыць, не перарываючы работы. Яна бярэ ў Белазерскага ланцэтку і згладжвае крайкі зьлежанае зямлі, адкуль толькі што выняла мадэль.—З бракам горш. Я ўжо была дайшла да таго, што не давала бадай нічога, а гэта зноў падымаецца.

— Дык чаму-ж гэта?

— А гэта таму, што ў мяне цяпер вучні. Вось бачыш?—яна паказвае на шар апокаў, што канцамі ўпіраюцца ў сьцяну,—гэта работа прымацаваных да мяне вучняў. Ну, у іх і брак пападаецца. А раз гэта вучні мае—то і брак ідзе на мяне.

Белазерскі на трошкі маўчыць. Ён гладзіць перш на Кацю, а далё апускае вочы і, нешта пра сябе думуючы, сунімаецца на Каціных руках. Рукі доўга абхарашваюць земляную мадэль, і толькі тады, калі канчаюць яны сваю работу, Белазерскі перарывае думку.

— А як з Мурашоваю?—гаворыць ён зноў, і пальцы шукаюць, каб чым-небудзь заняцца.

— І тут няважна. Я яе выклікала на сорак адну апоку. Ну і зрабіла-аб сама лёгка. От глядзі: да двух гадзін я зафармавала трыццаць шэсьць апокаў, а на больш не хапае рам. І гэтыя па ўсім цэсе зьбірала.—Дастаючы памачок, Каця прыгнулася так, што ледзь не націснула на апоку. Асьцярожна подымаючыся, каб не зачэпіць фармоўкі, яна зьнячэўку пахіснулася на Белазерскага. Белазерскі падтрымаў малюсенькім дотыкам, і можа ад гэтага ёй захацелася паправіць хустку, прыбраўшы са шчакі невялічкую плойку валасоў. На трошкі Белазерскаму відзён быў яе профіль—тонкі, сур'ёзны—і тэю-ж сур'ёзнасьцю астаўся зьнячэўку кінуты ад нялоўкасьці погляд. Але яна зноў нагнулася над работаю і зноў загаварыла, так, як-бы не перарывала гаворкі.—Ад гэтага сёньня і ўмовы ня выканаю.

Але от я перайшла на іншыя дэталі—ня там, дык тут, а вазьму. Толькі нядобра, што даводзіцца так раскідацца...

Белазерскі яшчэ доўга астаецца нагнутым каля Каці. Гэта здаецца лірыкаю. Але гэта—самая простая чалавечая чуласьць і цяплынь. Каця — лепшая ўдарніца па фармоўцы ў ліцейным. І ня зайздасьць, ня кпіны абкружваюць Кацю. Яе абкружвае чалавечая чуласьць. Вось ён, Белазерскі—сакратар парт'ячэйкі— у канторцы ў Аграната ўгледзеў, што ў Кацінай графе падымаецца брак. І нават у час работы ня сьцерпеў, каб ня прыўсьці і не даведацца, што ў гэтым прычынаю. Можа што перашкаджае, можа памагчы трэба? Ня лірыка, ня інтымнасьць, а—чуласьць. Іякою мэтафізычнасьцю робіцца тэорыя, зьянявага асобы Чужая сацыяльная бытнасьць незьясьцілася ў рэвалюцыі. Ёй трэ' было выдумаць лёзунг сьмерці культуры. Рэвалюцыя—гэта дзікунскае права ськіфаў. Разгром нормы і цывілізацыі. Масавае жорсткае і рацыяналістычнае праклямацьцё ідэй. Чалавек падмяніўся фанатычным танцам абагуленае мысьлі. Чалавека няма—ёсьць маса. Разгром асобы сьціпла завецца самакрытыкаю, каб пад ёю хаваць заалёгічную зайздасьць.

Так думала чужая сацыяльная бытнасьць.

Але да Каці няма зайздасьці, такое, каб баяцца свайго права на асобу. Яна нават ня ведала, што ёй памагаюць у гэтым праве. Вось ён прышоў і нагнуўся над ёю, каб распытацца, ў чым Каці патрэбна пасобіць.

— ...Апокі?

— Ну пэўна... Здавалася-б дробязь. А дзе от іх возьмеш? Бегай па ўсім цэсе, шукай. І няма. А тады і саборніцтва як сьлед ня ўлічыш... Давялося перайсьці на іншыя дэталі.

— Дзівачка. То ты-ж-бы прышла дый сказала. Памаглі-б. А то што-ж—аднаму бывае і не асіліш няўпраўкі. Тое самае і з вучнямі. Чый брак, таму трэба і запісваць. Кожны за сваё павінен адказваць. А то што-ж—абязьлічка? От бачыш? А ты і ня скажаш... Дзівачка...

Каці добра адчуваць такую харошую беражлівасьць. Ад гэтага хочацца нешта сказаць, але словы ня выходзяць, і, ад нялоўкасьці, мелькам зірнуўшы на Белазерскага, яна папраўляе на шчаках хустку, як бы там зноў выпалі няпрошаныя пloidкі валасоў. Нагнуўшыся зноў яна ўжо ня бачыць, як устаючы Белазерскі сабраў увесь параскіданы ёю ў рабоце струмант, і паклаў каля яе на пашэве.

2

На біржы далі пісульку. На заводзе з пісулькаю паслалі ў цэх, сказаўшы, да каго зьвярнуцца. У канторцы Каця застала нейкіх людзей. Людзі талкавалі, спрачаліся, пальцамі паказваючы ў сьпісаны аркуш паперы. Каця запомніла, што гаварылі пра чыгун і пра лічбы. І яшчэ запомніла: непадатліва спрачаўся невялікі, з шырокім тварам чалавек, гаворачы цяжка, як ня ўмеючы і то насоў-

ваючы, то назад адкідаючы шапку. Пасьля яна дазналася, што гэта быў начальнік цэху. Калі вышлі мужчыны, Агранат заўважыў яе.

— А ты-ж чаго хочаш, дачушка?

Каця паказала пісульку.

Прачытаўшы, Агранат зірнуў на Кацю і ад таго, што ён рыўком адкінуў шапку, Каці запомнілася белая незагарэлая палоса ілба.

— Ну, і малайчына... Нідзе не працавала да гэтага?—запытаўся Агранат, гаворачы па-свойску, так, як-бы ён даўно ведаў Кацю.

— У брылеўскім калгасе.

— Не на вытворчасьці?

— Я працавала ў пральні... бялізну мыла,—паправілася Каця, і ня ведаючы, ці так адказала, зашчыпала пальцамі стол.

— А так, на заводзе—не?

— Не.

— Ну, нічога, навучымся. Хадзем-жа, я цябе і завяду,—і ён зноў неяк па-свойску ўзяў за плячо.

Цэх Каці здаўся страшным. Фармоўка. Ніколі ня бачыла. На ўсю залю—чорная пухкая зямля. Па залі шныпарацца людзі, поўзаюць, набіваюць ёю нейкія формы. І можа ад зямлі—і цэх, і формы, і людзі здаліся чорнымі. І над ўсім—маўклівая глухая работа. Мелькам яна заўважыла, як, нізка прыгнуўшыся над формаю, нейкі чалавек абхарошваў земляную дэталю. Якая вялікая патрэбна асьцярога ды ўвага. Яна ніколі не навучыцца такой тонкай рабоце. Можа адмовіцца ды пайсьці дахаты?

Але нейкі новы чалавек вядзе ўжо па цэсе.

Мы вас прымацуюем да харошага хлопца... Наву-
чыць, нічога,—як-бы дагадваючыся пра Каціну
думку, гаворыць новы чалавек.

— Малеў!—абзывае ён яшчэ здалёк,—вось табе
памочніца. Навучай і не давай нудзіцца.

Каця таксама нагінаецца і глядзіць за Малеваю
работаю. У чыгунай раме шчыльна набіта зямля.
Малеў здымае з рамы цяжкую накрыўку, і ў зямлі
відно, як ляжаць металёвыя мадэлі. Каця ня ведае,
навошта і як гэта робіцца. Адкуль тут пачатак?
Але Малеў так сама як-бы разгадвае Каціны думкі
і тлумачыць.

— Гэта робіцца так.. Цяпер трэба асьцярожна
павымаць мадэлі, і ў зямлі паастаюцца формы.
Уся гэта рама з зямлёю—апока. Наверх наклад-
зецца такая самая апока з формамі, але так, каб
кожная палавіна формы супала. З боку вась—
вушкі. Наклаўшы, трэба моцна заклінаваць вушкі,
чокамі—зачыкаваць. Клінаваць асьцярожна, каб
не здрыганулася зямля. Зверху вась робіцца
дзіржалітнік. Яна пападае ў пустое месца—у формы,
і праз яе залівацьмецца чыгун. Чыгун у сярэ-
дзіне апокі разьліецца па формах, застыне, а калі
яе пасья разьняць, дык на месцы формаў будзе
вась такая-ж дэтал, як гэтая мадэль.

Чутачку пабіваючы, Малеў асьцярожна вінтом
дастае мадэль з зямлі. Адну, другую... і ў роўнай
раме апокі астаюцца формы. Пасья беражкі

ён папраўляе маленькімі жалезнымі лапатачкамі. І там, дзе беражкі парушылі сваю шчыльнасьць — змочвае вадою.

— От так, вымаючы, бывае, што зямля дзе-небудзь падымецца або расьпіхнецца. Тады яе трэба паправіць от гэтаю ланцэткаю ці кручком. А каб зямля была тужэй, дык яна змочваецца памачком, тады яна ня так абсыпаецца.

— А навошта парашок?—пытаецца Каця, глядзячы, як увесь верх апокі пасыпаны белым мучнаватым пылам.

— Гэта лікаподзі. Парашок такі—праўда. Ад яго тужэцьме зямля і, калі накласьці верхнюю форму, дык зямля верхняе апокі не прыставацьме да ніжняе. А яшчэ і тое, што калі будзе залівацца чыгун, дык лікаподзі выгарацьме, даючы магчымасьць выходзіць чыгуннай пары.

Каці здалася, што яна ніколі не асіліць гэтага. Вырабіць з зямлі дэталю такою, каб у яе пасья заліваць чыгун? Гладзіць, абрэзваць баючыся, каб не скранулася з месца ніводная драбніца? Ведаць што да чаго? Не, у яе ніколі ня зложачца рукі, каб так сьмела, як воскам, валодаць зямлёю, абрэзваючы і прыкладаючы яе скібкамі.

Але, праз пару дзён падыходзіць той самы чалавек, што аддаў яе Малеву. І Каця ведае ўжо—гэта брыгадзір Пераплётчык. Ён нагінаецца і глядзіць, як нясьмела ходзяць Каціны рукі. Яны баяцца, каб не разбурылася ад неасьцярожнага дотыку зямля. І струманты неяк ня слухаюцца:

выпадаюць, чапляюцца за кожны замятак. Яна ніяк ня можа добра адрэзаць лішняга бугарка, што як накепства аціснуўся ў форму. Пераплётчык памагае і кажа, што вельмі добра. За такі невялікі час і такая складнасьць. Дзе-ж складнасьць, калі яна каторая пара як марудзіць над адною дэталю? А ўсё-ж падымаецца ахвота. Каця раптам верыць Пераплётчыку, што можа яна і папраўдзе сама сябе занадта гудзіць? Пераплётчык пайшоў, і ў Каці сьмялей заходзіла ланцэтка. Не, праўда — яна такі моцна трымаецца, гэтая зямля!.. А яшчэ праз дзень Каця сьпяшалася, ледзь ня бегла дахаты — ёй далі самастойную работу і за дзень яна зрабіла шаснаццаць апокаў. Хацелася хутчэй расказаць дома, што яна ўжо сапраўдная фармоўніца. І якою доўгаю зрабілася тады вуліца Сьцяклова — ніяк не дабегчы да хаты.

3

Аднойчы ў Каці разбалелася галава. З дому яшчэ ідучы на работу, яна была цяжкаю і шумела, як жорна. У гэты дзень ня спарылася работа. Рукі хадзілі вяла, падалі, і здавалася, як ніколі, ня слухаўся струмант. На перапынку Каця ня вышла, як заўсёды, з дзяўчатамі на двор. Асталася ў цэсе каля свае апокі. Не хацелася, каб бачылі яе непатрэбнае вяласьці.

Суседка па рабоце, Мурашова, заўважыла і падышла.

— Замарылася, мабыць?

— Не, так проста, нездаровіцца.

— Дзіва што. Бо дурная.

— Чаму?

— Так робячы, як ты, і ногі выцягнеш.

— А не—гэта не ад работы. Проста, так сабе.

— Так ды ня так. Што я ня бачу? Я гляджу за табою: вельмі-ж ты ўжо прыткая. Бярэш, як агнём гарыш. А так доўга не пацягнеш. Ужо от „нездаровіцца“, а што-ж, калі гады колькі так?

— Ай, кінь ты,—Каця зашпіліла рукаў і, як-бы не пра гэта думаючы, пагладзіла лоб.

— Дурная. Быдта я яе ад чаго адгаворваю. Я толькі кажу, што няма куды гнацца. Век вялік—напрацуешся яшчэ. А мне проста шкода, што ты не шануеш сябе.

— Як-жа гэта шанавачь? Працую, як усе, і голькі. І ня думай, што я цягну над сілу.

Каця зноў пагладзіла лоб. Мурашова паглядзела на яе і ўпяршыню заўважыла: каля губ у Каці закруглілася танюсенькая маршчынка.

— Узяла-б бюлетэнь.

— Ды я ня хворая, кінь ты.

Суседка памаўчала. На локаць прылягла і завадзіла пальцам па доле. А далё загаварыла, ужо далоньню згладжваючы ямкі.

— Усёроўна ў нас аднакія дэталі: давай разам рабіцьмам—і табе і мне лягчэй будзе.

— Давай,—згадзілася Каця.

З гэтага дня Мурашова завязала дружбу. На рабоце неўзаметку расказвала пра сябе. На пера-

ыніках далёка заводзіла ў сад і, качаючыся ў траве, выцягвалася на сонцы поўнымі грудзьмі.

— Хлопцы любяць цябе?—І не чакаючы адказу, сама гаварыла:—Мяне—любяць. А ведаеш, Каця, ты ўсё—адна... Давай увечары паедам на Мельнікаў луг. Любата!Пакупаемся. На лодцы паездзім... Будуць хлопцы—далёка ў лес зойдзем, знаеш?—туды, на той край. Трава якая—схавацца можна. Глушэча... Давай!

І разам з дружбаю Каця заўважыла, што ў яе пачаў падымацца брак. Яна ня можа даўмецца, адкуль-жа бярэцца гэты брак, калі з кожным днём яна усё больш лоўчыцца? Пераплётчык пытаецца, чаму гэта, але хіба яна ведае?

—Сама ня ведаю!Здаецца раблю так, як і заўсёды. Нават яшчэ больш прыглядаюся, і от... ня ведаю...

Нават брыдка перад іншымі стала ў брыгадзе. Нават дахаты прыходзіла моўчкі, і было ня добра, калі распыталі, чаго прысьмірэла.

А Бабічаў наважыў арганізаваць жаночую брыгаду. Узяў Кацю. Суседкаю стала Ладыгіна. З новаю дэталю асвойталася хутка. Ладыгіна не дакучала дружбаю, і ўся брыгада ўзялася за работу дружна, так, каб не адстаць ад мужчын. Бабічаў падыдзе, пагаворыць, запытаецца.

— Ну, як?

— Не паддаёмся.

— Гэта добра, але за бракам трэба глядзець. Па брыгадзе яшчэ дзевяць процантаў. Гэта многа.

Хаця-б да двух зменьшыць, каб даць нават на процант і менш таго, што палагаецца.

Падышоўшы да Каці, Бабічаў прысядае і, ведаючы, што Каця засаромяецца, гаворыць так, каб ня чулі другія.

— А ты малайчына. У цябе ўжо толькі каля двух процантаў.

— А чаму-ж з Мураш...—хоча запытацца Каця, але абрываецца, і па нахмураным ілбе відно, што нешта ўспамінае. Так, ёй расказалі. Яна і сама была пра гэта дагадвалася.

— Нічога...

Паводле нормы ТНБ на дзень трэба даць дваццаць восем апокаў. У кожнай апоцы чатыры дэталі. Сто дванаццаць шасьцёрак. Каця даўно перакрочыла норму. Брак дашоў да нуля. Цяпер Каця ўжо дазналася, што тады Мурашова запісвала свой брак на яе, і выклікала Мурашову на сорак адну апоку.

4

Уночы ішоў дождж, але зраньня ўжо паказвала на добрую пагоду, і цяпер дапякае сонца. Ад гэтага асталася здаровая сьвежасьць. Пыл змыўся, прыбіўся, і заводзкі двор выглядае як-бы большым, чысьцейшым, прыбраным. На водшыбе, вымытым зяленівам, здаецца, нават памаладзеў сад. Ад саду, ад зяленіва нясе сьвежасьцю, пахам, падмяняючы прывычную мэталёвую сіль і вагранкавы

гар. Сонца падае ў сьвежасьць здаровым прылёкам, ад зямлі падымаецца сытая вільгаць—і добра ўбіраць у сябе гэтую сытасьць грудзьмі.

На перапынку рабочыя выходзяць на двор.

— Любата! От каб цяпер на Сож ды на Мельнікаў луг!

— Ыч, чаго захацеў. А вечар тады дзе дзенеш?

— І вечару даў-бы спосаб. Уг-га!

— Ды відаць, што ты выцягнуў-бы... Дай сесьці.

Галалобы хлапчына, выпучыўшы грудзі, фізкультурным гэстам тузануў разоўпару ўгору рукамі і, даючы месца, пасунуўся на дысцы. Насупраць паўрымшчваліся на парожнія тары. Рашпільваючы грудзіну, нехта ўлёгся на дылі. Выходзячы з цэху, нейчы голас адчайна рвануў: „гоп са смыкам“, але сарваўся, і на яго месца лінуўся ахапак дружнага сьмеху. Выпіхаючы сьпявака „гоп са смыкам“, выскачылі дзяўчаты.

— Ыч, якая рэзвая мая каманда,—сядаючы на спарожненае месца жартуе Бабічаў.—Папрабуй, займіся з імі.

— Я бо то, што Бабічаў і сам нешта за апошнія часы падпрастаўся. Аж яны мабыць і яго цугуюць!

— Але, аж памаладзеў, проста сьвеціцца—во што значыць жаночы начальнік.

— Дык ад таго-ж і прамфінплян нешта стаў падгаджваць. Пераплётчык пераганяе,—абзываецца голас з тары.

— Хто гэта? Галубеў? Э, браце, ты хаця мяне дагані,—махаючы рукою і жмурачыся ад сонца, гаворыць Бабічаў.—Пераплётчык пераганяе, гэта верна. Але-ж ён пераганяе не таму, што я спускаюся ўніз, а што стаю на месцы, не ўцякаю. А ўцячы думаю, але вось...

— Верна!

— Але вось ты чаму так астаўся?

— І я пераганю! Вось укамплектую як сьлед брыгаду—і пераганю!

— Во! А то хіцёр!—збраў ад мяне самых лепшых работнікаў і цяпер сьмяецца. Ну вот: Зайцава ў цябе, Ладыгіна ў цябе, Лапянкова ў цябе—ды я з гэтакімі работнікамі горы варочаў!

— І Галубеў варочае. Насыпле каля сябе кучы, ды і варочае ў апоку.

— Ну вот з гэтакімі работнікамі і я гавару смела. Цяпер пацягаемца, кажу,—не паддаецца Галубеў.

— І я пацягаюся—глядзі як добра: у самую грудзіну сонца пячэ,—пацьвельвае голас к дылі.—Ляжу і пацягваюся. Любата!

— Дальбо шкода,—памаўчаўшы зноў гаворыць Бабічаў.—Аздаў людзей на чужы прарыў, дык цяпер яму добра і жартаваць,—ён чухае патыліцу, і сажмураны твар добрадушна ўсьміхаецца.—Але пачакай: вот натранірую новую сваю каманду, тады—усе сьцеражыся! Жанкі, брат, народ заўзяты.

— А памятаеш ты, як з мяне пацьвельваў?—падыходзіць Пераплётчык. Але, павярнуўшыся,

ён гаворыць да ўсіх.—Заклучылі спаборніцтва. У мяне маладая брыгада. Бяром-бяром, налягаем-налягаем, і—хоць-ты зарэжся:ні тпру, ні но. Я і сам бегаю, памагаю, а ён падыходзіць з Агранатам, растапырвае ногі дый рагоча. У мяне ўжо, кажа, за дзевяноста восем. Вот, думаю, назода, чым-жа ён хваліцца, калі ўмова на сто з гакам? Дай лапу кажу! На-а, кажа, і ўсё сьмяецца. Умова, на сто з гакам? З гакам. Ну дык, кажу, я ручаюся, што і гак вазьму... Ну, от і ўзяў. Сто дваццаць ёсьць

— Малы гак, малы.

— Разгон няважны,—жартуюць мужчыны.

— Ну, гэта-ж не канец—возьмам і болей.

Завод адпачывае перапынкам. Сьціхла гамонка жалеза —ажывілася гамонка людзей. Ад мэханічнага цэху чутны нейкія спрэчкі і рогат. Каля ліцейнага сабралася кучка прачытаць на дошцы вывешанья лічбы выкананьяў. Сіняю кашуляю на дварэ прабег інжынэр фэльдман... Уночы быў дождж. Двор ад прыбітага пылу здаецца прыбраным. На водшыбе вымытым зяленівам молада шэпчацца сад. Ад саду, ад зяленіва разносяцца сьвежыя пахі. Сонца падае ў сьвежасьць здаровым прыпёкам, і сытую прагнасьць выдыхае зямля

— Любата!

— Што ты ўсё з любатою! Ня месцішся?

— Эх бы на Сож ды на Мельнікаў луг!

— Во ўдарыла хлопцу.

— Забрала.

— Ну і сволачы!—умешваецца раптам новы голас.—Што яны робяць з Кітаем?—Седзячы наводшыб, у руках чалавек трымае газету.—Катора пара як таўкуцца. Ангельцы, японцы—усялякая, ненасытная дрэнь. Глядзі от,—ён аддае газету другому, зноў пачалі напіраць на чырвоных.

— Але-е. Там заварыла здорава. Ды хто каго возьме?

— Во-озьме. Па-мойму, каб я быў за Сталіна—яй-бо ня ўцерпеў бы, а ўмяшаўся-б.

— Во прыткі.

— Ня думаючы?

— Ня думаючы!

— А каб падумаў, то і разважаў-бы іначай. І памагаць трэба ўмець. На кожны час і свая тактыка і свая дапамога. Думаеш, абавязкова трэба рынуцца са стрэльбаю?

— Ня ўцерпеў-бы, яй!—на сваё напірае хлопец.

Паўз цэх дваром прайшлі дзяўчаты. З саду нехта зацягнуў пра душыстую кветку прэрыі, чутую ў тэатру з „Роз-Мары“. Чалавек з дылі падняўся на локаць і, угледзіўшы дзяўчат, крычыць:

— Лапянкова! Ладыгіна!

— Чаго ты?—сунімаюцца тыя!

— Чаго вы там швэндаецца—у нас тут адны мужчыны!

— А нам што?

— Хадзеце сюды—весялей будзе!

— Абыдзецця і бяз нас... Няма часу,—і, пакінуўшы расплескі сьмеху, пабеглі накас двара, хаваючыся за карпусамі.

— Тота-ж—няма часу. Бач куды пабеглі.

— Аты-ж туды хіба ня бегаеш?

— Воць твая і тактыка. Трэ́ было проста са стрэльбаю...

— Ыч, чарцянё. Вырадак,—круцячы галавою гаворыць Бабічаў. Ён яшчэ глядзеў ім ўсьлед і ня слухаў хлапечых жартаў.

— Бабічаў улюбіўся ў Лапанкову дапраўды.

— Не кажы ты, Пераплётчык. Не магу падараваць, што давялося аддаць яе Галубёву. Гэта-ж быў мой гонар. Ты разумееш, да таго дайшла, нушто ўвесь апошні час—ніводнага процанту браку. Ну і работа - самі-ж ведаеце—як агнём. Усё ТНБ перавярнула лагары нагамі. Усё, бывала нават, што лічыліся і лепшымі, дык гэта хаця-б да дваццацёх васьмёх дацягнуць—выцягнуць норму. Ато—дваццаць дзьве—дваццаць чатыры. А яна сорок адну апоку шпурнула!.. Я ўжо яе і вырадкам назваў. Вырадак, дальбо.

— І ўсё гэта таму, што ў тваёй брыгадзе. Я-ж кажу, што ты камандзір удалы,—не пакідае жартаў нехта.

— Няхай сабе і няўдалы, але я адразу быў падмеціў, што з яе будзе толк. Памятаеш, як разьмяркоўавлі карткі ўдарнікаў? У яе было тады яшчэ восем процантаў браку. Дай, думаю, я і Кацю пастаўлю. Тады-ж мы спрачаліся. Казалі няварта,

не падыходзіць. Але я знаў, што апраўдае—па рабоце бачыў, што возьме. І от глядзеце—разгадаў. Скрозь не здаецца. З таго часу катора пара і кожны раз стаіць наперадзе. Ды што мне казаць—самі ж на канфэрэнцыі ліцейнікаў першую прэмію выдавалі.

— Дый самое не пазнаць,—памаўчаўшы ізноў гаворыць Бабічаў.—Бывала, як толькі яшчэ прышла яна ў цэх, дык такі пужлівая, баязьлівая—вечна маўчыць. Нават слова ня выцягнеш. А гэта—глядзі ты—камсамолкаю стала, колькі ўсялякае грамадзкае работы варочае... Не, дальбо, я шкадую што аддаць давялося.

Бабічаў дастае закурыць, але гудок на работу, і ён падымаецца з дыскі. У цэх густа шугнулі рабочыя—цесна прайсьці. Даганяючы ззаду, яшчэ раз чуён той самы голас крычучы: „Любата!“. З разгону ўдарыўшыся аб некага, Каця аддаецца на Бабічава і, яшчэ не патушыўшы прынесенае аднекуль усьмешкі, пытаецца:

— Ня выцяла?

— Ого, яшчэ і як,—і, сплюшчыўшы вочы, Бабічаў таксама сьмяецца ўсімі маршчынамі свайго безвалосага жаночага твару.

Ня голасам, а нейкім нутраным пад'ёмам—пра-
неслася па заводзе вестка, што прыехаў дырэктар.
Яго яшчэ ня бачылі, але па тым, як ажывілася
агульная радасьць, ведалі, што гэта праўда.
Па цэхах мелькам бачылі Генкіна. Як і заўсёды,
ён праходзіў грузна, убіраючы ў сябе заводзкі дзень.
Але і ў ім бачылі зьмену. Сунімаючыся на пра-
цэсах, ён быў куды весялей, і відно было, што
ад гэтае весялосьці яму нават хацелася жартаваць.

— Ну як?—не цяпелася кожнаму, каб запы-
тацца.

— Што?

— Ну, дырэктар—праўда, што прыехаў?

— Які?

— А, кінь... Прыехаў?

— А хіба скучылі? Чаго-ж Фалкіна адцураліся?

— Ай, назола, яму от жартаваць трэба.

Сазнаючыся, што „праўда“, Генкін усьміхаўся
і ішоў далей. Ён не зразумеў было—ці то ад яго
рабочым перадавалася гэта ўзбуджанасьць, ці ад
рабочых яму. А Генкін, папраўдзе, ажно прасьвятлеў

Прыехаў дырэктар. А гэта азначае, што і завод паздаравее, і з Генкіна скінецца гібель клопату. Ато аднаму—хіба разарнешся? А тут, як на злосьць, і ўсё заводакіраўніцтва дало шчыліну. Фалкін астаўся ў тыле—пакінуў завод як непатрэбны замятак. Дырэктар па рабочых прапановах, Лысенка, спужаўся, забытаўся ў сабе, захлібнуўся напорам чалавечае творчае волі. Фэльдман ашаламіўся. Нядрэнны інжынер і тэхнічны работнік у габінэце, ён вечна губляўся, пападаючы ў цэхі. Пападаючы на завод, ён адразу траціў арыентоўку, і завод у смазе свае жадобы для яго заставаўся цянётамі. А ўсялякі спуд, у аб'ектыўнай хадзе рэчаў, нехаця дасць расколіну. Усялякая маруда, у агульным патоку заводу, нехаця стане тормазам. Якая вялікая сіла гэтая чалавечая воля і заўзятасць! І Генкіну трэ'было скрозь і ўсюды даразумецца ўсачыць, каб перасьцерагчы гэтыя расколіны. Увесь завод па ўсіх лініях—насіць у сабе... І от разам з рабочымі ён таксама нецярпліва чакаў дырэктара.

Пасьля Генкін, разам з нейкім новым чалавекам, хадзіў па заводзе. Чалавек уважліва прыглядаўся да ўсяго. На дварэ сунімаўся, знаёмячыся з корпусамі. На дварэ яшчэ багата ўсялякіх матар'ялаў. Трубы, арматура, машыновыя часткі. Па краёх двара—кучамі каменны на брук. Пасярэдзіне—ямы на фундамент для новага корпуса. Ля саду—слупкамі паскладаная цэгла. Гар вагранак мяшаецца з пахам будучае, яшчэ не разгорнутае работы—

з пахам будаўнічых матар'ялаў. Завод яшчэ ў працэсе росту і будоўлі. Багата ўпартае неадкладнае работы.

— Гэта зьмены, — гаворыць Генкін, паказваючы на разварушаны земляны дол і на гэтыя завалі матар'ялаў. — Першыя праекты былі не такімі. Невядома, для чаго гэты будынак меўся будавацца вунь там. А ваданпорную вежу даводзіцца папраўляць ужо цяпер, калі яна пабудавана. Зроблена была так, што на выпадак пажару яна не змагла б даць ніводнага літра вады ў цэхі. Сьлядок рэстаўрацыйных патугаў.

Новы чалавек, здаецца, мелькам, але ўважліва ўбірае ў сябе і гэтую разварушаную стракатасьць двара і Генкінаву гаворку.

Цэхамі праходзяць паволі. Часта сунімаюцца каб паглядзець на мэханізмы. Рабочыя заняты на сваіх працэсах, і ўсё-ж такі новага чалавека бачаць. Ён так сама, як і Генкін, грузны, толькі вышэй і круглей за Генкіна, і ў хадзе рукі чамусьці не пападаюць у такт, а живуць як-бы самі па сабе. Ад гэтага здаецца, што гэта чалавек няўважлівы і ня мае напірыстае волі, такое, якая патрэбна заводу.

— Камаеў!

Чалавек перарывае гаворку з Генкіным і глядзіць убок. Абыходзячы машыны, прабіваючыся між патоку зборкі, таропка ідзе крыху замурзаны майстар.

— Піліповіч?

— А як-жа.

І два чалавекі сьціснулі рукі. Генкін усьміхаецца сустрэчы даўных прыяцеляў і, крыху пастаяўшы, ідзе на паток згубіўшыся між людзей.

— Дырэктарам?—пытаецца Піліповіч, і толькі цяпер, угледзеўшы, што ён здароваўся чорнаю рукою, вышірае яе аб крысу.

— Ага. А ты-ж тут...

— Майстрам,—адказвае Піліповіч, наперад разгадваючы запытаньне.—Па сячкарнях. І скажу табе, што дрэнь у мяне справа. Нават да палавіны не дацягваем.

— Чаму-ж гэта?—пытаецца Камаеў, яшчэ ня прыбраўшы ўсьмешкі ад сустрэчы, і сам заўважае, што яны нават не папыталіся яшчэ адзін у аднаго пра гэтыя сем год, выкінутых з іхнае дружбы. Сем год ня бачылі адзін аднаго, а сустрэліся і—неяк дзіўна—зразу пра сёньня. Як заўзята крочыць цяпер чалавек, калі яму нават няма калі ўспомніць пра ўчарашняе змаганьне. Гэта таксама рысы новае формацыі. І ўсётакі добра, нават ня пытаючыся пра выкінутыя гады, сустрэцца і адчуваць, што гэтыя гады і аднаму і другому вядомыя, бо ў іх аднакая мэта і аднакая прагнасьць.

— Не кажы ты,—гаворыць Піліповіч, усё яшчэ па крысе водзячы рукою.—Усё яшчэ малачай нашае малодасьці. Усё яшчэ рост. А на маю долю выпала і дзялянка тугаватая. Сячкарні. Новая канструкцыя—бач, якая аграмадзіна! Сіласарэзкі бяруць ужо заданьне, а я от карпею. Ды яно такі

да гэтага часу і цяжкавата было раўняць усе франты. Бяром уступам, як па-вайсковаму гаворыцца.

— Трэ' будзе выраўняць.

— Стя да таго і кажу, што трэ' будзе цяпер налегчы і на маю дзялянку. Нам, галоўнае—гэта каб удоваль давалі дэталі. Плянавы паток з механічнага. А на гэта патрэбна перакідка ўвагі... Спецыяльна і кажу.

— Ладна, ладна, хітры ты, я бачу. Зразу ня ў брыво, а ў вока цяляеш. Перакінам. Зробім.. Усё трэба дагнаць да свайго месца... Ну, а цяпер— як ты...

І толькі цяпер паплылі чарадою выкрэсьленыя сем год, у якіх ня было калі ўспамінаць пра пра сяброў і дружбу.

2

Пачалася тая палоска, калі па прывычцы ад адступнасьці адміністрацыйнага цэнтру завод апускаў рукі. Няма сыравіны, вышлі патрэбныя асарты-мэнты—а што ты без матыр'ялаў зробіш? Гэта на заводзе было ўжо ня раз, і заўсёды выклікалі рэакцыю. Яна дубальтавалася яшчэ і тым, што насіла характар спадчыны. У Фалкіна такія зьявы былі ў норме—няма матар'ялаў, з фактамі на ражон не палезеш—і заўсёды даводзілася аддавацца ў залежнасьць пабочнае аб'ектыўшчыны. У такія часы звычайна апускаліся рукі. Злосьць. І сіла, і энэргія прападае на вецер, праз нейкую там няўчасную недарэчнасьць.

Вядома, адзел забесьпячэньня ні ў чым не вінаваты. Мыхайлаў паказвае тысячы тэлеграм, што ён клапаціўся, што ён турбаваўся, і нават вось апошняя тэлеграма гаворыць, што матар'ялы даўно адгужаны. Значыць, яны недзе прапалі ў дарозе. А гэта ўжо не яго віна, калі прамфінплян зрывае чыгунка.

— Даўно вы атрымалі гэту тэлеграму?

— Ды вось тут стаіць дата.. Тыднёў тры.

— І тры тыдні спакойна чакалі, ведаючы, што на заводзе выходзяць матар'ялы?

У Міхайлава блытаюцца словы, і на дапамогу прыходзяць пальцы. Яны скоранька гартаюць справу з перапіскаю. На што яму гаварыць, калі ён пакажа дакумант?

— Вось. Зусім неспакойна чакалі. Гэтую тэлеграму я даваў па лініі ДПУ. Да мяне прыходзіў тады таварыш Генкін, таксама з папярэджаньнем. І я разаслаў гэтую тэлеграму на ўсе станцыі, каб груз адшукалі. Ну і вось, бачыце, на нас—нуль увагі.

Міхайлаў прыгладжвае валасы,—чорныя са срэбнымі ніткамі на скронях. Ну, цяпер відно, што ён не вінаваты і што больш тут нічога ня зробіш?

Але Камаеў нават не глядзіць на дакумант. Ён гаворыць нават, што гэта не адгаворка, што за недастаўку матар'ялаў вінаваты „мы“, і што зараз жа трэба камандыраваць спэцыяльнага чалавека на пошукі застралых грузаў.

— Мала, мала глядзіце за сваёю работаю, таварыш Міхайлаў,—канчае Камаеў, і Міхайлаў пазнае, што гэты далікатны пачатак іхнага знаёмства можа быць жорсткім канцом.

Нечаканы прарыў яшчэ больш дае сябе адчуваць таму, што завод быў ужо паправіўся і браўся, каб выраўніваць усе франты. З цэхаў прыходзяць да дырэктара.

— Таварыш Камаеў, няма круглага жалеза.

— Няма паласавога...

— Няма ліставога.

— Добра. Я зараз буду ў цэхах. Можа што зробім—і сам выклікае прадстаўнікоў з аддзелаў, каб дазнацца, якое-ж урэшце жалеза на заводзе ёсьць.

Ёсьць, але іншых асартымэнтаў—круглае паласавое. Ліставога няма ніяк. Нават, калі зрабіць падмену дэталей другім жалезам, каб ня спыняць вытворчасці, дык усёроўна сіласарэзкі астануцца без патрубкі ды без кажухі, бо ліставога нічым не падменіш.

— Трэба запытацца на іншых заводах. Можа ў іх ёсьць—пазычыць.

— Я памятаю, што я сам яшчэ і „Пралетару“ і „Рухавіку рэвалюцыі“ гэтакія асартымэнты занараджаў. У іх павінна быць,—падае голас інжэнэр Фіш.

— Вось і добра. Таварыш Міхайлаў—зараз жа даведацца і зрабіць. На заводзе панікі не паднімаць. Матар'ялы павінны быць!—налягаючы на

стол гаворыць Камаеў да ўсіх. —Нават тады, калі нам ня ўдасца і пазычыць, работы не памяншаць ні на волас. Будам ужываць іншае жалеза. Цяжэй ці лягчэй на некалькі фунтаў будзе машына—глупства. Даражэй? Няхай яна нам тыдняў пару абыдзеца даражэй на дваццаць пяць капеек, затое даючы сваячасова машыну ў работу, мы зьберагаем на тысячы і мільёны рублёў корму ў сельскай гаспадарцы. Так. Неадкладна паставіць людзей на выбарку і падборку жалеза. Гэта вам, таварыш Фэльдман. А вы, Абрам Ільіч,—Камаеў гаворыць да інжынэра Фіша,—дайце на кажухі ды на патрубкі. Вы казалі, што ў Віцебску вы матар'ял рабілі з нічога. Выкручваліся з самага цяжкага становішча. Прыдумайце што-небудзь і тут. Каб ні на волас ня зьнізіць тэмпаў. А? Інжынэру Фішу спадабаўся такі напамінак пра яго работу.

— Папробуем. Можа што і выдзе,—гаворыць ён, папраўляючы на рукаве спонку, і адным краем губ сам сабе ўсьміхаецца, паказваючы чорную дзірку ад вываленага зуба.

3

На заводзе Камаеву адразу кінуліся ў вочы дзьве акалічнасьці. Першая, завод мае тую сілу, якая дакладна ня можа ўлічвацца нават ніякімі плямамі, сілу энтузіязму. І другая: гэтай сіле не хапае апэрацыйнае арганізаванасьці. Гэта нават

увайшло ў прывычку. Асабліва гэта ўжылося за час, калі завод быў бяз дырэкара. Заводскія недахопы відны былі кожнаму, і кожнаму хацелася іх паправіць. Ад гэтага нарадзілася багата начальнікаў, і разнабой у камандзе даваў разнабой і на вытворчасці. Загады аднаго начальніка адменьваліся другім. Асабліва гэта кінулася ў вочы Камаеву, калі пры ім-жа загад Санаторскага пра новыя распоркі адмяніўся Фэльдманам. Рабочы ня ведаў, каго-ж слухаць? Сьцьвярджаючы загад Санаторскага, Камаеву давялося нават прыкрыкнуць, бо рабочы ўпіраўся, спасылаючыся на загад начальніка вытворчасці.

Такім завод застаў Камаеў, і гэта трэ́было ламаць сілаю адзіначальля.

На пачатак Камаеў паклікаў да сябе інжынэраў па вытворчасці, начальнікаў ды майстроў цэхаў.

— Знаёміцца будам,—так пачаў Камаеў, калі апошнім скрыпам прыглухлі дзьверы габінэту.

— Я чалавек просты. І люблю, калі да мяне ставяцца проста, без ніякае чыноўніцкае фанабэрыі. Але там, дзе трэ́ба—я і жорсткі. Гэта таксама кажу наперад. Каб пасья ня гневаліся. І сёньня наша гаворка будзе такая. Завод ужо мне знаёмы. Малайчына завод. Работы па горла, і рабіць ёсьць з кім. І трэ́ба пачаць рабіць. Я кажу пачаць, бо пачаць з новаю сілаю, так, каб аж трашчала. А сілы гэтае—угі—га!—рвецца сама, вы самі гэта бачыце. І вы ня дрэнныя работнікі—я гэтага не кажу—

але вы жылі самапасам... Верна гавару?—як-бы ва ўсіх пытаецца Камаеў і сам усміхаючыся ад такога лірычнага ўступу.

— Ну, вот,—зноў пачаў Камаеў, перачакаўшы невялікія гаворкі.—Сіла ў нас ёсьць і сіла харошая. Трэба толькі ўмець яе арганізаваць. Наднях-жа, вы самі бачылі, мы ўжо хацелі сесьці Макам. Няма матар'ялаў, і здавалася, што тут ужо нічога і ня зробіш. А зрабілі-ж! Плянун не сарвалі. Нават і патрубкі і кажухі зрабілі. А іх ня было нават чым і падмяніць. Абрэзкі скарысталі, з кавалкаў парабілі—вымудравалі, пасточвалі, і цяпер ужо машыны недзе ў рабоце. Галоўнае—трэба ўмець хацець і не перад чым не пасаваць.

Гаворачы, Камаеў перш глядзеў на людзей, пераводзячы то на аднаго, то на другога прыкрытыя густымі брывамі вочы, адале вочы ўпалі на стол і зачাপіліся за асадку. Тады асадку ўзялі пальцы, пачалі яе варочаць, і вочы на людзей глядзець забыліся.

— Вот,—перадыхнуў Камаеў, паводле тае работы, якую вы былі распачалі яшчэ да мяне, відаць, што вы хацець умеце. Я кажу пра вы працаванья вамі пляны. Цалкам ажыццёвіць вы яшчэ іх не змаглі. А ажыццёвіць трэба. Заўтра я даю загады па іншых цэхах, каб нам пачынаць выпраўляць увесь завод. Па сіласэрэзках мы ўжо выконваем усё заданьне. Замацаваўшы яго, мы пераключаем на іншыя машыны, як правільна пра гэта пры першым спатканьні гаварыў мне

таварыш Піліповіч. Выканаць усё тое, чаго вы скрозь самі дамагаліся,—гэта і будзе нашаю перамогаю.

Цяпер захацелася гаварыць усім. Лінія крутая але таму, што яна ўключыла ў сябе ўсе цэхі—гэта ажывіла цэлавых прадстаўнікоў. І Камаеву добра разгадаць кожнага. Па спрэчках ён бачыць, што папаў у кропку—кожны цэх рад, што набывае роўнапраўе. Ато сіласарэзкі былі забралі ўсю ўвагу, а іншыя машыны па дэталі з механічнага стаяць у апошняй чарзе. Пратэктыванізм дый годзі. Сіласарэзкі былі адціснулі ўсе машыны. Сяк-так яшчэ ліпелі сячкарыні. А бульбасартоўкі ды бульбамыйкі зачахлі зусім. А гэта—калі ў нас плянавае забеспячэнне дэталямі—давай спаборнічаць.

Камаеву не патрэбны больш спрэчкі. Усё ясна і з гэтага. Пальцы кладуць асадку, і ён зноў ужо глядзіць на людзей, толкі па-новаму—стражэй.

— Дык вот. Я ўжо сказаў, што я магу быць і жорсткім. За выкананьне ўсіх маіх загадаў ускладаю адказнасць на начальнікаў цэхаў. За два дні выканаць усе наказы інжынерна-тэхнічнае нарады. Пятага чысла па ўсіх відах машын заданьні ўжо павінны выконвацца. Пятага-ж чысла ўсе начальнікі цэхаў павінны зьявіцца з рапартам выкананья сваіх плянаў. Даць рапартаў! Вось такая, таварышы, на вас адказнасць,—і Камаеў устаў, усьпіраючыся далонямі на стол.

З габінэту выходзілі нехаця. Здавалася, што яшчэ нарада ня скончана, і хацелася пагаварыць

хоць адзін з адным. Абкружылі дырэктара. Гаворка павялася абыякая. І было добра, калі, ужо расказваючы пра нейкае здарэнне, Камаеў выпучваўся на крэсьле і раскаціста рагатаў, чырванеючы ўсім сваім здаровым мясістым тварам. І рабілася здзіўным, што ў гэтым чалавеку месціцца тая жорсткасьць і напірыстасьць, якую на заводзе заўважылі ўжо ў першыя дні яго прыезду.

4

Не адзін раз Камаеў уваходзіць ужо ў гэты цэх. І заўсёды цягне нейкая сіла, як-бы там асталася нешта згубленае і от рупіць, каб яго пайсьці ды пашукаць. Але Камаеў нічога ня шукае. Зойдзе і стаіць або ходзіць, аглядаючы і нешта мяркуючы. Дрэваапрацоўчы цэх. Якая аграмадзіна! Якая шырокая прастора залі! Паўмурованы варштаты —самага апошняга слова тэхнікі, варштаты. Варштаты панакрываны фанэраю. Ад гэтага здаецца, што яны пападкурчваліся і дрэмлюць. І здаецца, калі разбудзіць іх, дык у гэтай пустэчы яны пачнуць перагуквацца, як людзі. Ад жудасьці. Бо і папраўдзе жудасна бачыць, як сіла жыве небытам, Цэх сьпіць. І які вялікі крык пратэсту ў гэтай цішыні, у гэтай пакрыўджанай стоенасьці бяспраўных машын!

І от у гэтую жудасьць ад крыку цішыні Камаева цягне. Небыт машын не дае Камаеву быту, Потайкі шавеліцца думка. Яна разрастаецца, і ад

гэтага яшчэ больш рупіць пра цэх. Такая аграма-
дзіна! І навошта яна на Сельмашы будавлася?
Сельмаш нікол ня мог-бы скарыстаць яе цалкам
нават тады, калі-б у тры разы быў большы за
пераспэктыўныя пляны. На мэталаяпрацоўчым заво-
дзе драўляныя работы займаюць зусім невялікую
частку. Успамінаецца, што Генкін гаварыў пра
рэстаўрацыйныя патугі. Няўжо і ў гэтым была
закладзеная якая-небудзь шкодніцкая мэта? Але
гэта цяпер мінулася. У Камаева перад вачыма
стаіць крык цішыні і муляецца разрастаючыся
мысль.

— А што, каб зрабіць? А? І машыны запраца-
валі-б, і цэх ажыў-бы, і завод на галаву вырас-бы,
а? Ато-ж прападаюць. Сіла. Такія варштаты. Такая
раскошная будоўля... Трэба расказаць Генкіну.

І ўжо ідучы, каб пашукаць Генкіна, Камаеў
сам сабе разгортвае пляны. Цэх трэба скарыстаць.
Такія магчымасьці і сродкі ляжаць мёртвым капі-
талам. Зрабіць камбінат. Дрэвапрацоўчыя вырабы.
Ды гэта-ж як запрацуе такая сіла—чаго толькі
нельга будзе зрабіць! Урэшце, можна памагчы
Бабруйскаму. Узяць хоць-бы выраб стандартных
дамоў і вось, калі ласка—і Гомель, і Сельмаш...
рабочыя пасёлкі—забудоўвайся.

— А?—як-бы сам сябе пытаецца Камаеў, і абы-
ходзіць цень, не заўважаючы, што перад ім стаіць
Генкін.

ДАРОГА АД 401 ВЯРСТЫ

Сімховічавы пальцы заняты графікам. Яны вельмі таропкія, гэтыя Сімховічавы пальцы. Восі прыклалі чырвоную папяровую палоску, давялі да трыццацёх пяцёх і абарвалі палоску. Гэт, немач, а трэба-ж давесьці як сьлед! Сімховіч адрывае другую палоску, ужо ўважлівей прыціскае пальцамі і даводзіць да трыццацёх васьмёх. Трыццаць восем сіласарэзак. Во—гэта графік. Такія і наклеіваць будзеш з ахвотаю. А яшчэ-ж як...

Але мары перабівае Белабжэцкі.

— Ну, думаў?

Сімховіч падымае голаў, і ў вачох яго ліпкая ўтома.

— Думаў, але-ж гэта сур'ёзная рэч, і яе трэба не надумаць, а распрацаваць.

У Белабжэцкага таксама рэжуцца вочы. Ён тры ночы ня спаў. Вагоны, хаданіна, вагоны... Быў на экскурсіі на Украінскіх і заводах. Прэміяльная экскурсія. З дарогі прывёз новую думку і ёю падзяліўся з Сімховічам. Цяпер зайшоў пагаманіць.

— Давай, памазгуем. Ты сур'ёзна вазьміся. Распрацуем праект і да Камаева. Гэта хлопец

праворны —раскусіць. А тады зразу за работу, і за месяц каб быў гатовым. Праўда?... Ну, а цяпер дахаты.

...Ноч падыхае невялікім сьвежым ветрам. Пад нагамі храбушча швір. Недзе на чыгунцы перагрукваюцца буфэры, і далёка з гораду чуцён апошні працяжны голас аўтобуса.

— Гэта абавязкова трэба зрабіць,—думае Белабжэцкі, перасыпаючы думкі храбустам жвіру.— Будзе цяжкавата. Трэба вылічыць. Трэба надзвычайна дакладна вылічыць, колькі часу зойме кожны працэс, кожны вузел, кожная дэталёўка. Гэта самы асноўны прынцып. А адсюль—трэба будзе панаваму расстаўляць і рабочую сілу. Страшэнна вялікая дакладнасьць. Каб нідзе ні на адну хвіліну ня было замятку, а так, як мэханізм у гадзінніку. Прышла пара: паток і парушыўся на вядомую меру мэтраў і часу. Та-ак... І бадай давядзецца рабіць на крукох. Крукамі адна за адну, адна за адну—цэлым патокам—а наперадзе рухавік: хай цягне.

— А вось з рухавіком гэтым, чорт яго, трэба падумаць. Трэба падумаць, каб ён рушыў паток праз вядомы час, вядомаю сілаю, на вядомую меру. Вось гэта і... трэба сур'ёзна падумаць над гэтым.

Белабжэцкі ўжо праходзіць Палескую, мінае апошнія электрычныя агні, каб павярнуць на сваю ціхую з мяккаю муравою вуліцу, як на плячо кладзецца нечая рука.

— Юрка!

Белабжэцкаму адразу пазнаць не дае перарваная думка. Ён паволі падае руку і толькі пасяля ўжо гэтую руку моцна сьціскае.

— Здароў! Во, дзівак, ледзь пазнаў. Ну, куды-ж ты?

„Дзівак“—стары прыяцель Белабжэцкага з часоў хлебаразьвёрстак—токар з заводу Ланцуцкага. Ён распытваецца ў Белабжэцкага пра экскурсію, пра Украіну, пра завод імя Шэўчэнкі, пра камбайны пра вопыт. І ня ўсьпеў яшчэ Белабжэцкі пачаць расказаць, як „дзівак“ перабівае яго раптоўным крыкам:

— Стой! Я і забыўся—дай руку!

Белабжэцкі няўцямна глядзіць. У яго нават абрываецца крок.

— Чаго ты?

— Віншаваць хачу! Ты што-ж, і ня хвалішся?.. А позна надумаўся..

Белабжэцкі апускае голаў, і, здаецца, ён слухае хаду сваіх крокаў. Агні Палескае асталіся далёка, і „дзіваку“ ня відаць, што пад нагнутым казырком загараюцца іскры чалавечае цёплае радасьці. Пад казырком-жа лажыцца і ўсьмешка такая, якою сустракаюць цёплую радасьць, ня хочучы паказаць яе.

— Ня мог я. Усё думаў, што яшчэ... ну, як тут... Не гатоў, ня вышабраваны... А цяпер...

Белабжэцкі гаворыць пра тое, як доўга ён ішоў да сябе—большавік і як гэта цяпер для яго арганічна. Можна гэтая дарога пачалася з 401 вярсты,

але яна ішла складаным працэсам чалавечага фармаванья. Ён вырас у змаганьні, у штурме прарываў, у цэсе фармоўкі людзей—бальшавікоў.

— А думаў я доўга, гэта ты праўду сказаў... Шабраваўся...

„Дзівак“ разьвітваецца, прападае ў завулку, і, залізваючы яго цень, адразу тужэе ноч. Вуліца дрэмле вішняком на платох, выдыхаючы ў ноч лёгкі сагрэты пах зеляніны.

— Аксеня ўжо мабыць сьпіць?—думае Белабжэцкі, чамусьці настаўляючы каўнер тужуркі. Але раптам думка губляецца, і ён напружана шукае ўжо нечага ў памяці.

...На крукох, але... Адна за адну, адна за адну і цэлы рушлівы паток. Конвэр. Гэта трэба як мага хутчэй рабіць. Так як на Шэўчанкаўскім заводзе... Праз месяц павінен пайсьці конвэр... Трэба дакладна павылічваць... колькі часу зойме кожны працэс, вузел, кожная дэталё, і так расставіць рабочую сілу, каб на мэханізваным патоку ня было ніякага замятку. Конвэр прывучыць да дысцыпліны, прывучыць да парадку, ускладзе на кожнага адказнасьць—сам дыктавацьме тэмпы...

У напружаным уяўленьні Белабжэцкаму раптам здаецца, што ў цэсе ўжо папраўдзе працуе конвэр, і ён павялічвае толькі што затоены мысьлямі крок...

Часта пачалі шугаць грузныя хмары. Неба набракла, навісла ніжэй, хмары накочваліся густымі камкамі, і, пераганяючы адзін аднаго, камкі блыталіся ў размашыстай гонцы.

Пачыналася восень.

На завод апускалася восень хмурнымі днямі, цягучым ветрам, пазьдзіранымі са сьцен афішамі, Патужэўшы, асела зямля даўно пазмываным, прыплесканым пылам. Сад скупа пачаў раскідаць медзякі сваіх першых шчадротаў. Праз сад, за заводам відна была пустка, глухая, далёкая, густа расьцярушваючы сваю валавяную сінь. У сінь прападалі, камкамі шугаючы хмары.

Пачыналася восень.

На водшыбе, яшчэ недакончанымі сьценамі стаў новы заводзкі корпус. Шырокім краем корпус выдаўся ў гала. Па няроўным доле параскданы будаўнічыя матар'ялы. Густа валяюцца

пабітыя кавалкі цэгля. Падзімае вецер. Толькі што пачэсаныя кроквы пахнуць смалою.

Камаеў стаіць на ўзгорку, заклаўшы рукі ў кішэні паліта. Вецер крысамі пабівае па галёнках, адтатурчвае крысы, і ад гэтага здаецца, што Камаеў стаіць наўкос. У настаўлены каўнер нізка наехала шапка, і па тым, што аकोлыш з-заду падняўся ўгору, відаць, што Камаеў глядзіць у зямлю.

— Але трэба напяцца. Сьвята—экзамен, і завод у хвасьце быць не павінен...

Камаеў глядзіць у зямлю. Адале шапка павярнулася, і над каўняром падняўся казырок. Відзеі стаў мясісты буграваты профіль, і, крыху затрымаўшыся на будынку, профіль уставіўся ў гала.

Пустка. Далёкая валавяная сіль папрыбраных палёў.

Камаеў доўга глядзіць у далячынь, і здаецца, што ён любуецца на восень. Але па тым, як вочы асталіся ў сябе, відаць, што і думкі ня хочуць раскідацца далей за завод. Надыходзіць гадавіна Кастрычніка. Набліжаецца сьвята, а заводам выканана толькі дзевяноста шэсьць процантаў прамфінпляну. А добра-б выйсьці да сьвята ў першай калёне. Эх, каб нагнаць хаця сто...

Пад нагою замуляўся кавалак цагліны. Падмінаючы яго, нага сашчаўкнулася, і можа ад гэтага перарвалася думка. Сьцяпнуўшы плячыма, Камаеў

спускаецца з бугарка і, яшчэ раз суняўшыся на рагу будынка, хаваецца на заводскім двары...

Заводу ня хочацца высьці на сьвята з недавыкананым плянам. Ё, галоўнае, наладзілася работа. Зрабілі такі харошы скачок. Менш як за месяц нагналі бадай што сорак процантаў. А гэта—насьцігае Кастрычнік, і яшчэ не хапае от гэтых невялічкіх чатырох лічбінак.

— Хлопцы, давай націснам! У першай калёне на дэманстрацыі станам!—зноў падзадорваюць цэхі энтузіясты-застрэльнікі.

Ё б'ючыся за гонар байцоў будоўлі, зноў наляглі на работу, цэхі. Сіла заўзятасьці ніколі ня можа ўлічыцца ніякімі плянамі. Гэта страшная сіла сьвядомае волі! Ё яна ніколі ня можа старець, бо набіралася вякамі ў барацьбе за сваю маладосьць.

— Хлопцы! давай не падгадзіць.

Сіла сьвядомае волі ня знае загаду. Завод рвануўся новым пад'ёмам за гонар будоўлі. Генкіну нават ня хочацца выходзіць з цэхаў. Хочацца быць разам з усімі, каб ведаць, што і гэтая смага і заўзятасьць, і воля—кавалак яго.

Праходзіць Камаеў, і Генкіну нават няма калі пагаварыць з ім, бо ён заняты з Дрыцам над апэрацыйным заданьнем. Але трэба за лік конусных перакінуць на такарныя пятнаццацёхзубоўкі, на карусельны зараз-жа паставіць шківы, каб забясьпечыць усю партыю машын, што далёка забегла за дзённыя пляны.

Піліповіча Камаеў застае на выпрабавальнай. Трэба самому глядзець за машынамі, бо калі якая няспраўка, то самому скарэй і паправіць.

— Ну?—пытаецца Камаеў, і Піліповіч гэтае „ну“ разумее.

— Знаеш? Ня пойдам.

— Куды?

— З работы. Ня пойдам, покуль ня кончым,— гаворыць Піліповіч і, мацаючы рукою, чутачку адпускае падшыпнік.—Гэта воля нашае брыгады. Мы па сячкарнях—дамо сто.

Камаеў глядзіць у нагнутую Піліповічаву патыліцу і ведае, што Піліповіч сказаў ужо ўсё. Вось так-жа скупа гаворачы, ён некалі ішоў на франтох—у сьмерць. Нешта замулелася, падступаючы да горла. На вочы набегла невялічкая цяплынь. Камаеў павярнуўся, каб ісьці. І ўжо ідучы, глыбей насунуў шапку, каб вочы не паказаць нікому. Самым напружаным астаўся апошні дзень. Гэты дзень павінен вырашыць лёс гонару. Ці будуць на свята выкананы заводскія пляны? Ці ня брыдка будзе паказацца на дэманстрацыі, стаўшы ў хвасьце калёны—тылавікамі сацыялістычнае будоўлі? Ці можа льга будзе заняць першае месца—стаць пераможцамі?

Самым напружаным астаўся апошні дзень.

І чым болей блізіцца дзень да канца, тым больш ён робіцца гарачым. І ня хоча адстаць ніводзін цэх. І ня хоча паддацца ніводная брыгада. Якая страшная сіла заўзятае волі.

Але вось маторы выпрабавальнае станцыі пачынаюць сьціхаць, і гэтым здаецца, што дзень адсякаецца. З цэху нехта бяжыць наўскасяк цераз двор. Праскочыўшы праз прахадную будку, ён шумна ўрываецца ў парткалектыў.

— Звані! Круглая па ўсіх машынах!

— То чаго-ж ты крычыш?—Генкін усьміхаецца, і па гэтым сьмесе відаць, што ён усё-ж такі рад Купрыянчыкаваму крыку.—Надзень хоць шапку,—жартуе ён,—я-ж усёроўна нічога ня ўкіну, што ты яе перада мною трымаеш.

Находзяць рабочыя, і Купрыянчык надзяе шапку, рукавом выціраючы з ілба невялікі пот.

— А што, брат, узялі!

— Што называецца адгрохалі!

— Але-ж і хапіла.

— Не званіў яшчэ.

— Цікава— а як-жа другія?

— А от і даведаемся,—і Генкін наодліў дастае трубку.—Алё. Дайце гарком... Гарком? З Сельмашу. Сто процантаў. Але. Круглых сто процантаў... Што? Пятнаццаць? Пяць і пятнаццаць?. Во абармоты.

— Ну?

— Малавата,—памаўчаўшы гаворыць Генкін

— Што малавата?

— Трэцяе месца. „Ланцуцкі“ з „Пралетарыем“—пабілі. „Ланцуцкі“ узяў сто пятнаццаць.

На трошкі зрабілася цішыня. Думалася, што можа Генкін жартуе—мо хлусіць? Адале цішыня замулелася, і нейчы голас абарваў яе, здавалася шопатам.

— Што-ж будам біцца яшчэ.

І здавалася, кожны ўжо ведаў, што пачынаецца заўтрашні дзень.

ПРАВА НА МЕСЦА

Завод вырас нядаўна. Два гады таму назад людзі ваявалі з паплавамі, з пусткамі, з жвірам, з традыцыйнаю павольнасьцю, з наплюйствам, з нядбайствам, з правам на самабытную беднасьць, будуючы Гомсельмашаўскія карпусы. Будавалі і разам пускалі завод. Пятнаццаць чалавек былі пачынальнікамі жыцця Сельмашу. Завод быў у кутку зборачнага корпусу. Была кучка людзей. Людзі рыхтавалі завод, па заводзе—па цэсе—ходзячы на дачасу пакладзеных дошках. Сырасьцю дыхаў цэх. Вільгацьцю пахла з-пад дошак зямля. Людзі хадзілі па дошках, па падвалінах, каб нарадзіць Сельмаш: з поплаву, з жвіру, з самабытнае беднасьці. І два гады таму назад тут была зялёная пустка—пляд муравы—бывалешні Новікаў гай—рогам у пустку ўпіраўся абшарніцкі сад. Гомель быў Гомель-Гомелем, з слаўнымі губэрскімі традыцыямі, з губэрскім патрыятызмам, з паркам князя Паскевіча-Эрываньскага, з апошнім патомкам гэтага гістарычнага роду—з бабулькаю, што да апошніх дзён сваіх пражывала ў доктара Брука. Надворная ідылія спакою. Але у Гомеля было і другое жыццё,

тое, што завецца падпольлем у гісторыі барацьбы пралетарыяту. Жыццё нутранага нароствання рэвалюцыйнае волі, што фармавалася пад карою ілюзорнае традыцыі ды жандарскае законнасці, каб пасяля гэтую волю ўзарваць заржаўлены панцыр старое фармацыі, заявіўшы сваё смелае права на бытнасць. І бунты, і рэвалюцыі—гэта даты даўняга права пралетарыяту на гэтую бытнасць. І Гомель ішоў гісторыяй гэтых дат,— праз чорнасоценскія пагромы дзевяцьсот пятага, праз банды Стракапытава ды Антонова—каб стаць сацыялістычным. І Гомель наступіў на папавы, на пусткі, на жвіры, на самабытную беднасць індустрыянаю волю—цяжкімі карпусамі заводаў. Заваяваўшы права, пралетарыят пачаў зменьваць аблічча рачаіснасці, матар’яльную культуру краіны, каб будаваць яе і каб у гэтым працэсе зменьваць і культуру духоўную—самога чалавека.

Калі стаць над Сельмашам, стаць на ліцейным цэсе, дзе на цэмантовай пляцоўцы даху выходзяць дымары вагранак, стане завод, як на карце. Тварам—праз вуліцу—завод упіраецца ў лініі чыгункі, у пляцформы. Сьвісткамі, лязгамі, перабіўчатым званам паравозы манэўруюць па лініях—ападаюць, заганяюць вагоны. Чыгунка жыве жыццём дарог. Да ліній—праз двор, праз вуліцу, па драўляным насыціле—коньмі, электракарамі завод падае прадукцыю—машыны на сацыялістычныя палі. Ззаду заводу, у чыгунковыя лініі—у скрыжа-

ваньні чыгунковых ліній—пабегла, прытаілася зялёная пустка, тая, у якую рогам упіраўся абшарніцкі сад. На сад налёг цяпер з пусткі завод. Карпусамі налёг на зеляніну, уеўся ў зеляніну, упёрся ў яе.

Сад стуліўся ў куток і зверху, з ліцейнага, здаецца, што ён спужаўся, сьцішыўся і нават зрабіўся маленькім, сьмешным. Нізка да долу прыпала зеляніна, і завод націскае на яе новымі карпусамі, урываючыся складамі будаўнічых матар'ялаў, штабелямі дошак, дыляў, жалезнага абсталяваньня—магутным, няўхільным правам на плошчу. Ё сад пачынае блажэць, пачынае падавацца, радзець прагалінамі і, зверху здаецца, лысець.

Але ён лысее ад старасьці. Ад старасьці пачынае пужацца. Ё з боку, там, дзе пустка, шырока ўзораная трактарнымі ляміхамі, зарасла ў роўнядзь, тонкімі, раскошнымі шарамі молада зазеленіўся сад новы. Плянам. Так, каб завод у будучыні быў зялёным, каб пустка ператварылася ў заводзкі размашысты сад.

Стаць на ліцейным, глядзець з ліцейнага—будзе завод, як на карце. Доўгімі паралельнымі квадратармі стаяць карпусы. Шклом карпусы адсвечваюць неба. Па дварэ па доле—злучаючы цэхі, для транспарту, для патоку—драўляны насыткі. Гэта здаецца лініямі. Так на завод глядзець з палёту. Ё тады Сельмаш здаецца нарысаваным квадратамі, лініямі—па паперы.

Калі стаць на лцейным, дык завод урэзаўся ў пустку. За пусткаю—сінь. Далёкая сінь палёў, на якую Сельмаш наступіць—наступае—машынамі, каб зрабіць іх сацыялістычнымі. Гогалеўскі Чычыкаў плакаў-бы. Разбурылася ідылія цішыні з рамантыкаю патрыярхальнасьці. На палёх сінь буры. Над Гомелем сіні распылены дым.

У сямнаццатым у дыме радзілася рэвалюцыя. У сямнаццатым у дыме гарматнымі струпамі ныла зямля. У гісторыі клясавае барацьбы рэвалюцыі былі датамі даўняга права пралетарыяту на сваю самастойную бытнасьць. Быў стан нутранага наростваньня, гарту, падполья, што жыло пад карою жандарскае законнасьці. І шлях заваёў пралетарыяту—шлях рэвалюцыйнага змаганьня аж да свае дыктатуры. Трэба было ісьці праз гісторыю аграмаднаю сілаю, аграмаднаю воляю, у барацьбе фармуючы сваю сьвядомасьць клясы. І трэба было ісьці з авангардам—кампартыяй. Рэвалюцыі былі датамі даўняга права пралетарыяту на сваю самастойную бытнасьць. У сямнаццатым адчынілася новая эра. Разарваўшы панцыр нарадзіўшае яго фармацыі пралетарыяту пачаў зьменьваць аблічча краіны. Гомель наступіў на паплавы, на пусткі, на жвіры, на самабытную беднасьць індустрыянаю воляю—цяжкімі карпусамі заводаў. Патрыятычны губэрскі Гомель-Гомель стаў Гомелем з мэталёвым гарам, з мэталёвым званам, з зубцамі фабрычных карпусоў. Пустка гайсанула далёкімі разорами шырознага поля ды

трактарным сьледам шурпатых калёс. Будуецца, зьменьваецца матар'яльная культура, каб у гэтым працэсе зьменьваць і самога чалавека. У сямнаццатым у дыме радзілася рэвалюцыя. Над Гомелем сінью трымціць індустрыяная смага. Сінь. Парвана, разбурана ілюзорнасьць традыцый. І ў рытме Індустрыі ў Гомелі, у Беларусі—у Саюзе—родзіцца зноў рэвалюцыя—родзіцца сацыялізм.

г. Менск.

Верасень-лісты

1931—1932.

ЗЬМЕСТ

Не хапае часу	3
Гэта нейкае зачарованае кола	9
Пыл, вінтарэзка і даікунскае права скіфаў	19
Агранат шыхту ідзе рабіць сам	33
Як на 401 вярсьце	50
Чалавек з трэсту	63
У Гараніна нядобры гадзіннік	71
Генкін	85
Гарыць душа	106
Зноў абарвалася	114
Брыгада спецыялістаў	120
Каця Лапянкава	137
Новы дырэктар	153
Дарота ад 401 вярсты	166
Воля	170
Права на месца	176

КНІГІ ТАГО-Ж АЎТАРА

СЛУЦКІЯ ПЕСЬНЯРЫ (калектыўны) — вершы.

ЦВ Маладыяка 1926 г.

НОВАЯ ЗЯМЛЯ (нарыс).

ЦР Т-ва «П. Н.» 1929 г.

ЗАТОКА Ў БУРАХ (аповяданні).

Менск, ДзВБ 1929 г.

ШУГАЕ СОНЦА.

Менск, ДзВБ 1930 г.

ЗАТОКА Ў БУРАХ (аповесць).

Менск, ДзВБ 1931 г.

ШУГАЕ СОНЦА.

Выд. II, Менск, ДзВБ 1932 г.

ПРАВА НА ЭНТУЗІЯЗМ.

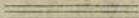
Менск, ДзВБ 1932 г.

КАЦЯ ЛАПЯНКОВА.

Менск, ДзВБ 1932 г.

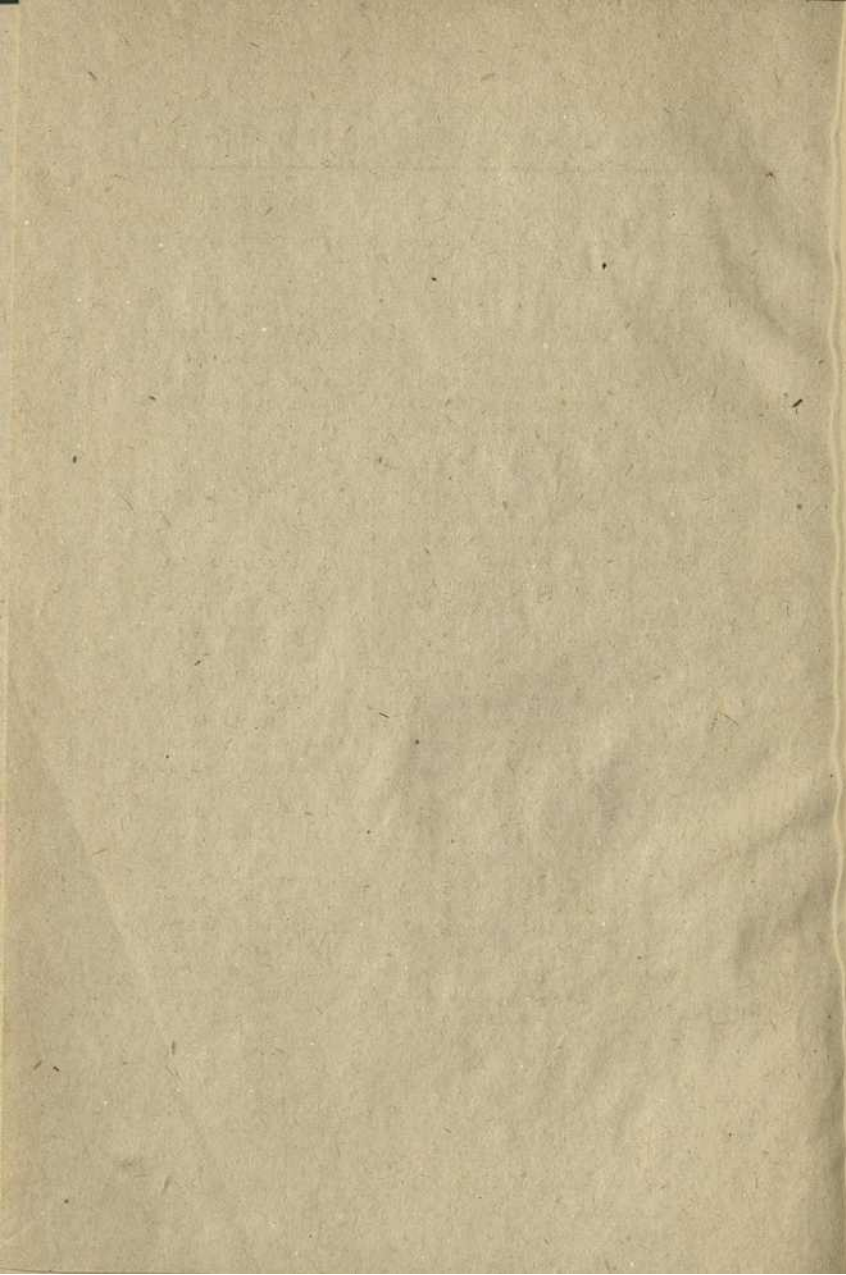
СМАГА

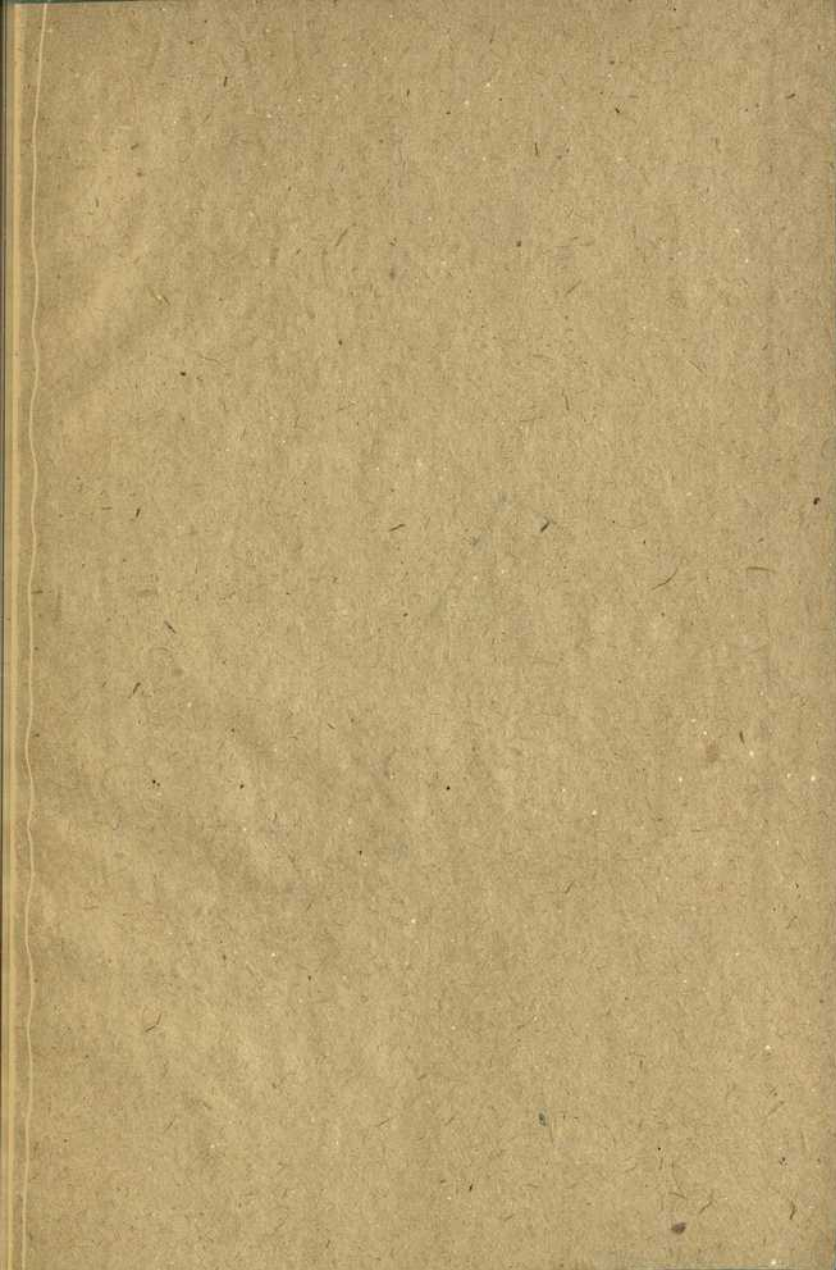
Рыхтуецца да друку.

Заўважаныя больш буйныя памылкі

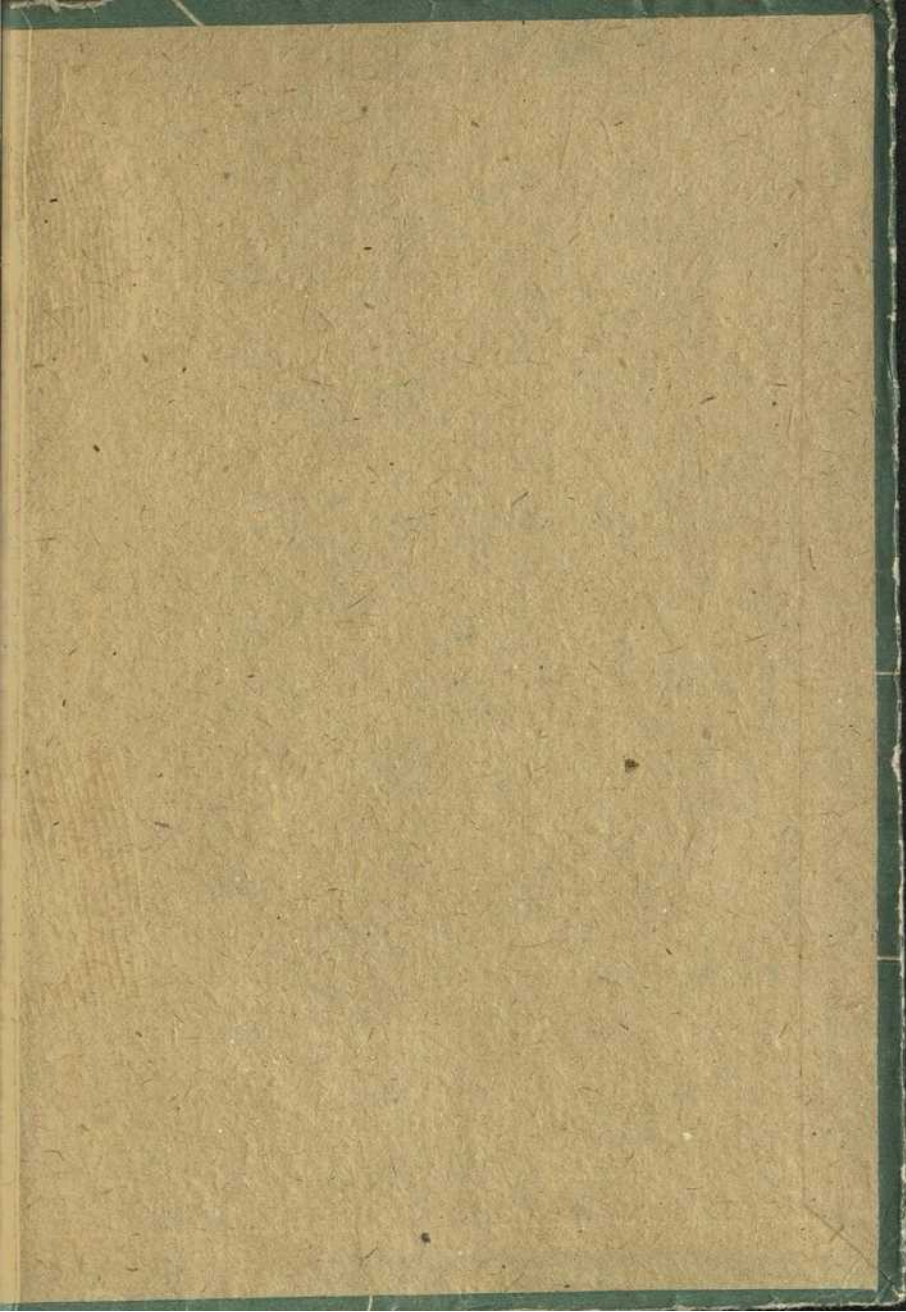
Стар.	Рядок	Надрукована	Павінна быць
2	редактар	Вугукль	Бучук с
9	2 зверху	дзе	ідзе
12	14 „	бесперабойных патоках	бесперабойным патокам
14	2 „	прымацаваны	прымацаваны
19	13 „	зачараванае кола	зачараванае кола
22	14 „	высокая парожняя газа	высокае парожняе газа
27	13 знізу	а ўсе-ж нельга	а ўсе-ж зьга
38	8 зверху	Геркін	Генкін
40	5 „	вывадзіць іх	выводзіць іх
44	9 знізу	наважыў апоку	наважыў апоку
45	2 зверху	рвацтвам	рвацтвам—
„	10 знізу	рвачы і прагульнікі	рвалі і прагульнікі
„	7 „	на гарачых лістках	на гарачых літках
„	2 „	ня дэержаць	не дадэержаць
56	1 „	чарнільніцу	чарніліцу
57	2 „	разгружаць	разгружаць
72	14 зверху	канструючы	канструючы
80	1 „	кожны куток	кожны круток
95	4 „	са штурмам пайшоў	са штурмам пайшоў
97	3 знізу	пямагаць—меш	памагацьмеш
103	5 „	Од гэтае няказанае	Одэтае няказанае
122	13 „	заваяваных дасягненняў	заваёваных дасягненняў
127	13 „	від тары	від кары
133	11 зверху	нанова глатаць	нанова гладыць
141	8 знізу	за тым	з тым
157	13 „	дзіркалітнік	дзірка—літнік
168	2 „	тая палоска,	тая палоса,
175	2 „	да сабе бальшавік	да сабе бальшавіка
		што пачынаецца заў-	што гэтым пачынаецца
		трашні дзень.	заўтрашні дзень.
176	Заглавак	Права на месца	Права на месца. Уступ.
177	5 знізу	ападаюць, заганяюць вагоны	падаюць, заганяюць вагоны

1964 г.

Вен. архив
1964 г.

Цена 1 р. 35 к.

Переплёт 10 кап.

80000003081621